

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

**ORHAN GAZİ DÖNEMİNİN SİYASİ OLAYLARI, DEVLET
TEŞKİLATI, İLİM VE KÜLTÜR HAYATI**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ömer GUNAN

ŞANLIURFA-2014

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

**ORHAN GAZİ DÖNEMİNİN SİYASİ OLAYLARI, DEVLET
TEŞKİLATI, İLİM VE KÜLTÜR HAYATI**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ömer GUNAN

Danışman:
Prof. Dr. Murat AKGÜNDÜZ

ŞANLIURFA – 2014

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı 105226002 numaralı Ömer GUNAN'ın hazırladığı "Orhan Gazi Döneminin Siyasi Olayları, Devlet Teşkilatı, İlim ve Kültür Hayatı" konulu tezli yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 19/06/2014 tarihinde, saat 11.00'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

19/06/2014

(Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Prof. Dr. Murat AKGÜNDÜZ

Üye
Prof. Dr. Kasım ŞULUL

Üye
Doç. Dr. Celil ABUZAR

Bu tezin İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

11.08.2014
Prof. Dr. Recep ÇİĞDEM
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntılar, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynağı gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı 105226002 no'lu **Yüksek Lisans** öğrencisiyim. Hazırlamış olduğum “Orhan Gazi Döneminin Siyasi Olayları, Devlet Teşkilatı, İlim ve Kültür Hayatı ” konulu tezdeki bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntıların bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin bu tezde yer almadığını, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, bu tezimin ve diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

(19 /06/2014)

Ömer GUNAN
İmza

İLETİŞİM ADRESİ _____ :

Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
97 Nolu Oda.

Tlf. Kod. (0. 506) 740 21 70

e-mail : omer_gunan@mynet.com

ÖNSÖZ

Üzerinde yaşadığımız topraklarda yüzyıllarca hüküm sürmüş olan Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ve teşkilatlanması merak uyandıran bir meseledir. Osmanlı Devleti hangi temeller üzerine kurulmuş ve nasıl teşkilatlanmıştır? Osmanlı Devleti'nin teşkilatlanmasında ve gelişiminde katkısı olan maddi ve manevi etkenler nelerdir? Kuruluş döneminde siyasi durum nasıldı? Bu ve benzeri soruların uyandırdığı merak, tez konumuzun seçilmesini ve hazırlanmasını sağlamıştır.

Bu çalışma, Osmanlı Devleti tarihinin Orhan Gazi döneminde meydana gelen siyasi, sosyal ve kültürel gelişmelerini bilimsel bir dille incelemeyi hedeflemiştir. Daha önce Orhan Gazi dönemini siyasi olayları, devlet teşkilatlanması, ilim ve kültür yönüyle inceleyen bir yüksek lisans çalışmasının yapılmamış olması, bu tez konusunu seçmemizde önemli bir etken olmuştur. Tez Orhan Gazi dönemindeki siyasi durumu, dönemde yaşamış olan âlimleri ve mimari eserleri tasnif edip sunması açısından önemlidir.

Bu çalışma hazırlanmadan önce konuyla ilgili bütün eserlere ulaşma hedefindeydik. Fakat bazı kaynakların birbirinin tekrarı olması temel kaynaklara yönelmemize neden oldu. Tezle alakalı olan kaynaklar taranarak lüzumlu olanlar kaynak olarak gösterilmiştir.

Bu çalışmayı hazırlamamda bilgi, tecrübe ve teşviklerinden faydalandığım kıymetli hocam Prof. Dr. Murat AKGÜNDÜZ'e; manevi destekçilerim değerli eşim Esra Nur GUNAN'a ve evimizin neşe kaynağı Yusuf Eymen GUNAN'a teşekkürlerimi sunarım. Gayret bizden tevfik Allah'tandır.

Haziran-2014
Şanhurfa

Ömer GUNAN

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER.....	II
KISALTMALAR.....	VI
TÜRKÇE ÖZET.....	VIII
YABANCI DİL ÖZET.....	IX
GİRİŞ.....	1
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMİ.....	1
2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	1
3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI.....	2
4. ARAŞTIRMANIN PLANI.....	3
5. ORHAN GAZİ HÜKÜMDAR OLMADAN ÖNCEKİ GELİŞMELER.....	3
5.1. Osmanlıların Menşei ve Anadolu'ya Gelişleriyle ilgili Mevzular.....	3
5.2. Osman Gazi Dönemine Genel Bir Bakış.....	6

1. BÖLÜM

ORHAN GAZİ DÖNEMİNİN SİYASİ OLAYLARI

1.1. Orhan Gazi'nin Hükümdar Olmadan Önceki Faaliyetleri.....	8
1.2. Orhan Gazi'nin Hükümdar Oluşu.....	10
1.3. Orhan Gazi'nin Hükümdar Olduktan Sonraki Faaliyetleri.....	12
1.3.1. Bursa'nın Fethi.....	12
1.3.2. Samandıra ve Aydos Hisarlarının Fethi.....	15
1.3.3. İznik'in Fethi ve Pelekanon Zaferi.....	15
1.3.4. İzmit'in Fethi.....	19
1.3.5. Karesi Beyliğinin Alınması.....	21
1.3.6. Rumeli'ye Geçiş.....	22
1.3.7. Ankara'nın Fethi.....	26
1.3.8. Gelibolu Yarımadası'nın Fethi ve Rumeli'de İskân.....	27

1.3.9. Şehzade Halil'in Kaçırılma Olayı.....	29
1.3.10. Süleyman Paşa'nın Ölümü.....	31
1.3.11. Edirne Şehrinin Alınması.....	32
1.4. Orhan Gazi'nin Ölümü.....	34

2. BÖLÜM

ORHAN GAZİ DÖNEMİNİN DEVLET TEŞKİLATI, İLİM VE KÜLTÜR HAYATI

2.1. Orhan Gazi Döneminin Devlet Teşkilatı.....	36
2.1.1. Divan Teşkilatı ve İlk Vezirler.....	36
2.1.2. Askeri Teşkilatlanma.....	38
2.1.3. Adli Teşkilatlanma.....	40
2.1.4. Para Basılması.....	41
2.2. Orhan Gazi Döneminin İlim Ve Kültür Hayatı.....	42
2.2.1. Orhan Gazi Döneminin Âlimleri ve Şeyhleri.....	43
2.2.1.1. Davud-i Kayserî.....	43
2.2.1.2. Taceddin-i Kürdî.....	47
2.2.1.3. Alâeddin Ali Esved.....	48
2.2.1.4. Çandarlı Kara Halil Hayreddin Paşa.....	48
2.2.1.5. Muhsin-i Kayserî.....	51
2.2.1.6. Geyikli Baba.....	52
2.2.1.7. Karaca Ahmed.....	54
2.2.1.8. Ahi Evran.....	55
2.2.1.9. Abdal Mûsâ.....	56

2.2.1.10. Abdal Murad.....	57
2.2.1.11. Dûğlu Baba.....	58
2.2.2. Orhan Gazi Döneminde Yapılan Mimari Eserler.....	58
2.2.2.1. Camiler ve Mescidler.....	58
2.2.2.1.1. İznik Orhan Gazi Camii (İmareti).....	59
2.2.2.1.2. Bursa Orhan Gazi Camii (İmareti).....	59
2.2.2.1.3. Bilecik Orhan Gazi Mescidi (İmareti).....	59
2.2.2.1.4. Alâeddin Bey (Paşa) Camii.....	60
2.2.2.1.5. Çoban Bey Mescidi.....	60
2.2.2.1.6. İl-Erioğlu Ahmed Bey Mescidi.....	60
2.2.2.1.7. Nilüfer Hatun Mescidi.....	61
2.2.2.1.8. Süleyman Paşa (Veled-i Helvaî) Mescidi.....	61
2.2.2.1.9. Lala Şahin Mescidi.....	61
2.2.2.2. Medreseler.....	61
2.2.2.2.1. İznik Orhan Gazi Medresesi.....	62
2.2.2.2.2. Bursa Lala Şahin Medresesi.....	63
2.2.2.2.3. İznik Süleyman Paşa Medresesi.....	65
2.2.2.2.4. Bursa Orhan Gazi Medresesi (Manastır Medresesi).....	66
2.2.2.2.5. Aşağı Şehirde Bursa Orhan Gazi Medresesi.....	67
2.2.2.3. Diğer Mimari Eserler.....	68
2.2.2.3.1. Saray (Bey Sarayı).....	68
2.2.2.3.2. Geyikli Baba Türbesi.....	68

2.2.2.3.3. Alâeddin Bey Hamamı.....	69
2.2.2.3.4. Emir Hanı.....	69
SONUÇ.....	71
KAYNAKÇA.....	73
EKLER (EK 1).....	77

KISALTMALAR

b. : Bin(oğul)

çev. : Çeviren

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

ed. : Editör

H. : Hicri

haz. : Hazırlayan

Hz. : Hazreti

km. : Kilometre

m. : Metre

M. : Miladi

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

OSAV : Osmanlı Araştırmaları Vakfı

ö. : Ölümü

S. : Sayı

s. : Sayfa

sad. : Sadeleştiren

T.C. : Türkiye Cumhuriyeti

t. y. : Tarih yok

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

TTK : Türk Tarih Kurumu

vs. : Vesaire

YKY : Yapı Kredi Yayınları

y. y. : Yayınevi yok

ÖZET
**ORHAN GAZİ DÖNEMİNİN SİYASİ OLAYLARI, DEVLET TEŞKİLATI,
İLİM VE KÜLTÜR HAYATI**

Bu çalışma, Orhan Gazi döneminin siyasi olaylarını, devlet teşkilatını, ilim ve kültür hayatını konu edinmektedir. Öncelikle Osmanlı Devleti'nin kuruluşuyla ilgili problemler, Osman Gazi döneminin ehemmiyetli konuları ve Orhan Gazi hükümdar olmadan önceki gelişmeler ele alınmıştır. Daha sonra Orhan Gazi'nin hükümdarlık dönemi ayrıntılı olarak incelenmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada hedefimiz, Orhan Gazi döneminin siyasi olaylarını, devlet teşkilatını, ilim ve kültür hayatını araştırmaktır.

Yaptığımız araştırma, Orhan Gazi döneminin siyasi ve kültürel faaliyetlerinin Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna ciddi katkı sağladığını göstermektedir. Başka bir ifade ile Orhan Gazi, küçük bir beyliği örgütlü bir kurum olan devlete dönüştürmeyi başarmış ve kurumsallaşmayı sağlayabilmiştir. Tespitlerimize göre, onun döneminde Osmanlı, Balkanlara da yerleşmeye başlamıştır.

İlim ve kültür hayatında da ciddi açılımlar sağlanmıştır. Onun döneminde, Davud-u Kayseri yönetiminde medrese eğitimi başlamış, kadı/yargıç tayinleri yapılmış, sivil hizmetlerin yürütülmesinin finansal kaynağı olarak vakıflar kurulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Orhan Gazi, Rumeli, Bizans, Kuruluş, Teşkilatlanma.

ABSTRACT
POLITICAL ISSUES, STATE ORGANISATION, SCIENTIFIC AND
CULTURAL LIFE DURING THE REIGN OF ORHAN GHAZI

This study examines the political encounters, state organization, scientific and cultural life during the period of Orhan Ghazi. Firstly, it deals with the significant problems during the emergence of the Ottoman Empire, namely during the time of Osman ghazi, the predecessor of Orhan. Afterwards, it studies the period of Orhan ghazi. This thesis aims to discover the period of Orhan in all aspects.

The research has indicated that the political endeavors and the cultural developments during the period of Orhan contributed a lot to the establishment of the Ottoman Empire. In other words, Orhan ghazi was able to turn a minor beylik (principality) into an organized State. The study has further underlined that during his time, the Ottomans started to settle in Balkans.

Ottomans witnessed major scientific and cultural developments during his period. In particular, under the supervision and the management of an important scholar Davud al-Kayseri, the madrasa education started. Judges were appointed. Waqf endowments, a financial resource of civil services, were founded.

Keywords: Orhan Ghazi, Rumelia, Byzantine, The emergence of the Ottoman Empire, Institutionalization.

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMİ

İslam Tarihinin Osmanlı dönemi içinde ehemmiyet arz eden Orhan Gazi dönemi (1326–1362), Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemi dediğimiz kategori içerisinde değerlendirilmektedir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşuyla alakalı birçok rivayete rastlanmaktadır, bunların bir kısmının tarihi gerçeklerle bağdaşmadığı veya birbirleriyle çelişen isim, olay ve konuya rastlandığı görülmektedir.

Tez, Orhan Gazi döneminin siyasi, sosyal, iktisadi olaylarını ve devlet teşkilatını, ilim ve kültür hayatını konu edinmektedir. Bu yönüyle İslam Tarihi içinde önemli bir yeri olan Osmanlı Devleti'nin kuruluş devrindeki bir hükümdar dönemini kapsamaktadır. Bu devrin siyasi olayları, devlet teşkilatı, ilim ve kültür hayatıyla ilgili müstakil bir yüksek lisans çalışmasının yapılmamış olması, bu konuyu tercih etmemize ve problem olarak ele almamıza sebep olmuştur.

Orhan Gazi, hükümdarlığı döneminde babası Osman Gazi'nin uğraşp da alamadığı Bursa şehrini ele geçirdi. Bursa sonraki fetihler için önemli bir merkez haline getirildi. Hıristiyanlar için önemli bir kent olan İznik'in fethi ise daha büyük bir yankı uyandırdı ve bu olay Orhan Gazi'nin ismini Avrupa'da duyurdu. Orhan Gazi genel itibariyle Bizans ile mücadele içine girmiştir. Orhan Gazi'nin Rumeli'de ilk toprağı ele geçirmesi, Balkanlarda yapılacak olan fetihlerin önünü açmış ve İstanbul'un fethi için temellerin atılmasını sağlamıştır. Devletleşme yönünde ilk adımların atılması ve teşkilatlanmaların oluşturulmaya başlanması açısından da bu dönem önemlidir. Bütün bu olaylar, Osmanlı Tarihinin önemli problemleri arasındadır.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Araştırmamız, günümüzde popülaritesi yükselen ve halkımızda merak uyandıran bir alan olan Osmanlı Tarihinin ilk dönemlerini anlamaya çalışacaklara Orhan Gazi dönemiyle ilgili olayların bir araya getirilerek müstakil bir şekilde bilimsel bir dille sunulmasını hedeflemektedir.

Bu çalışmamızda Orhan Gazi devrini siyasi, kültürel ve ilmi açıdan bütün yönleriyle incelemek amaçlanmıştır. Bu devrin devlet teşkilatının tanıtılması, ilim ve kültür hayatında ne gibi gelişmelerin olduğunun açıklanması da tezin amaçları arasındadır.

Bu tez, devlet teşkilatı açısından ilk adımların atıldığı, siyasi olarak Bizans'a karşı büyük zaferler elde edilerek Rumeli'ye yerleşilmeye başlandığı bir dönemi incelemesi açısından büyük önem arz etmektedir. Aynı zamanda bu çalışma, Orhan Gazi dönemi hakkında farklı kaynaklarda yer alan bilgileri bir araya toplaması sebebiyle de faydalı olacaktır.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI

Bu çalışmada, öncelikli olarak Orhan Gazi dönemini ihtiva eden en eski tarih kaynakları kullanılmıştır. Ardından günümüzde yapılmış araştırmalar ve makaleler incelenmiştir. Bu kaynaklardan toplanan bilgiler, tasnif edildikten sonra bilgisayar ile yazıya geçirilmiştir.

Kaynakların tamamına yakını Türkçe kaynaklardan oluşmaktadır. Kaynakların öncelik sırası eskiden yeniye doğru şeklindedir. Araştırmamızla ilgili tüm kaynaklara ulaşma hedefimiz olmuştur. Ancak Osmanlı Tarihiyle alakalı birçok kaynağın birbirini tekrar etmesi, o kaynakların bazılarının tercih edilmemesine neden olmuştur. Tercih edilen kaynaklar bu alandaki temel eski kaynaklar ve günümüze yakın bu alanın uzmanı sayılacak müelliflerin eserleri olmuştur.

Birinci derecede olan tarih kaynaklarımız arasında Âşık Paşazade'nin *Tevarih-i Âl-i Osman'ı*, Mehmed Neşri'nin *Neşri Tarihi*, Hoca Sadeddin Efendi (ö. 1599)'nin *Tacü't-Tevarih'i*, Hammer (1774-1856)'in *Büyük Osmanlı Tarihi* ve Ahmed Cevdet Paşa (1822-1895)'nin *Tarih-i Cevdet'i* sayılabilir. Daha yakın bir dönemde yazılan kaynaklar olarak da İ. Hakkı Uzunçarşılı (1888-1977)'nin *Büyük Osmanlı Tarihi*, Fernand Grenard'ın *Asya'nın Yükselişi ve Düşüşü*, M. Fuad Köprülü (1890-1966)'nün *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu* ve Paul Wittek (1894-1978)'in *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu* gibi eserlerden yararlanılmıştır. Bu kitaplardan yabancı kaynaklı kitapların Türkçe çevirilerinden yararlanılmıştır. Ayrıca *Orhan Gazi ve Dönemi Sempozyumu Bildirileri* ile (Nisan 2011), ansiklopedi maddelerinden “Orhan Gazi”, “Orhan Bey” maddeleri de incelenmeye çalışılmıştır. Bilgiler tasnif edilip gerekli görülenler aktarılmaya çalışılmıştır.

4. ARAŞTIRMANIN PLANI

Araştırma bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır.

Girişte araştırmanın konusu ve problemi, araştırmanın amacı, araştırmanın yöntemi ve kaynakları, araştırmanın planı ve Orhan Gazi hükümdar olmandan önceki gelişmeler hakkında bilgiler verilmiştir. I. Bölümde Orhan Gazi döneminde meydana gelen siyasi gelişmeler incelenmeye çalışılmıştır. II. Bölümde Orhan Gazi dönemi devlet teşkilatlanması, ilim ve kültür hayatı incelenmeye çalışılmıştır.

5. ORHAN GAZİ HÜKÜMDAR OLMADAN ÖNCEKİ GELİŞMELER

Bu başlığı kendi içinde iki başlık altında incelemeyi uygun gördük. Birincisi Osmanlıların menşei ile ilgili mevzular, Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ve Anadolu'ya gelişiyle alakalı kısa bilgilerden oluşacaktır. İkincisi ise Osman Gazi dönemine genel bir bakış olarak, Osman Gazi'nin hükümdarlığından Orhan Gazi'nin hükümdar oluşuna kadarki gelişmelerdir.

5.1. Osmanlıların Menşei ve Anadolu'ya Gelişleriyle ilgili Mevzular

Osmanlıların menşei hakkında ilk dönem kaynaklar incelendiğinde tamamına yakını Osmanlıların kökeninin Oğuzların Kayı boyundan geldiğini zikretmektedir. Geleneğe göre Oğuz Han'ın Günhan, Ayhan, Yıldızhan, Gökhan, Dağhan, Denizhan adlarında altı oğlu vardır. Bu altı oğlunun her birinin de dörder oğlu olmuştur. Böylece Oğuzlar yirmi dört boydan oluşmuştur. Osmanlılar Oğuz Han'ın oğlu Gün Han'ın boyu olan Kayı boyuna mensupturlar.¹

İlk dönem tarihçilerinden Mehmed Neşrî, Oğuz Han'ın soyunu Hz. Nuh'a dayandırmaktadır. Oğuz Han'ın babasının Kara Han, Kara Han'ın babasının Zib-Bakoy, Zib-Bakoy'un babasının Bulcas, Bulcas'ın babasının Yasef ve nihayet Yasef'in babasının da Hz. Nuh olduğunu ileri sürmektedir.² Âşık Paşazade ise yine Osmanlıların kökenini Hz. Nuh'a dayandırmakla beraber değişik bir şecere kullanmıştır.³

¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara, TTK Yayınları, 1972, Cilt 1, s. 93.

² Mehmed Neşrî, *Neşrî Tarihi*, haz. Mehmet Altay Köymen, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1983, Cilt 1, s. 34.

³ Âşık Paşazade, *Tevarih-i Âl-i Osman*, haz. Kemal Yavuz, Yekta Saraç, İstanbul, Gökkuşbu Yayınları, 2010, s. 45.

Geleneksel görüşün aksine bu şecerelerin tamamen efsane olduğunu ve sonradan oluşturulmuş olduğunu ileri süren Paul Wittek, 16. yüzyıl saray vakanüvisliğinden sonra Osmanlı tarihçilerinin Osman Gazi'yi 52. göbekten Nuh Peygamberin soyuna bağladığından, daha önceki kaynaklarda böyle bir bilginin olmadığından bahseder. Bunun yanında Paul Wittek, Osmanlıların atası kabul edilen Oğuz Han'ın altı oğlunun da dörder erkek çocuğu olması savını sistemleştirici bir efsane şeklinde değerlendirmiştir. Osmanlıların soyunun Oğuz Han'ın en büyük oğlu Gün Han'a, Gün Han'ın da en büyük oğlu Kayı'ya dayandırılmasının da Dede Korkut menkıbelerinin etkisiyle oluştuğunu iddia etmiştir. Çünkü menkıbeye göre iktidarın en büyük çocuklara geçeceği bilinmekteydi. Böylece Osmanlılar soylarını Kayı'ya dayandırmışlardır.⁴

Osmanlıların kökeni hakkında net bilgilerin olmaması, kökeniyle alakalı kaynakların sonradan oluşturulması ve bu bilgilerin sistematik şekilde sunulması, bu konuyla ilgili bilgilerin efsanevi olduğu şüphesini uyandırmaktadır. Osmanlıların güç ve iktidarlarını güçlendirmek için mi kendilerini Kayı boyuna dayandırdıkları veyahut gerçekten Kayı boyuna mensup mu olduklarıyla alakalı mevzunun somut kaynakların gün yüzüne çıkmasıyla daha da netleşeceği kanaatindeyiz.

Kayılar'ın Anadolu'ya ne zaman geldikleriyle alakalı da net bilgi bulunmamaktadır. Bu konuyla ilgili temel iki rivayet bulunmaktadır. İlk devir hakkında bilgi veren Enverî, Mehmed b. Hacı Halil Konevî, Şükrullah (ö. 1488) ve Karamani Mehmed Paşa (ö. 1481) gibi müverrihler Osmanlıların menşei olarak kabul edilen Kayı boyunun Selçuklu akıncılarıyla beraber 1071 yılından sonra Anadolu'ya geldiklerini ve grup grup Anadolu'nun değişik bölgelerine yerleştiklerini ifade ederler ve özellikle Anadolu Selçuklu Devleti'nin Bizans sınırındaki uç sahalara geldiklerini söylerler. Öte yandan Âşık Paşazade ve Neşrî gibi tarihçiler ise Anadolu'ya gelişin çok daha sonra XIII. yüzyıldaki Moğol istilası sonucunda gerçekleştiğini belirtirler.⁵

⁴ Paul Wittek, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu*, çev. Fatmagül Berktaş, İstanbul, Pencere Yayınları, 2000, s. 16-20.

⁵ D. Mehmet Doğan, "Osman Gazi", *Osmanlı Ansiklopedisi*, İstanbul, İz Yayıncılık, 1996, Cilt 1, s. 60.

Kayı Boyunun yaşadığı Horasan'ın Cengiz Han'ın Moğolları tarafından istilası Kayı adındaki bu küçük boyun buradan ayrılmasına sebep olmuştur.⁶

Ertuğrul'un babası ve Kayı boyunun reisi Süleyman Şah ahalisiyle birlikte önce Erzurum ve Erzincan bölgesine yerleşip birkaç yıl burada yaşadktan sonra yer darlığından dolayı asıl vatanına tekrar dönüş yapmak istedi. Halep civarındaki Caber kalesine doğru yöneldi. Burada karşılarına Fırat Nehri çıktı ve atıyla nehri geçmeye çalışırken boğularak hayatını kaybetti. Bunun üzerine oğullarından Sunkur Tekin ve Gün-Doğdu asıl vatanlarına dönüş yaparken diğer iki oğlu Ertuğrul Bey ve Dündar beraberindekilerle birlikte Anadolu'ya yönelmişlerdir. Yolda giderlerken cenk eden iki grup gördüler. Ertuğrul, "Hey yarenler cenge tuş geldik, yanımızda kılıç taşıyoruz. Kadınlar gibi geçip gitmek erlik değildir" ve "Mağluba yardım etmemiz erlik olur" diyerek adamlarıyla birlikte Selçuklu sultanı I. Alâeddin (1220-1237) ile Tatarlar arasındaki savaşta I. Alâeddin'i destekleyerek savaşı Selçukluların kazanmasını sağladılar. Bunun üzerine Sultan Alâeddin Ertuğrul Bey'e yaptığı yardım dolayısıyla ahalisinin barınması için sınır boylarındaki Söğüt ve Domaniç bölgesini verdi. Böylece yüzyıllar boyunca yaşayacakları yurtlarına yerleştiler.⁷

Ertuğrul Bey'in babası olarak ifade edilen Süleyman Şah meselesinde de bir sıkıntı olduğu görülmektedir. İlk dönem müverrihlerden başlayarak birçok müverrih Ertuğrul Bey'in babasının Fırat nehrinde boğulduğunu ve buradaki mezarında ona ait olduğunu söylemişlerdir. Fakat bu rivayetlerin tarihi gerçeklere uygun olmadığı, daha ziyade Anadolu Selçuklu Sultanı Süleymanşah b. Kutalmış'ın macerasına benzediği görülüyor. Yeni yapılan araştırmalar neticesinde bunun Gündüzalp olması ihtimal dâhilindedir.⁸

Rivayetler incelendiğinde Kayı boyunun Anadolu'ya Selçuklularla birlikte 1071 Malazgirt muharebesinden sonra gruplar halinde gelerek Anadolu'nun çeşitli yerlerine ve özellikle Bizans'a yakın uç bölgelere yerleştiklerinin daha kabule şayan olduğu kanaatindeyiz.

⁶ Fernand Grenard, *Asya'nın Yükselişi ve Düşüşü*, çev. Orhan Yüksel, İstanbul, MEB Yayınları, 1992, s. 36.

⁷ Neşri, *Tarih*, Cilt 1, s. 37-38.

⁸ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt 1, s. 100.

5.2. Osman Gazi Dönemine Genel Bir Bakış

Ertuğrul Bey doksan üç yaşında hayatını kaybetti ve Onu Söğüt'te defnettiler. Göçebe evlerin bazısı Osman Gazi'yi bazısı Ertuğrul'un kardeşi yani Osman'ın amcası Dünder'ı Bey yapmak istediler. Dünder halkın çoğunluğunun Osman'a bağlılığını görünce, beylikten vazgeçti. O da Osman Gazi'ye biat etti.⁹

Osman Gazi babasının son zamanlarında da beyliğe vekâlet etmekteydi. Yirmi üç yaşında beyliğe getirilen Osman Gazi, altı asırdan fazla yaşamış olan bir devlete Osmanlı adının verilmesine vesile oldu. Osman Gazi, beyliğin ilk dönemlerinde Kastamonu uç beylerinden Çobanoğulları'na bağlı bir boy beyiydi. Çobanoğulları da Selçuklu Sultanlarına bağlıydı. Osman Gazi, Bizans sınırındaki ucun en ileri hattında faaliyet göstermekte ve gazaya devam etmekteydi.¹⁰

Osman Gazi'nin beyliğini devlete dönüştürme aşamasının tesadüfi olmadığı ve Anadolu'da var olan bir takım teşkilatlanmalarla bağlantılı olarak beylikten devletleşme sürecine geçilmeye çalışıldığı görülmektedir. Gaziler ve Ahiler gibi teşkilatlanmaların devletleşme sürecinde katkılarının göz ardı edilemeyecek derecede olduğu görülmektedir.¹¹

Osman Gazi beylik dönemini Bizans tekfurlarıyla mücadele içinde geçirmiştir. Yenişehir, Bilecik, Köprühisar, İnegöl, İnönü, Yarhisar gibi birçok yeri hâkimiyeti altına almıştır. Karacahisar'ı almış ve bunun mükâfatı olarak Anadolu Selçuklu Sultanı III. Keykubad (1298-1302) kendisine tuğ, beyaz sancak ve kös, davul, zurna ve diğer şeylerden meydana gelen bir mehterhane ile beyaz at göndermiştir.¹²

1300 senesinde Tatar Han'ı Mahmud Gazan'ın Selçuklu devletini ele geçirmesi, Anadolu'da birçok beyliğin meydana gelmesine neden olmuştur. Selçuklu devletinin dağılması Selçuklu arazisi üzerinde on iki beyliğin oluşmasına neden olmuştur.¹³

⁹ Neşri, *Tarih*, Cilt 1, s. 44.

¹⁰ İlhan Şahin, "Kuruluştan Fetret Devrine Kadar Osmanlı Siyasi Tarihi", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, İstanbul, Çağ Yayınları, 1986, Cilt 10, s. 138.

¹¹ M. Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, Ankara, Akçağ Yayınları, 2009, s. 110.

¹² Ahmet Rasim, *Osmanlı Tarihi*, İstanbul, Emre Yayınları, 2002, Cilt 1, s. 44.

¹³ Ahmet Rasim, *Osmanlı Tarihi*, Cilt 1, s. 44.

Osmanlı Devleti'nin gerçek kuruluşunun tarihini Bizans ile yapılan Koyunhisar zaferinin tarihi olduğunu söylenebilir. Çünkü bu zafer bölgedeki alpların, ahilerin, bütün Türkmen halkının gözünde Osman'ı Gazi Bey durumuna yükseltmiş ve oğlu Orhan kendisinden sonra itirazsız beyliğin başına geçmiştir. Bu sebeple Osmanlı Devleti'nin kuruluş tarihinin 27 Temmuz 1302 olarak belirlenmesi yerinde olacaktır.¹⁴

Son zamanlarda Osman Gazi'ye ait bir sikke bulunduğu iddia edilmişse de bu sikkenin sahte olduğu ortaya çıkmıştır. Nümizmatiklere göre ilk Osmanlı sikkesi Orhan Gazi'ye ait 1327 tarihli sikkedir.¹⁵

Bursa kuşatması sırasında hastalanan Osman Gazi devlet idaresini oğlu Orhan Gazi'ye bırakmıştı. Osman Gazi, nikris (gut) hastalığından kurtulamayarak hayatını kaybetti. Osman Gazi vefatından önce Bursa önlerine kadar gelmiş, uzaktaki bir manastırın parlayan kubbesini işaret ederek oğluna “Beni şol gümüşlü kubbenin altına koyasın” demişti. Önce Söğüt'e defnedilen Osman Gazi'nin naşı Bursa'nın fethinden sonra vasiyet etmiş olduğu yere gömüldü.¹⁶

¹⁴ Halil İncılık, “Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Problemi”, *Doğu Batı Makaleler I*, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2010, s. 123.

¹⁵ İncılık, “Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Problemi”, *Doğu Batı Makaleler I*, s. 123.

¹⁶ Doğan, “Osman Gazi”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt 1, s. 74.

1. BÖLÜM

ORHAN GAZİ DÖNEMİNİN SİYASİ OLAYLARI

1.1. Orhan Gazi'nin Hükümdar Olmadan Önceki Faaliyetleri

Orhan Gazi, hükümdar olmadan önce gerek babası Osman Gaziyle gerekse Osman Gazi'ye hizmet etmiş komutanlarla çeşitli seferlere katılmış bu sayede askeri yeteneğinin gelişmesini sağlamış ve kendini kanıtlama fırsatı bulmuştur. Edindiği askeri tecrübeler sayesinde babasından sonra hükümdarlığın nerdeyse tek varisi haline gelmiştir.

Osman Gazi fethedilen yerleri devletin ileri gelenleri, fetihlere katılan komutanlar arasında tımar ederdi. Fethedilen yerlerden Karacahisar sancağının yöneticiliğini de oğlu Orhan'a vermiştir. Osman Gazi oğlu Orhan ile birlikte zaman zaman Bizans topraklarında çeşitli seferlere katılmış, İznik civarındaki yerleşim yerlerine seferler düzenlemiştir. Köprühisar'da da birçok kez birlikte sefere katılmışlar ve en sonunda çeşitli ganimetler elde ederek burayı fethetmişlerdir.¹⁷

Osman Gazi Lefke savaşına gittiğinde Germiyanogullarına bağlı bir aşiret olan Çavdar Tatarları Osmanogullarına ait olan Karacahisar'ın pazarını basmış, Orhan Gazi'ye Çavdar Tatarlarının pazarı yağmaladığı haberi ulaşmıştır. Orhan Gazi'ye haber ulaştığında Eskişehir'de atına nal çaktırıyordu. Bu haberi alır almaz atına binip dağlar arasından Oynaşhisarı denen ören yöresine ulaştı, burada Tatarlarla karşılaştı. Orhan Gazi Tatarların yağmaladıkları malları ellerinden almış, birçok tatarı esir almıştır. Alınan esirler arasında Çavdar Tatar aşiretinin oğlu da vardı. Osman Gazi seferden döndüğünde “Oğul bu komşudur, zalimdir amma Müslüman'dır. Kendisine ve beyine yemin ettirelim, sonra koyuverelim de vilayetine gitsin.” dedi. Osman Gazi'nin dediği gibi yaptılar.¹⁸

Osman Gazi Çavdarogullarıyla izlediği politikada oğluna ileride nasıl bir yöntem izlemesi gerektiğiyle ilgili önemli perspektif çizmiştir. Osmanogullarının

¹⁷ Âşık Paşazade, s. 63-64; Neşri, Cilt 1, s. 59.

¹⁸ Âşık Paşazade, s. 68; Münecimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Camiü'd-Düvel*, çev. Ahmed Ağrakça, İstanbul, İnsan Yayınları, 1995, s. 83.

hedefinin Anadolu'daki Müslümanlar olmadığı Bizans yönüne doğru yayılım olduğu açık şekilde anlaşılıyor.

Osman Gazi, oğlu Orhan Gazi'nin Çavdar Tatarlarına karşı başarısının ardından yanında seçkin komutanlar Akçakoca, Konur Alp, Gazi Abdurrahman ve Köse Mihal ile birlikte Bizans topraklarına fetih için göndermiştir. Bu sefer, Orhan Gazi'nin yalnız başına katıldığı ilk seferdir.¹⁹

Orhan Gazi babasının sefer yapıp alamadığı Karaçepüş hisarı üzerine vardı. Orhan Gazi hisara varmadan orduyu üç kısma ayırdı. Bir kısmını gece karanlığında kalenin arkasına, ikinci kısmı hisarın yakınındaki dereye, üçüncü kısmı ise, doğrudan hisarın üzerine gönderdi. Hisarın üzerine yürüyen bölükte Orhan Gazi de bulunmaktaydı. Orhan Gazi hisarı ele geçirmek için taarruz etti. Bir kaç gün savaş oldu, sonunda Orhan Gazi geri çekilmiş gibi davranıp pusuya yattı. Hisardaki halk Türklerin savaşı bırakıp kaçtığını düşünerek hisardan dışarı çıktı. Bir Türk'ü yakalayıp tekfurun yanına götürdüler. Tekfur: "Başka Türk var mı?" diye sordu. Türk: "Yok, olanlar da kaçıp gittiler." cevabını verdi. Bunu duyan Tekfur Türklerin kaçtığını düşünerek arkadan vurmak amacıyla hisarın kapısını açıp dışarı çıkınca Orhan Gaziye bağlı pusudaki askerler hisarı ele geçirmişlerdir. Sefer sonucunda elde edilen ganimetler gaziler arasında pay edildi. Hisarın sipahisi çıkarılıp tekfuru ele geçirildi.²⁰

Orhan Gazi Karaçepüş'ü aldıktan sonra Absuyu denilen hisara yöneldi. Hisar anlaşmayla teslim oldu. Orhan Gazi Karaçepüş'ü Konur Alp'e, Absuyu'nu da Akçakoca'ya verdi. Seferlerde yakaladığı tutsakları babası Osman Gazi'ye yolladı. Orhan Gazi uç bölgelerdeki kaleleri elde tutmanın rahatlığıyla Kara-Tekin hisarına yöneldi, Tekfura: "Bu hisarı bana ver, yine seni hisarımda bırakayım, ancak benim hâkimiyetim adında olsun; ben İznik'i almak isterim." dedi. Bu teklifi kabul etmeyen Tekfur kaleyi teslim etmek istemedi. Orhan Gazi kaleyi ele geçirincede Tekfur yakalanıp öldürüldü. Orhan Gazi Kara-Tekin hisarına Samsa Çavuş'u bırakıp Yenişehir'e babası Osman Gazi'nin yanına geldi.²¹

¹⁹ Âşık Paşazade, s. 68; Neşri, Cilt 1, s. 64.

²⁰ Âşık Paşazade, s. 69; Neşri, Cilt 1, s. 64-65; Vahid Çabuk, *Kuruluştan Cumhuriyete Büyük Osmanlı Tarihi*, İstanbul, Emre Yayınları, 1999, c. II, s. 67.

²¹ Âşık Paşazade, s. 69-70; Neşri, c. I, s. 65.

Karaçepüş, Absuyu, Kara-Tekin hisarlarının alınması Bizans'ın önemli şehirleri olan İznik ve Bursa'nın her an tehdit altına alınması demektir. Önemli kalelerin alınması Bizans'ın uç bölgelerinin her an Osmanoğullarının tehdidi altında yaşamalarına neden olacaktır.

Osman Gazi'nin rahatsızlığının artması ve iyice yaşlanmış olması nedeniyle 1320'den itibaren devlet işlerinin kontrolü Orhan Gazi'ye geçmiştir. Yakalandığı nikris (gut) hastalığı nedeniyle fiilen seferlere katılamayan Osman Gazi oğlu Orhan Gazi'yi kendisine vekil tayin etmiştir.²²

Orhan Gazi askeri idareyi eline aldıktan öncelikle 1321 tarihinde Mudanya'yı fethetmiştir. Karadeniz'e doğru olan bölgenin fethiyle Konur Alp, İzmit taraflarının fethiyle de Akçakoca görevlendirildi. Konur Alp Akyazı'yı ve Mudurnu'yu ve sonra kendi adı verilen Düzce taraflarındaki Konrapa'yı fethetti. Akçakoca da İzmit yakınlarına kadar gelerek Ermeni Pazarı, Ayan gölü denilen Sapanca gölü civarlarını ve Kandıra'yı fethettikten sonra Samandıra'ya doğru yöneldi. Ayrıca Gazi Abdurrahman Yalova'yı fethetti. Samsa Çavuş, İznik'e yürümüşse de kaledeliklerin Gemlik tarafından yardım almaları üzerine hücum başarılı olamadı.²³

1.2. Orhan Gazi'nin Hükümdar Oluşu

Osman Gazi'nin vefatı senesi tarih kaynaklarımızda birbirine uymamaktadır. Halil-i Konevi ve Şükrullah'da, Osman Gazi'nin vefatı 710 (1310) senesinde, İdris-i Bitlisî'de 721 (1321), Lütfi Paşa'da 718 (1318), Gibbons'un eserinde 726 (1326) tarihinde gösterilmiş olup Âşık Paşazade, Hoca Sadeddin Efendi ve Hammer gibi kaynaklar hep bu sonucu kabul ederler. Hâlbuki elimizdeki 724 (1324) tarihli vakıfname, Orhan'ın bu tarihte hükümdar olduğunu gösterir. Şu halde Osman Gazi'nin vefat tarihini 1324'ten evvel veya o tarih başlarında kabul etmek lazımdır. 723 (1323 Eylül) tarihli Asporçe Hatun Vakfiyesindeki kayda göre Osman Gazi'nin

²² Yaşar Yücel, Ali Sevim, *Türkiye Tarihi*, Ankara, TTK Yayınları, 1990, Cilt 2, s. 6; Ziya Kazıcı, *Osmanlı Tarihi ve Medeniyeti*, İstanbul, Kayıhan Yayınları, 1995, Cilt 10, s. 56; Hüseyin Algül, "Bursa'nın Fethi ve Fatih", *Orhan Gazi ve Dönemi*, ed. İsmail Selimoğlu, İstanbul, Bursa Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2011, s. 60.

²³ Uzunçarşılı, Cilt 1, s. 117; Yücel, Sevim, *Türkiye Tarihi*, Cilt 2, s. 7.

bu tarihte hayatta olduğu anlaşıldığından vefatı Eylül 1323 ile 1324 senesi arasında olmalıdır.²⁴

Rivayetler göz önüne alındığında Osman Gazi'nin vefatının Bursa'nın fethinden önce mi yoksa sonra mı olduğuyla ilgili kaynaklar farklı bilgiler vermektedirler. Kanaatimize göre gerek Osman Gazi'nin mezarının önce Söğüt'e gömülmesi²⁵ ve ardından Bursa'ya gömülmesi Bursa'nın fethinin Osman Gazi'nin vefatından sonra olduğunu göstermektedir. Çünkü Osman Gazi oğluna vasiyetinde Bursa'ya gömülmek istediğini belirtir.²⁶ Eğer Bursa'nın fethi Osman Gazi'nin ölümünden önce olsaydı, Söğüt'e gömülme işleminin gerçekleşmemesi gerekirdi. Bu da bize Osman Gazi'nin fetihden sonra vefat etmiş olabileceğini gösterir. Veyahut fetih esnasında vefat etmiş de olabilir.

Birçok rivayette Osman Gazi'nin nikris (gut) hastalığına yakalandığı ve bu nedenle öldüğünden bahsedilir.²⁷ Aynı şekilde yabancı bir kaynakta da 1326 yılında gut hastalığından ötürü vefat ettiği zikredilir.²⁸

Osman Gazi vefat edince Orhan Gazi gerekli işleri görüşmek üzere kardeşi Alâeddin ile buluştu. Bursa hisarında Bey sarayına yakın yerde tekkesi olan Ahi Hasan ve Allah dostlarıyla birlikte buluştular. Osman Gazi'nin mal mülk olarak neyinin olduğu araştırıldı. Miras olarak kardeşler arasında fethedilen yerleri gördüler. Altın, akçe hazinenin olmadığını tespit ettiler. Orhan Gazi kardeşine: “Ne buyurursun?” diye sordu. Alâeddin “Babam sağlığında beyliği sana tavzif kılmıştır. Sen dururken, bana ne iş düşer. Sen hemen benim babam yerine ulu kardeşimsin” dedi. Orhan: “Gel imdi vezir ol” dedi. Alâeddin bunu da kabul etmeyerek Kite ovasında Kodura adında bir köyü istedi. Orhan Gazi ona o köyü verdi.²⁹

²⁴ Kazıcı, Cilt 10, s. 57.

²⁵ Yücel, Sevim, Cilt 2, s. 6.

²⁶ Neşrî, Cilt 1, s. 73.

²⁷ Neşrî, Cilt 1, s. 72; Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, çev. Mehmed Ata Bey, İstanbul, Üçdal Yayınları, 1992, Cilt 1, s. 86; Kazıcı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt 10, s. 56.

²⁸ Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul, Yeditepe Yayınları, 2005, Cilt 1, s. 167.

²⁹ Âşık Paşazade, s. 79-80; Neşrî, Cilt 1, s. 74.

Alâeddin babasının yegâne varis olarak gösterdiği kardeşi Orhan Gazi'ye saygı göstererek kardeşinden sadece bir köy istemiştir. Fütuhatın babası zamanında kendisi tarafından yapıldığını dile getirerek kardeşini kendine tercih etmiştir.³⁰

Orhan Gazi'nin Alâeddin dışında Melik, Hamid, Çoban ve Pazarlu adında dört erkek kardeşi³¹ bulunduğunu biliyoruz. Alâeddin dışında hiçbir kardeşinin hükümdarlık iddiasında bulunmaması Orhan Gazi'nin yetenekçe onlardan daha üstün olduğunu gösterir. Orhan Gazi'nin kardeşi Alâeddin'in sufi-meşrep bir kişiliğe sahip olmasının hükümdarlık hırsının olmamasıyla bağlantılı olduğu söylenebilir.³² Osman Gazi'nin sağlığında oğlunu varisi olarak görevlendirmesi de Orhan Gazi'nin tartışmasız hükümdar olmasını sağlamıştır.

1.3. Orhan Gazi'nin Hükümdar Olduktan Sonraki Faaliyetleri

Orhan Gazi daha babası hayattayken kendini kanıtlamış cesur bir askerdi. Osman Gazi'nin sağlığında önemli fetihlere katılmış, başarılar elde etmiştir. Orhan Gazi'nin hükümdarlığını babasının yerine veraseten baktığı zamandan başlatmak yani Osman Gazi'nin faal siyasi hayattan çekildiği 1320'den itibaren başlatmak yanlış olmasa gerekir.³³

1.3.1. Bursa'nın Fethi

Osman Gazi Bursa'yı kuşatma altına almış fakat başarılı olamamıştı. Bursa'ya Bizans'tan gelebilecek yardımlara engel olabilmek için, Bursa'nın yakınlarına iki hisar yaptırmış, bunlardan birine Aktimur'u, diğerine Balancık'ı muhafız olarak görevlendirmişti. Bursa, 1315 senesinden beri yakınına yapılan iki kale ile sıkı bir kuşatma ve kontrol altında tutuluyordu.³⁴

Bursa ele geçirilmeden önce Bursa'nın yakınlarında Atranoz (Orhaneli) hisarının alınması için Osman Gazi oğlu Orhan'ı görevlendirdi. Osman Gazi, Orhan'a "Oğul sen evin etrafına var, o kâfirin babası Dinboz savaşında benim Bay Hoca'mın düşmesine sebep oldu." dedi. Orhan Gazi yanında Köse Mihal, TurgutAlp,

³⁰ Hammer, Cilt 1, s. 9; Çabuk, *Osmanlı Tarihi*, Cilt 2, s. 74.

³¹ Kazıcı, Cilt 10, s. 61; Çabuk, Cilt 2, s. 74.

³² Mustafa Armağan, "Orhan Gazi", *Osmanlı Ansiklopedisi*, İstanbul, İz yayıncılık, 1996, Cilt 1, s. 76.

³³ Kazıcı, Cilt 10, s. 65.

³⁴ Kazıcı, Cilt 10, s. 65; Yücel, Sevim, Cilt 2, s. 7.

Şeyh Mahmud ve Edebalı'nın kardeşinin oğluyla birlikte Atranoz'a (Orhaneli) vardı. Atranoz (Orhaneli) Tekfuru Türklerin geldiğini duyunca hisarı boş bırakarak Alata dağına kaçtı. Orhan Gazi ve diğer gaziler ardından gittiler. Tekfur kaçarken kayadan yuvarlanıp hayatını kaybetti. Atranoz (Orhaneli) kalesinden herhangi bir tehlike gelmemesi için yıkıldı. Halka hoşgörülü şekilde davranılıp, emniyet ve asayiş içinde yerlerinde bırakıldılar. Orhan Gazi Atranoz (Orhaneli) hisarını başarılı bir şekilde ele geçirdikten sonra Bursa şehrine yöneldi ve Bursa'yı Pınarbaşı mevkiinde kuşatmaya başladı.³⁵

Bursa'nın anahtarı olan Atranoz (Orhaneli) kalesinin alınıp yıkılması, Bursa kalesinin kurtarılması ve Bizans'tan yardım alma ümidini kesmiştir. Kale beyi, Gazi Mihal vasıtasıyla Bursa'yı bazı şartlarla teslim edeceğini bildirdi.³⁶

Saroz'un teslim ahitnamesinin maddeleri şunlardı:

1. Şehre giren Osmanlı askerleri halka zarar vermeyecek (yağma yapmayacak, esir alınmayacak)

2. Gitmek isteyenler mallarıyla Osmanlı askerlerinin himayesinde şehri terk edecek.

3. Teslimde Orhan Gazi'ye 30.000 altın ödenecekti.³⁷

Orhan Gazi antlaşmanın maddelerine riayet etti. Bursa şehrinden ayrılmak isteyenleri güven içinde gemilere kadar getirip, İstanbul'a gönderdi. Kimsenin malına dokunulmadı. Orhan Gazi, Bursa tekfurunun hazinesini gazilere bağışladı, hazineyi gaziler arasında bölüştürdü. Gaziler aldıkları mallar sayesinde zenginleştiler.³⁸

Bursa veziri Saroz ile Orhan Gazi arasında Bursa fethinden sonra geçen konuşma Âşık Paşazade ve Neşri gibi kaynaklarda şöyle aktarılmıştır:

Orhan Gazi vezire: “Bu kaleyi vermeye sebep ne oldu, neden bunaldınız?” diye sordu. Saroz: “Sıkıntıya düşüp hisarı vermemize birçok sebep vardı. Birincisi sizin devletiniz günden güne arttı, bunu gördük. Sonra bizim uğursuz devletimiz bahtsızlaştı. Sizin bahtınızın arttığını çok iyi bildik. İkincisi baban üzerimize geldi, köylerimizi zapt etti. Size bağlanıp itaat ettiler, bizi ise hiç anmaz oldular. Niçin

³⁵ Âşık Paşazade, s. 71.

³⁶ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt 1, s. 118.

³⁷ Halil İnalçık, “Orhan”, *DİA*, Cilt 33, s. 376.

³⁸ Âşık Paşazade, s. 72.

ansınlar sayenizde rahata kavuştular. Bunu bildiğimizden biz de rahatlığa heves ettik. Üçüncüsü tekfurumuz çok mal topladı. Malın bir faydası olmadı, onun için mal vermeye bir şey bulamadı. Vaktiyle bu alçak nesneyi almadı. İhtiyacımız olduğu zaman satan olmadı. Bu hisar bize hapisane oldu. Dördüncüsü padişah düşkün ve aciz oldu. Padişah düşkün ve iktidarsız olunca ülke çabuk bozulur imiş. Beşincisi kötüye uyduk, Kite tekfuru böyle birisi idi. Altıncısı ise âlem hep değişiklik içindedir. Şimdi bu bozukluk, Bu değişiklik bizde ortaya çıktı. Orhan Gazi: “Ya bu ölümler neden oldu?” diye sorunca vezir: “Çoğu açlıktan öldüler.” cevabını verdi.”³⁹

Vezirin anlattıklarından anlaşıldığı üzere Osmanoğullarının vaziyetinin Bizans’tan üstün olduğu, Osman Gazi’nin Bursa civarındaki yerleşim yerlerini itaat altına aldığı, Bizans tekfurlarının sadece kendilerini düşünüp halkı zor durumda bıraktığı, Osmanoğullarının Bizans’a nazaran daha adil olduğu anlaşılmaktadır. Sayılan bu sebeplerden ötürü Bursa şehrinin fethi daha kolay gerçekleşmiştir.

Bursa’nın Osmanlıların eline geçmesinden sonra, kale muhafızı Evrenos Müslüman olarak Osmanlı’nın hizmetine girmiş ve birçok seferde önemli başarılar elde edilmesini sağlamıştır. Orhan Gazi babasının vasiyetini de yerine getirerek babasının mezarını Bursa’da “Gümürlü Künbed” diye meşhur olan kalede defnetmiştir. Bursa’nın alınmasından sonra Beylik merkezi Bursa’ya nakledilmiş, şehir yeni binalarla süslenmiştir.⁴⁰

Bursa’nın fethi Osmanlıları daha da güçlendirmiştir. Osmanlı üzerindeki şekli Moğol hâkimiyetini daha da zayıflatmıştır. Osmanlı gerçek manada bir başkente, sınırları ve yerleşik halkı olan bir devlete dönüşmüştür.⁴¹

Bursa’nın alınma tarihiyle ilgili farklı tarihler bulunmakla birlikte genel itibarıyla 1326 senesinin bahar ayında olduğu üzerine durulmaktadır. Tam tarih vermek gerekirse 6 Nisan 1326 tarihinde Bursa’nın alındığı söylenebilir.⁴²

Bursa’nın fethi, ani bir şekilde gerçekleşen, tesadüfî bir olay değil; bilinçli, planlı hareketlerin sonucu olarak gerçekleşmiştir. On seneden uzun bir süredir muhasara altına alınan ve çevresindeki yerleşim yerleri Osmanlı’nın hâkimiyetine giren Bursa şehri daha fazla dayanamamıştır. Bizans’ın Anadolu’daki iki önemli

³⁹ Âşık Paşazade, s. 72-73; Neşri, Cilt 1, s. 68.

⁴⁰ Uzunçarşılı, Cilt 1, s. 118.

⁴¹ Armağan, “Orhan Gazi”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt 1, s. 79.

⁴² Uzunçarşılı, Cilt 1, s. 118; Âşık Paşazade, s. 73; İnalçık, “Orhan”, *DİA*, Cilt 33, s. 376.

şehrinden biri olan Bursa'nın alınmasının, ileride fethedilecek olan İznik kentinin de fethine katkı sağlayacağı söylenebilir.

1.3.2. Samandıra ve Aydos Hisarlarının Fethi

Orhan Gazi Bursa'yı fethettikten sonra Konur Alp, Akça Koca ve Abdurrahman Gazi'ye Akyazı ve Kocaeli taraflarında daha önce gerçekleştirmiş oldukları fetihlere devam etmelerini istemiştir.⁴³

Gazi Abdurrahman ve Konur Alp Samandıra hisarına vardığında Samandıra tekfurunun oğlunun öldüğünü, halkın gaflet içinde hisar dışında olduğunu fark ederek fırsattan yararlanıp, Samandıra hisarını ele geçirmiştir. Samandıra tekfurunu fidye karşılığında Aydos tekfuruna vermek istenmişse de Aydos Tekfuru buna yanaşmamış ve en sonunda İznik tekfuru fidye karşılığında tekfuru satın almıştır.⁴⁴

Aydos Hisarının alınması Osmanlı kroniklerinde hikâye şeklinde anlatılır. Aydos Tekfurunun kızı rüyasında kendini derin bir kuyuya düşerken görür, bir yiğit kendisini düşerken kurtarır. Tekfurun kızı rüyasından kendisini kuyudan kurtaran kişinin Aydos kalesini kuşatmaya gelen Abdurrahman Gazi olduğunu anlar. Rumca bir mektupla kalenin kapılarını kendisine açacağından bahseder. Abdurrahman Gazi ve gaziler kalenin kapılarının açılmasıyla Aydos kalesini ele geçirirler.⁴⁵

Gazilerin yaptıkları bu fetihler sayesinde Bizans'ın Anadolu'da bulunan İznik ve İznik hisarları hariç bütün hisarları ele geçirilmiştir. Osmanlılar Marmara sahillerine tamamen hâkim olmuşlardır.⁴⁶

1.3.3. İznik'in Fethi ve Pelekanon Zaferi

İznik yakınlarındaki Kara-tekin hisarının fethiyle İznik muhasara altına alınmıştı. İznik civarındaki köylerin Osmanlılar tarafından tımar altına alınması İznik halkını zor duruma düşürmüştü. İznik yakınlarına yapılan iki hisarla da şehir uzun

⁴³ Armağan, "Orhan Gazi", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt 1, s. 79.

⁴⁴ Âşık Paşazade, s. 75; Neşri, Cilt 1, s. 69-70; Hoca Sadeddin Efendi, *Tacü't-tevarih*, sad. İsmet Parmaksızoğlu, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1979, Cilt 1, s. 54.

⁴⁵ Âşık Paşazade, s. 75-76; Neşri, Cilt 1, s. 70-71; Hoca Sadeddin, Cilt 1, s. 55-57.

⁴⁶ Armağan, "Orhan Gazi", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt 1, s. 79.

yıllar kuşatılmıştı. Uzun yıllar muhasara altındaki şehri tamamen ele geçirmek amacıyla Orhan Gazi ordusunu hazırlayarak İznik'e yöneldi.⁴⁷

Orhan Gazi'nin Bizans'ın Anadolu'daki kalelerini teker teker ele geçirmesi ve İznik şehrini muhasara altına alması Bizans'ta korkuya neden olmuştur. İstanbul'dan sonra Bizans için en ehemmiyetli şehir olan İznik⁴⁸ şehrinin alınması hem büyük kayıp hem de Bizans için büyük bir tehlike olacaktı. Bizans İmparatoru III. Andronikos Paleiologos, kendisine yönelen bu tehlikeyi ortadan kaldırmak amacıyla ve kaybettiği kaleleri almak ümidiyle⁴⁹ ordusunu hazırladı.

Orhan Gazi, Bizans İmparatoru'nun harekete geçtiğini haberini alınca, İznik önünde bir miktar asker bırakarak Bizans ordusunu karşılamak için İzmit tarafına hareket etti. İki ordu Darıca ile Eskişehir arasında bulunan Pelekanon mevkiinde karşılaştı.⁵⁰ Hammer'in Pelekanon mevkiini Maltepe göstermesini Mırmıroğlu bir tetkikinde göstererek yanlışlığını ispatlamıştır. Maltepe'nin eski adının Vrias olduğunu bilindiğine göre muharebenin burada olmadığı açıktır.⁵¹

Pelekanon mevkiindeki boğaz ve tepelerin Orhan Gazi'nin kontrolü altına alınması Osmanlılara stratejik üstünlük sağlamış, Osmanlılara karşı daha kalabalık bir kuvvetle gelen Bizans ise Osmanlıları düzlüğe çekmeyi planlıyordu. Bizans, Osmanlıların ovaya inmemeleri durumunda ise İstanbul'a geri dönmeye karar vermişti. Orhan Gazi ise tepeden harp sahasını gözetliyor, Bizans ordusunu engebeli araziye çekip orada kuşatmayı planlıyordu. Osmanlılar, Bizans ordusunu engebeli araziye çekmek amacıyla 300 kişilik bir kuvvetle Bizans'ın üzerine yürüdü. Osmanlı akıncıları Bizans üzerine yaklaştı, oklarını attı, ardından geriye doğru çekildi. Saldırı birkaç kez tekrarlandı. Başlangıçta Bizans ordusu mevkiini bırakmadı, Orhan Gazi de tepeden ayrılmadı. Fakat muharebenin ikinci günü tekrarlanan saldırıda küçük akıncı grubunu yok etmek amacıyla Bizans İmparatoru harekete geçti. Orhan Gazi'nin kardeşi Pazarlı kumandasında bir kısım kuvvet düzlüğe indirildi. Bu suretle akın şeklinde çarpışmalar iki tarafın büyük kuvvetlerinin katıldığı savaş haline geldi. İmparator nizamsız başlanılan muharebenin önünü almak amacıyla karargâhına

⁴⁷ Âşık Paşazade, s. 84; Neşrî, Cilt 1, s. 78-79.

⁴⁸ Armağan, "Orhan Gazi", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt 1, s. 79.

⁴⁹ İnalçık, "Orhan", *DİA*, Cilt 33, s. 376.

⁵⁰ Armağan, "Orhan Gazi", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt 1, s. 81.

⁵¹ Uzunçarşılı, Cilt 1, s. 119.

döndüğü sırada, kendisini Türk askerlerinin içinde mahsur gördü. İmparator okla baldırından yaralandı. Rum ordu karargâhında İmparatorun öldüğü haberi yayıldı. Bu haber orduda büyük bir karışıklığa sebebiyet verip, Rum askerleri Bizans'a kaçırmaktan başka bir şey düşünmedi. Orhan Gazi'nin kuvvetleri kaçanları kovalıyorlardı. Bizans İmparatoru paniği önleyemeyince kendisini bir halı üzerinde gemiye taşıttı ve İstanbul'a kaçtı.⁵² Bizans İmparatoru, zafer vaadiyle çıkmış olduğu İstanbul'a yaralı bir şekilde, gemide ateşler içinde yatarak geri geldi.⁵³

Tarihte Pelekanon Savaşı diye adlandırılan bu savaş bir Osmanlı Sultanı ile bir Bizans İmparatorunun karşı karşıya geldikleri ilk savaştır.⁵⁴ Pelekanon Savaşı'na Osmanlı kroniklerde yeterince ehemmiyet verilmemesi, Bizans kaynaklarında ise uzun uzadıya anlatılması şaşırtıcı bir durumdur.

Orhan Gazi Pelekanon zaferinin ardından tekrar İznik kuşatmasına döndü. Yardım almaktan ümidini kesen İznik kumandanı bazı şartlarla teslim olmayı kabul etti. Bursa'nın fethinden sonra halka karşı gösterilen yumuşaklık ve teslim şartlarına riayet İznik'in tesliminde de gösterildi. Şehir ve kaleyi teslim alan Orhan Gazi, halktan arzu edenlerin eşyalarıyla beraber gitmelerine izin verdi. Hoşgöründe daha da ileri giden Orhan Gazi, kendi halkından olmayı kabul etmek ve cizye ödemek şartıyla âdet ve inançlarını koruyabileceklerini bildirdi. İznik komutanı deniz yoluyla İstanbul'a gittiye de halkın çoğu Orhan Gazi'nin bu olumlu tutum ve davranışları sebebiyle İznik'te kalmayı istedi.⁵⁵

İznik muhasarası esnasında hayatını kaybeden Rum muhafızları ile gerek açlıktan gerekse hastalık vs. gibi nedenlerden ölen erkeklerin dul kalmış eşleri, İznik'te bulunan Orhan Gazi'ye başvurarak kendilerine bakacak kimselerin bulunmadığını belirttiler. Bunun üzerine Orhan Gazi askerlerden arzu edenlerin dul kalmış bu kadınları nikâhla alabileceklerini ve bu kadınlarla evlenenlerin İznik muhafazasında bırakılacaklarını belirtti. Görüldüğü gibi kadınların nikâhla alınması, onlara esir veya cariyeye muamelesi yapılmadığını, normal bir vatandaş muamelesi

⁵² İnalçık, "Orhan", *DİA*, Cilt 33, s. 376; Hammer, Cilt 1, s. 103-105.

⁵³ Jorga, Cilt 1, s. 171.

⁵⁴ Armağan, "Orhan Gazi", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt 1, s. 81.

⁵⁵ Uzunçarşılı, Cilt 1, s. 121; Yücel, Sevim, Cilt 2, s. 8.

gösterildiğini kanıtlar. Hâlbuki galip olan Osmanlılar onlara istediği şekilde muamele edebilirlerdi.⁵⁶

İznik alınıp beylik merkezi haline getirildikten sonra Orhan Gazi İznik'in en büyük kilisesi olan Ayasofya kilisesini camiye çevirmiştir. Orhan Gazi, bir manastırı medreseye çevirip, kalenin Yenişehir kapısında imaret yaptırdığı gibi eşi Nilüfer Hatun için yine aynı yerde bir imaret ve oğlu Süleyman Paşa için de medrese inşa ettirdi. Diğer hayırseverlerin yaptırdıkları tesislerle de kısa zamanda İznik Türk-İslam şehri hüviyetini kazanmıştır.⁵⁷

Orhan Gazi yaptırdığı imaretin açılışında kendi eliyle imarete yemek dağıtmış, imaretin kandilini de ilk gece kendi yakmıştır. Ayrıca manastırdan medreseye dönüştürülen yapıya da Osmanlı'nın ilk müderrisi olan Davud-i Kayserî atanmıştır.⁵⁸ Osmanlı'da ilk defa bir medrese tesis eden de Orhan Gazi'dir.⁵⁹

İznik'in fethi Avrupa'da büyük bir hadise olarak yankılandı. Bu fetih Bizans için büyük bir yeis oldu. Bir de İznik'teki Ayasofya kilisesinin camiye çevrildiği haberi, büsbütün bir teessüre sebep oldu.⁶⁰

İznik'in Orhan Gazi tarafından fethine Bizans ve Osmanlı kaynakları tarafından değişik tarihler verilmiştir. Ancak kaynakların çoğunun üzerinde anlaştığı 1331 tarihi İznik'in fetih tarihi olarak kabul edilmektedir.⁶¹

İznik şehrinin fethinden sonraki bir zamanda Bursa ve İznik şehirlerini gezen ünlü gezgin İbn Battuta (ö. 770/1368-69) Orhan Gazi hakkında Türkmen hükümdarlarının mal, ülke ve askerce en büyüğü olduğunu söyler. Yüze yakın kalesinin bulunduğundan, hiçbir şehirde bir aydan fazla kalmadığından, devamlı kâfirlerle savaştığından bahseder. Osman Gazi'nin İznik şehrini uzun yıllar kuşatıp alamadığını, oğlu Orhan Gazi'nin on iki yıl kuşattıktan sonra ele geçirdiğini belirtir. İznik şehrinde bulunan Orhan Gazi'nin eşi Nilüfer Hatunla da görüştüğünden bahseder.⁶²

⁵⁶ Âşık Paşazade, s. 85; Neşri, Cilt 1, s. 79; Kazıcı, Cilt 10, s. 69-71.

⁵⁷ Uzunçarşılı, Cilt 1, s. 122.

⁵⁸ Âşık Paşazade, s. 86.

⁵⁹ Hammer, Cilt 1, s. 109.

⁶⁰ Kazıcı, Cilt 10, s. 70.

⁶¹ Armağan, "Orhan Gazi", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt 1, s. 82.

⁶² Ebu Abdullah Muhammed İbn Battuta Tancî, *İbn Battuta Seyahatnamesi*, çev. A. Sait Aykut, İstanbul, YKY, 2004, Cilt 1, s. 430-431.

İzmit'in Osmanlı hâkimiyetine girmesinden sonra İzmit civarındaki bazı Bizans toprakları da fazla direniş göstermeden Türklerin eline geçti. Bu arada iyi korunan bir yerleşim yeri olan Gemlik de 1333 senesinde fethedildi. Gemlik Osman Gazi döneminde Akça Koca ve Kara Timurtaş tarafından kuşatılmışsa da ele geçirilememişti. Ama Kara Ali Bey isimindeki Türk emirinin hücumlarına karşı koyamayan şehir Osmanlılara teslim oldu. Aynı sene içerisinde Orhangazi kasabası da Türklerin eline geçti. Ertesi yıl Gemlik Körfezi'nin kuzey sahilindeki Armutlu da alındı.⁶³

Orhan Gazi'nin İzmit'te yaptırdığı imarette kendi eliyle yemek dağıtması ve imaretin kandillerini yakması mütevazı bir kişiliğe sahip olduğunu göstermektedir. İzmit'te yapılan Osmanlı'nın ilk medresesi de ileride yetişecek ulema sınıfının tohumlarının atıldığı bir merkez olacaktır. İzmit şehrinin fethi Bizans'ın güneşinin yavaş yavaş batacağını Osmanlı güneşinin ise doğacağını gösterir dersek yanlış olmasa gerektir.

1.3.4. İzmit'in Fethi

Osmanlılar, Bursa'nın fethinin ardından, bir ticaret merkezi olan İzmit'i ele geçirmek için bu bölgelere seferler düzenlemişti. Bu gayeyle Kocaeli yarımadasının fethi için gönderilen Akça Koca ve Konur Alp, çevredeki birçok hisar ve köyleri fethederek İzmit hisarının önüne kadar gelmişti. Hatta komutanlardan Akça Koca, bugün kendi ismiyle anılan Kocaeli bölgesini fethettikten sonra İzmit hisarını da kuşatmıştır. Ancak 1328 yılında Akça Koca'nın vefatıyla bu girişim gerçekleşmemiştir. Hatta Akça Koca'nın ölümünden sonra İzmit çevresindeki bazı yerler Bizans hâkimiyetine geçmiştir.⁶⁴

Osmanlı kuvvetleri İzmit'in fethinden bir yıl sonra İzmit'i tekrar muhasara altına almışlardır. Bu haberi alan Bizans İmparatoru süratle şehrin yardımına koştu. Gemiler İzmit'e yetişmek üzereyken Orhan Gazi elçi heyeti göndererek antlaşmaya razı olduğunu, eğer savaşmak isterse buna da hazır olduğunu İmparatora bildirdi. Orhan Gazi'yle İzmit önlerinde yapılan antlaşmaya göre İmparator, İzmit kuşatmasından vazgeçmesi karşılığında Orhan Gazi'ye yılda 12.000 altın ödemeye

⁶³ Armağan, "Orhan Gazi", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt 1, s. 82.

⁶⁴ Armağan, "Orhan Gazi", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt 1, s. 82.

söz vermiş, Böylece Osman Sultanlarının gözünde Bizans haraçgüzar bir ülke durumuna düşmüştür.⁶⁵

Osmanlı kuvvetleri, Bizans imparatoruyla yapılan antlaşmadan 3 yıl sonra İzmit'i şiddetli bir şekilde yeniden kuşattılar. Bu sırada İzmit hisarının melikesi olan Marika'nın erkek kardeşinin Koyunhisarı'na kaçtığı haberi alındı. Orhan Gazi ve beraberindekiler İzmit'i muhasaraya devam ederken Aykut Alp ve Kara Ali Bey emrindeki kuvvetler Koyunhisarı'na gittiler. İzmit hisarı melikesinin erkek kardeşi Yuannis öldürülüp, kesik başı İzmit hisarı önüne getirildi. Kardeşinin kesik başını gören prenses Marika serbest bırakılması ve İstanbul'a gönderilmesi şartıyla şehri Orhan Gazi'ye teslim etti. Osmanlılar Bursa ve İzmit kalelerinin fethinde olduğu gibi burada da antlaşma şartlarına uydular. Melike Marika, çevresindeki birliklerle gemiye binerek İstanbul'a gitti.⁶⁶ İzmit şehrinin fetih tarihi birçok tarihinin ittifakıyla 1337 olarak kabul edilmektedir.

İzmit'in fethinden sonra Orhan Gazi ülkesini yeniden teşkilatlandırdı, büyük oğlu Süleyman Paşa'ya İzmit'in yönetimini verdi. İkinci oğlu Murad'ı da Bursa sancağına gönderdi, bölgeye "Bey Sancağı" adı verildi. Eskişehir yakınlarındaki Karacahisar'a da amcasının oğlu Gündüz Alp'i tayin etti. Orhan Gazi ise bütün vilayetlerin hâkimi ve nazırı yani "Ulubey"i oldu. Süleyman Paşa'nın adaletli ve cömert yönetiminden ötürü İzmit'in doğu kısmında bulunan Taraklı Yenicesi, Göynük ve Mudurnu Osmanlı hâkimiyeti altına girmiş ve buradaki birçok köy halkı Türk halkını görerek Müslüman olmuştur.⁶⁷

İzmit'in fethinin ardından Kocaeli yarımadasının neredeyse tamamı Osmanlıların eline geçmiş oluyordu. Gerçi Şile'den Üsküdar'a kadar olan Karadeniz kıyıları ile Amasra Bizans'ın elindeydi. Fakat bu bölgeler, Osmanlılara tehlike oluşturmayacak kadar dağınık bölgelerdi. Bursa, İzmit ve İzmit'in fethinden sonra Osmanlılar Batı Anadolu'daki Türk beyliklerinin en güçlüsü haline geldiler.⁶⁸

⁶⁵ İnalçık, "Orhan", *DİA*, Cilt 33, s. 377.

⁶⁶ Neşrî, Cilt 1, s.75; Hoca Sadeddin Efendi, Cilt 1, s. 60-61.

⁶⁷ Âşık Paşazade, s. 87; İnalçık, "Orhan", *DİA*, Cilt 33, s. 377.

⁶⁸ Armağan, "Orhan Gazi", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt 1, s. 83-84.

1.3.5. Karesi Beyliğinin Alınması

Osmanlılar kuruluştan Karesi beyliğinin alınmasına kadar geçen sürede yalnızca Bizans aleyhine genişlemeyi hedefliyordu. Fethettikleri yerlere Anadolu'dan gelen akıncıları yerleştiriyor, böylece fetihlerin kalıcılığını sağlayıp sınırları sağlamlaştırıyorlardı. Osmanlı beyliğinin sınırları Bizans aleyhine genişlemiş ve İzmit'in de alınmasıyla İstanbul boğazına kadar gelmişti. Ama bu yeterli değildi, Rumeli'ye geçebilmek için Çanakkale Boğazı'na da yaklaşmak gerekiyordu. O dönemde Çanakkale Boğazı'nın hâkimiyeti Karesi Beyliğinin elindeydi, fakat Karesioğulları Çanakkale Boğazı'nın Asya yakasını elinde bulundurmanın stratejik önemini takdir edecek deha ve imkâna sahip değillerdi.⁶⁹

Osmanlılar ile Karesi oğulları arasındaki Bizans'a ait Kirmastı, Ulubat ve Mihaliç gibi yerlerin alınmasıyla Karesioğullarıyla Osmanlılar sınır komşusu oldular. Çanakkale boğazına hâkim olup Rumeli'ye geçiş için ve sınır boylarına iskân için gereken Müslüman-Türk nüfusu Karesi oğullarının alınmasını gerekli kılıyordu.

Karesi Beyliğinde meydana gelen durumlar, Osman oğullarına bu fırsatı verecekti. Karesi hükümdarı Aclan Bey'in vefat etmesiyle oğulları Tursun ve Temirhan arasında taht mücadelesi meydana geldi. Temirhan Beyliğin hâkimiyetini ele geçirdi. Bunun üzerine Tursun Bey Orhan Gazi'ye: "Han'ım, geliniz vilayete gidelim; Balıkesir, Bergama ve Edremit bütün çevresiyle sizin olsun, Kızılca Tuzla ve Mahrem'i bana sadaka et." diyerek Orhan Gazi'ye kendisine yardım etmesi karşılığında önemli yerleri vaat etti.⁷⁰

Orhan Gazi yanında Tursun Bey ile beraber Balıkesir üzerine yürüdü. Öte yandan Temirhan Bey, Orhan Gazi'nin kendisine karşı harekete geçtiği haberini alınca Balıkesir'den daha güvenli olan Bergama hisarına kaçtı. Orhan Gazi gelip kaleyi muhasara etti, iki kardeşin görüşüp uzlaşması için Tursun Bey ile beraber Hacı İlbey'i de gönderdi. Fakat kaleden atılan bir okla Tursun Bey hayatını kaybetti. Orhan Gazi muhasaraya devam etti, halkın ısrarına dayanamayan Temirhan Bey kaleden çıkıp teslim olmak zorunda kaldı. Bu hadiseden sonra Temirhan Bey Bursa'ya getirildi, burada iki yıl kaldıktan sonra Yumurcak (taun, veba) hastalığından vefat etti.⁷¹

⁶⁹ Hammer, Cilt 1, s. 113; Kazıcı, Cilt 10, s. 74.

⁷⁰ Âşık Paşazade, s. 87.

⁷¹ Kazıcı, Cilt 10, s. 75.

Orhan Gazi bu harekât sonucunda Balıkesir, Manyas, Edincik, Kapıdağı gibi şehirleri Osmanlı topraklarına kattı. Ve Balıkesir, Manyas, Edincik, Kapıdağı ve havalisi Osmanlılara ilhak olarak Truva, Edremit Körfezi civarındaki yerleşim yerlerinin tamamen alınması da I. Murad (1362-1389) zamanında gerçekleşmiştir.⁷²

Karesi bölgesindeki yerlerin fethinden sonra Orhan Gazi büyük oğlu Süleyman Paşa'yı bu bölgenin yönetimi için görevlendirmiştir. Kendisi de Bursa'daki hükümdarlık merkezine gidip, ülke yönetimiyle alakadar olmuştur.⁷³

Karesi Beyliği'ne ait olan bu yerlerin Osmanlı hâkimiyetine girmesi, Bizanslılara karşı kazanılan zaferler kadar önemliydi. Çünkü Karesi topraklarının Osmanlıların hâkimiyetine geçmesiyle ile bütün Marmara ve Ege'nin kuzey sahillerine hâkim olan Osmanlılar, bu beyliğin denizcilik tecrübesinden de istifade ederek Rumeli'ye geçmeye başladılar. Bunun yanı sıra Karesi Beyliği'nin önde gelen emirlerinden Hacı İlbeyi, Ece Halil, Evrenos ve Gazi Fazıl Bey'in Osmanlı hizmetine girmeleri ile Osmanlı akıncı kuvvetleri oldukça güçlü bir duruma gelmişlerdir. Bu akıncı beyleri Osmanlı hizmetine girdikten sonra, özellikle Rumeli'nin fethinde önemli faydalar sağlamışlardır.⁷⁴

Osmanlılar, Karesi fethinden yirmi sene sonraya kadar önemli fetihler gerçekleştirilmemişler. Yeni fetihlerin gerçekleştirilmemesi Bizanslı tarihçilerin sandığı gibi devamlı kayıpların ve bozgunların sonucu değildir. Aksine fetihlerin gerçekleşmediği zamanda Vezir Alâeddin'in akıllıca görüşleriyle kurulan yeni ordunun tam ve disiplinli bir düzene sokulması ve içerideki güvenliğin tam tesis edilmesi gibi faaliyetler gerçekleşmiştir. Karesi bölgesinin fethinden sonra inşası yapılan cami, medrese, imaret ve kervansaray gibi eserler Osmanlı'nın inkişafının göstergesidir.⁷⁵

1.3.6. Rumeli'ye Geçiş

Osmanlıların Rumeli'ye geçişi, iskânı ve Rumeli'de yayılımı Türk-İslam tarihi ve Avrupa tarihi açısından büyük öneme sahiptir. Türklerin Balkanlarda

⁷² Uzunçarşılı, Cilt 1, s. 123-124; Yücel, Sevim, Cilt 2, s. 9.

⁷³ Âşık Paşazade, s. 89.

⁷⁴ Armağan, "Orhan Gazi", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt 1, s. 84-85.

⁷⁵ Hammer, Cilt 1, s. 115; Kazıcı, Cilt 10, s. 76.

yerleştikleri bölgelere kendi kültürlerini, dillerini ve dinlerini getirmeleri, bu bölgelerin Türkleşmesi ve İslamlaşmasına büyük katkı sağlamıştır.

Türk-İslam tarihi açısından en önemli hadiselerden birinin de Rumeli'ye geçiş olduğu söylenirse abartı olmaz. Ancak Türk tarihinde meydana gelen İstanbul'un fethi (1453), Malazgirt zaferi (1071), Dandanakan Meydan Muharebesi (1040), Türklerin resmen İslam dinini kabulü (940), Miyakefalon zaferi (1076) gibi hadiseler daha büyük öneme sahiptir.⁷⁶

Osmanlıların Rumeli'ye geçişiyle alakalı Osmanlı kronikleri⁷⁷ benzer bir efsanevi hikâyeden bahsederler. Osmanlıların o zamana kadar Rumeli'ye geçmedikleri Süleyman Paşa'nın yanındaki askerlere, Rumeli'ye geçme isteğini anlatması ve komutanların ağaçları keserek sal yapmaları, sal yapıp karşıya geçmeleri, karşı yakaya geçtikten sonra bir esir yakalamaları ve bu esir vasıtasıyla o bölgeleri gizlice ele geçirmeleri uzun bir şekilde ayrıntılarıyla anlatılır.

Osmanlıların Rumeli'ye geçişinin Osmanlı kroniklerinde anlatımının, mevcut tarihi bilgilerle örtüşmediği görölmektedir. Çünkü Karesi Beyliğinin ele geçirilmesiyle, Karesi Beyliğine ait olan gemi ve donanmalardan haberdarız. Durum böyleyken sal yapılarak geçilmesi doğru olarak kabul edilemez.

Osmanlıların daha önce bu bölgelere gelmedikleri ve bu bölgeleri tanımadıkları söylenemez. Çünkü Orhan Gazi daha babası hayattayken, ona vekâlet ettiği zamanlarda Doğu Trakya sahillerine gelerek bu bölgenin durumu hakkında bilgi sahibi olmuştu. Doğu Trakya sahillerine yapılan akın, Osmanlı'nın Rumeli'ye ilk geçişi sayılır.⁷⁸

Daha sonraki zamanlarda gerek Katalanlara karşı, gerek Sırlara karşı Bizans'ın Osmanlı kuvvetlerinden medet ummaları ve düşmanlarına karşı Osmanlı'dan yardım istemeleri nedeniyle Osmanlılar birçok kez Rumeli'ye geçmiş ve bu topraklar hakkında birçok şey öğrenmişlerdi. Hatta Osmanlıların Bizans'taki taht mücadelelerinde medet umulan ve hükümdarı belirleyen bir pozisyonda olduğu ve taht mücadelelerine birçok kez karıştığı ve bu sayede Rumeli'ye sürekli geçtiği bilinmektedir.

⁷⁶ Yılmaz Öztuna, *Resimlerle Türkiye Tarihi*, İstanbul, Hayat Yayınları, 1970, s. 56.

⁷⁷ Âşık Paşazade, s. 91-92; Neşri, Cilt 1, s. 85-87; Hoca Sadeddin Efendi, Cilt 1, s. 85-90; Münecimbaşı, s. 98-99.

⁷⁸ Armağan, "Orhan Gazi", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt 1, s. 85.

Osmanlı kroniklerinde Süleyman Paşa'nın Rumeli'ye geçişiyle ilgili anlatılan ilk geçiş olayı Hammer'e göre Türklerin Rumeli'ye on sekizinci, Osmanlıların ise on altıncı geçiştir. Osmanlı tarihçilerinin daha önceki geçişleri önemsememeleri, önceki geçişlerin kalıcı değil de geçici olmasından kaynaklanmış olabilir.⁷⁹

Orhan Gazi döneminde Bizans'ta taht mücadeleleri eksik olmazdı. Osmanlılarda olduğu gibi sadece bir aile değil, değişik aileler taht mücadelelerinde yer alabiliyordu. 1341 ile 1356 arasında on beş yıl süresince, Bizans Paleologos ve Kantakuzenos ailelerinin taht mücadelelerine sahne oldu. Taht mücadeleleri sürecinde Orhan Gazi Bizans ile yakın ilişki içindeydi. Hatta 1345'ten sonra ise Orhan Gazi Bizans'ın içişlerine karışmaya başladı.⁸⁰

Bizans İmparatoru III. Andronikos Paleologos'un 1341 yılında ölmesinden sonra yerine çocuk yaştaki oğlu V. İoannes getirildi. Kantakuzenos ise ona vasi tayin edilmişti. Vasiliği fırsat bilen Kantakuzenos iktidarı ele geçirmeye çalışıp, kısa sürede İmparatorluğunu ilan etti. Fakat Edirne ve İstanbul halkı Kantakuzenos'un hükümdarlığını tanımayarak Bulgar Kralından yardım istediler. Kantakuzenos da Sırbistan hükümdarı Stefan Duşan'dan yardım talep etti. Anlaşma sağlanamayınca Kantakuzenos Aydınoğlu Gazi Umur Bey'den yardım istedi. Umur Bey, Kantakuzenos'a birkaç defa yardımcı kuvvet göndermiş, fakat Haçlı donanmasının Aydın oğullarının topraklarına saldırımları, İzmir'e gelip gemileri yakmaları ve İzmir'i işgal etmeleri üzerine Kantakuzenos'a olan yardımını çekmiştir.⁸¹

Kantakuzenos'a Sırp'lardan ve Aydın oğlu Gazi Umur Bey'den istenilen yardım gelmeyince Bizans'ta tahtı ele geçirmek amacıyla yeni bir güç gerekiyordu. Kantakuzenos iktidarı ele geçirmek için Orhan Gazi'den yardım talep etti.

Orhan Gazi Kantakuzenos'a ilk yardımında beş, altı bin kişilik bir kuvvet gönderdi. Kantakuzenos'un taht rakibi olan küçük imparatorun annesi Anna'nın hâkimiyetindeki Karadeniz kıyılarındaki Süzebol hariç olarak bütün kıyı şeridi elinden alındı. Bunun dışında Edirne de ele geçirildi. Bu zaferden sonra Kantakuzenos kızı Teodara'yı Orhan Gazi ile nikâhladı.⁸²

⁷⁹ Hammer, Cilt 1, s. 137.

⁸⁰ Metin Kunt, *Türkiye Tarihi*, İstanbul, Cem Yayınları, 1995, Cilt 2, s. 43.

⁸¹ Armağan, "Orhan Gazi", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt 1, s. 85.

⁸² Uzunçarşılı, Cilt 1, s. 135.

Orhan Gazi ile Kantakuzenos ittifakı o zamanın şartları göz önüne alındığında doğal bir ittifaktı. Kantakuzenos 1346'da kızını Orhan Gazi'ye zevce olarak verdi. Kızını Orhan Gazi'ye verirken ileride Orhan Gazi'den isteyeceği askeri yardımı göz önüne alarak bu işe giriştiği görülmektedir.⁸³

Orhan Gazi'nin yardımıyla Rumeli'de hâkim duruma geçen Kantakuzenos İstanbul'u da almak istiyordu. Bunun için Orhan Gazi'den askeri kuvvet istedi, gelen kuvvetlerle İstanbul bir boyunca kuşatıldı. Bir sene kuşatmanın ardından İstanbul ele geçirildi, böylece Kantakuzenos, küçük imparator Yuannis ile beraber imparatorluğunu ilan etti.⁸⁴

Orhan Gazi sayesinde Bizans'ta tahta geçen Kantakuzenos siyasetinde tamamen çıkar ilişkisi güdüyordu. Yeri geldiğinde Sırlara ve Bulgarlara karşı Osmanlıdan yardım istiyor, yeri geldiğinde Papa'dan Osmanlıyla savaşmak için yardım istiyordu. Buna mukabil Orhan Gazi de Bizans'ın birlikte hareket ettiği Venediklilere karşı Cenevizlilere yardım ediyordu.

Kantakuzenos bu siyasetine rağmen Orhan Gazi'den yardım istemekten çekinmiyordu. Orhan Gazi de Rumeli'ye yerleşme amacını gerçekleştirmek için yardımını esirgemiyordu. Sırlar tarafından Bizans'ın Selanik şehri ele geçirilmek üzereyken, Kantakuzenos Orhan Gazi'den yardım talebinde bulunmuştur. Orhan Gazi de Süleyman Paşa komutasında birliklerini Balkanlara gönderdi. 1349 yılında Sırp Kralı Duşan tarafından ele geçirilmek üzere olan Selanik şehri, Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa ile Kantakuzenos'un oğlu Matyos'a ait yirmi bin kişilik Türk ve Bizans donanmalarıyla kurtarıldı.⁸⁵

Bizans'ta tekrar Kantakuzenos ile Yuannis arasındaki taht mücadelesi meydana geldi, bu mücadele de Sırlar ve Bulgarlar Yuannis'e destek verdiler. Sırlar o dönemde Balkanlardaki en önemli siyasi güce sahipti. Osmanlı'nın izlediği siyaset öncelikle Bizans topraklarını başka daha güçlü devlete kaptırmamaktı. Güneydoğu Avrupa'ya doğru yayılan bir Sırbistan yerine, askeri gücü sınırlı, iç durumu iyi bilinen güçsüz bir Bizans, Osmanlı'nın uzun vadede çıkarlarına uygundu. Bu yüzden Osmanlı, Sırp-Bulgar ittifakının karşısında Bizans'ın tarafında yer aldı.⁸⁶

⁸³ İnalçık, "Orhan", *DİA*, Cilt 33, s. 378.

⁸⁴ Uzunçarşılı, Cilt 1, s. 135.

⁸⁵ Uzunçarşılı, Cilt 1, s. 136.

⁸⁶ Kunt, Cilt 2, s. 43-44.

Kantakuzenos kendisine yardım etmesi ve esir düşen oğlunu kurtarma karşılığında Orhan Gazi'ye Gelibolu yarımadasındaki bir kaleyi vermeyi vaat etti. Bunun üzerine Süleyman Paşa tekrar Rumeli'ye geçerek Dimoteka meydan savaşında Sırp ve Bulgar kuvvetlerine ağır bir kayıp verdi. Edirne şehrini ve orada bulunan Kantakuzenos'un oğlu prens Matyos'u kurtardı. Bu yardım karşılığında Çimpe kalesi askeri bir üs olarak Süleyman Paşa'ya verildi.⁸⁷

Çimpe kalesi, Türklerin Rumeli'ye geçmeleri, yerleşmeleri açısından sembolik bir öneme sahip bir kaledir. Günümüzde kaybolmuş olan bu yer Osmanlı tahrir defterlerindeki bir kayda göre Şarköy'e yakın bir yerde olmalıydı.⁸⁸ Osmanlı kroniklerinde Türklerin Rumeli'ye ilk geçişi diye anlatılan rivayetlerde Çimpe kalesinin alınma zamanına denk gelmektedir.

Çimpe kalesinin Osmanlılara askeri üs olarak verilmesi, Rumeli topraklarında Türklerin daimi askeri birliklerinin bulunması demektir. Daha önce gelen birlikler askeri yardım amacıyla gelip, görevlerini yaptıktan sonra tekrar Anadolu topraklarına dönüyorlardı. Rumeli'ye getirilen yeni birlikler ise kalıcı şekilde yerleşmişlerdir. Rumeli'de bulunacak olan bu daimi birlikler Rumeli ve Gelibolu fetihlerinde önemli görevler üstleneceklerdir.

Orhan Gazi yaşlılığı ve hastalığı nedeniyle son zamanlarında askeri ve idari işleri büyük oğlu Süleyman Paşa'ya devretmişti. Süleyman Paşa yetenekli ve cesur bir askerdir. Süleyman Paşa'ya Rumeli'de gerçekleştirmiş olduğu fetihlerden dolayı Osmanlı Tarihçileri Rumeli Fatihini adını verdiler.

1.3.7. Ankara'nın Fethi

Osman Bey uç beyi olarak ortaya çıktığında, Anadolu'da güçlü bir Moğol-İlhanlı Devleti hüküm sürüyordu. Orhan Gazi hükümdar olduktan sonraki dönemlerde ise güçlü İlhanlı Devleti ortadan kalkmıştı. Bunun sonucunda Batı Anadolu'da çeşitli uç beylikler meydana gelirken, doğuya doğru ise kimi Türkmen, kimi Moğol ağırlıklı devletler teşekkül etti. Orta Anadolu'da ise İlhanlı komutanlarından Eretna Bey Sivas merkez olmak üzere Eretna Beyliğini kurmuştu.⁸⁹

⁸⁷ Armağan, "Orhan Gazi", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt 1, s. 87.

⁸⁸ Robert Mantran, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Server Tanili, İstanbul, Cem Yayınları, 1995, Cilt 1, s. 28.

⁸⁹ Kunt, Cilt 2, s. 45.

Eretna devletinin kurucusu Eretna Bey'in vefatı olan 1352 senesinden sonra yerine geçen oğulları arasında taht mücadelesi baş gösterdi. Osmanlı Devleti'nin doğu sınırında stratejik bir nokta olan Ankara büyük bir öneme sahipti⁹⁰

Karaman oğulları da taht mücadelesinin bir parçası olup, Ankara şehrini ele geçirmeyi planlıyorlardı. Ama Osmanlılar taht mücadelesinden yararlanarak İpek yolu üzerinde bulunan, ticaretiyle meşhur bir şehir olan Ankara'yı ele geçirmeyi başardı. Süleyman Paşa'nın şehri ele geçirmesinde şehre hâkim olan ahilerle işbirliği yaptığı söylenebilir. Süleyman Paşa'nın Ankara ve Sivrihisar'ı ele geçirmesiyle Karamanoğulları ve Osmanlı arasında bölgesel hâkimiyet mücadelelerinin temeli atıldığı söylenebilir.⁹¹

Osmanlı Devleti Ankara'nın ele geçirilmesiyle doğu sınırında meydana gelen mücadeleden faydalanmasını bilmiştir. Fakat Osmanlı'nın asıl hedefinin Anadolu'da yeni yerler fethetmek olmadığı ve Türk-Müslüman güçleriyle savaşmak yerine, yönünü Avrupa'ya çevirerek cihat ve gaza yapmak olduğu kuruluşundan beri Anadolu'daki beyliklerle mücadele etmemesinden anlaşılır.

Osmanlıları Ankara'nın fethine yönlendiren sebeplerden birinin de Rumeli iskânı için gereken Türk-Müslüman nüfusu elde etmek olduğu söylenebilir.⁹² Nitekim Karesi beyliğinin ilhakıyla nasıl Rumeli'de yapılacak fetihler için gerekli askeri güç elde edilmişse ve bu güçler Rumeli'nin iskânına katkı sağlamışsa Ankara'nın fethinin bu amaca yönelik olduğu söylenebilir.

Ankara şehri Orhan Gazi döneminde Osmanlıların elinden bir ara çıkmışsa da I. Murad'ın hükümdarlığının başında tekrar ele geçirilmiştir.

1.3.8. Gelibolu Yarımadası'nın Fethi ve Rumeli'de İskân

Süleyman Paşa, Ankara'nın fethinin ardından Bursa'da kısa bir süre kaldıktan sonra Rumeli'ye geçip Gelibolu'nun fethine karar verdi. Osmanlılar Çimpe kalesini aldıktan sonra sırasıyla Ayaşılonya (Ayasolonia), Adgönlek (Balabancık) ve Eksamil (Hecamilion) kalelerini fethettiler. Süleyman Paşa daha sonra Gelibolu hisarı fethetmek için harekete geçti. Gelibolu hisarını fethederken hisar meydana gelen depremle zarar görmüş, bu sayede Türklerin işi kolaylaşmış, Gelibolu hisarının fethi

⁹⁰ Uzunçarşılı, Cilt 1, s. 124.

⁹¹ İnalçık, "Orhan", *DİA*, Cilt 33, s. 380.

⁹² Kazıcı, Cilt 10, s. 80.

gerçekleşmiştir. Gelibolu yarımadasında yaşayan halk açlık, yoksulluk, deprem, salgın hastalık gibi nedenlerle bu toprakları terk ettiklerinden Süleyman Paşa kolaylıkla bu bölgeleri ele geçirme fırsatı bulmuştu.⁹³

Osmanlılar Gelibolu yarımadasını fethederken deprem, hava soğukluğu, yağmur, don gibi felaketleri kendilerine yardımcı kuvvet olarak gördüler. Süleyman Paşa'nın Gelibolu yarımadasının fethi için görevlendirdiği Ece Bey ve Gazi Fazıl depremin etkisiyle hisarlarda meydana gelen yarıklar sayesinde Bolayır, Malkara, İpsala, Tekfur Dağı gibi müstahkem mevkiileri ele geçmiştir. Fethedilen yerlerde ilk yapılan iş deprem etkisiyle zarar görmüş kaleleri tamir etmek oldu.⁹⁴

Kantakuzenos, Osmanlıların Rumeli'ye yerleşmesinin, Bizans için ne kadar tehlikeli olduğunu, Türklerin Gelibolu'da yaptıkları fetihler sonucunda daha iyi anladı; fakat iş işten geçmişti. Türklere karşı koyacak gücü bulunmayan Kantakuzenos sulhun gerçekleşmesi, Rumeli'de fethedilen yerlerin terki ve Çimpe kalesini on bin altın karşılığında satın almak için Orhan Gazi'yle görüşmek istedi. Orhan Gazi, İmparatorun kendisine askeri bir üs olarak verdiği Çimpe kalesini para karşılığında terk edebileceğini fakat Gelibolu ve civarındaki alınan yerleri, savaşarak aldığından terk etmeyeceğini bildirdi. Ayrıca hastalığı nedeniyle de görüşemeyeceği cevabını vermiştir.⁹⁵

Süleyman Paşa Gelibolu yarım adasında birçok yeri ele geçirdikten sonra bu toprakların kalıcı şekilde elde kalması için iskân edilmesi gerekliliğini anladı. Bu yüzden babası Orhan Gazi'ye fethedilen kalelere ve şehirlere yerleştirilmek ve Rumeli topraklarını mamur etmek için pek çok Müslüman'ın gönderilmesi talep etti ve seçkin gazi birliklerinin de Rumeli topraklarının muhafazası için gönderilmesini istedi. Orhan Gazi Karesi vilayetinde bulunan birçok göçebe aileyi Gelibolu bölgesine gönderdi, bu aileler hisarlara, vilayetlere yerleştirildiler. İskân işi gün be gün devam ediyor, Karesi vilayetinden birçok aile gelmeye devam ediyordu. Böylece Rumeli İslamlaşmaya başlıyordu.⁹⁶

Osmanlıların Rumeli'ye yerleşmesinin müsebbibi kabul edilen Kantakuzenos'e karşı halk ayaklanma başlattı, herkesi kendisinden nefret ettirmiş

⁹³ Armağan, "Orhan Gazi", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt 1, s. 90.

⁹⁴ Hammer, Cilt 1, s. 140.

⁹⁵ Hammer, Cilt 1, s. 141; Uzunçarşılı, Cilt 1, s. 137.

⁹⁶ Âşık Paşazade, s. 93.

Kantakuzenos tahtan indirildi. Yerine İoannis tekrar imparator oldu. Yaşanan olaylara karşı koyacak kudrete sahip olamayan Kantakuzenos, Mizistra kasabesindeki manastırda otuz yıl daha yaşadı ve meşhur tarih kitabını bu manastırda kaleme aldı.⁹⁷

Osmanlıların Trakya bölgesine yerleşimlerini kalıcılaştırmaları Bizans ve Papalık arasında ciddi görüşmelerin yapılmasına neden oldu. Papalık, Bizans ile Türkleri Trakya'dan atamayacağını anlayınca güçlü Sırp Kralı Stefan Duşan'ı desteklemeye karar verdi. O zamanlarda Balkanlarda en büyük güç olan Sırp Krallığı "Tanrı'nın inayetiyle büyük kutsal Grek imparatorlarının varisi" olmayı hedefliyordu. Duşan, Trakya'ya yerleşen Türkleri bertaraf etmek ve İstanbul'u almak amacıyla sefere hazırlanırken aniden hayatını kaybetti. Sırp İmparatoru Duşan'ın ölümüyle ülkesi parçalandı, Balkanlarda Osmanlıların yerleşmesine fırsat doğdu.⁹⁸

Gelibolu yarımadasına gelen Türkler bu toprakları asıl vatanları kabul ederek, bu topraklarda geçici süreliğine değil, kalıcı olmak istediklerini göstermişlerdir. Fetret devrinde dahi Anadolu'da çeşitli çatırdamalar olmasına rağmen Rumeli'de hâkimiyetin güçlü olması bunun göstergesidir.

Rumeli'ye yapılan fetihleri ve Türklerin bu topraklara yerleşmelerini hızlandıran birçok amilden bahsedilebilir. Bizans İmparatorluğunun o zaman Türklerden medet umacak kadar aciz durumda olması, Rumeli'de hâkimiyet boşluğunun olması Rumeli'deki yerleşimi sağlamıştır. Türkler Rumeli'deki muhkem kaleleri fethederken adeta Allah tarafından kendilerine manevi bir güç gelmiş gibi muhkem kaleler depremin etkisiyle kolayca alınacak hale geliyordu.

Balkanlarda o zamanlarda meydana gelen veba salgını, aşırı soğuk hava, gibi nedenlerle ve sürekli savaşların olmasından kaynaklı halk bu toprakları terk etmek mecburiyetinde kalmış, bunun sonucunda boş kalmış topraklara yerleşme daha rahat hale gelmiştir.

1.3.9. Şehzade Halil'in Kaçırılma Olayı

Orhan Gazi'nin Theodora'dan olan oğlu Halil, bazı kaynaklarda Kasım⁹⁹, İzmit körfezinde kayık ile gezerken Foçalı korsanlar tarafından kaçırılıp, Foça'ya

⁹⁷ Uzunçarşılı, Cilt 1, s. 138.

⁹⁸ İnalçık, "Orhan ", *DİA*, Cilt 33, s. 381.

⁹⁹ Hammer, Cilt 1, s. 141.

götürüldü. Foça Cenevizlilerin hâkimiyetinde olmasına rağmen Bizans imparatorları bu topraklarda hak iddia ediyorlardı. İhtiyar ve yaşlı Orhan Gazi çok sevdiği oğlunu kurtarmak için Bizans imparatorluğunun yardımına başvurdu. Bu olay 1356¹⁰⁰ veya 1357¹⁰¹ senesinde meydana gelmiştir.

Şehzade Halil'in kaçırılma olayı Bizans'ın Osmanlıların Rumeli'deki fetihlerinin durdurmak ve Osmanlıyı barışa zorlamak için bir planı olduğu anlaşılır. Bizans bu durumdan en güzel şekilde yararlanmayı da bilmiştir. Orhan Gazi ile İmparator İoannes arasında bu şekilde anlaşma olmuştur. Şehzade Halil'in kurtarılması karşılığında Orhan Gazi, Trakya'daki Bizans topraklarına karşı her türlü saldırıyı durduracak, Foça'ya gönderilecek gemilerin masraflarını kendi üzerine alacak ve imparatorun o zamana kadarki borçlarını silecekti. Aynı zamanda taht mücadelelerinde Kantakuzenos'un oğlu Mattheos'a yardımdan vazgeçmeyi ve İmparator İoannes'i desteklemeyi vadediyordu.¹⁰²

İmparator İoannes Şehzade Halil'i kurtarma işini üzerine almış ve Bozcaada, Limni ve Midilli'deki donanmalarını alarak Foça'ya gitmiştir. Foça beyine yarısı kendisinden yarısı da Orhan Gazi'den olmak üzere doksan veya yüz bin altın vererek Şehzade Halil'i kurtarmıştır. 1359 senesinde kurtarılan şehzade önce İstanbul'a getirilmiş, sonrada İzmit'te bulunan Orhan Gazi'ye teslim edilmiştir. Aynı yıl içerisinde İmparator İoannes ile Orhan Gazi arasında yeni bir antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre İoannes Orhan Gazi'nin Rumeli'deki hâkimiyetini kabul etmiş ve küçük kızını Şehzade Halil ile evlendirmeyi kararlaştırmıştır.¹⁰³

Bizans Şehzade Halil'in kaçırılmasını fırsat bilerek Osmanlı'dan en iyi şekilde faydalanmanın peşine düşmüştür. Bizans'ın Şehzade Halil'in kaçırılma ve rehin alınması sürecinde yaklaşık iki veya üç zarfında Osmanlı'nın Rumeli'deki fetihlerinin durdurulmasını istemesi ve Osmanlı'ya olan borçlarını sildirmesi bunun en açık kanıtıdır. Şehzade Halil'in Bizans İmparator'u İoannes'in kızı ile evlendirilmesi de Bizans'ın Orhan Gazi'nin askeri gücünden faydalanma amacı güttüğünün göstergesidir. İoannes, Şehzade Halil'in hükümdar olması durumunda ise, Osmanlı hâkimiyetinde kendilerine paye çıkarma amacı gütmüştür. Bütün bu

¹⁰⁰ Uzunçarşılı, Cilt 1, s. 138.

¹⁰¹ İnalçık, "Orhan", *DİA*, Cilt 33, s. 382.

¹⁰² İnalçık, "Orhan", *DİA*, Cilt 33, s. 382.

¹⁰³ Uzunçarşılı, Cilt 1, s. 139.

durumlar değerlendirildiğinde bu iki üç yıllık süreç Osmanlı aleyhine gelişmiştir. Ancak Şehzade Halil'in kurtarılmasıyla birlikte her şey normal seyrinde devam edecektir.

1.3.10. Süleyman Paşa'nın Ölümü

Süleyman Paşa gerek Bizans'ın Anadolu'daki topraklarının gerekse Trakya'daki topraklarının fethinde önemli fetihlerde yer almış ve bu fetihlerde büyük başarılar elde etmiştir. Süleyman Paşa'nın en önemli özelliği Rumeli'ye geçişte, iskânda ve Rumeli'nin fethinde gösterdiği başarılarıdır. Bundan dolayı Süleyman Paşa "Rumeli Fatih" diye anılır.

Süleyman Paşa Orhan Gazi'nin Nilüfer Hatun'dan dünyaya gelen en büyük oğluydu. Fetihlerde de ordu komutanlığı yapan Süleyman Paşa Orhan Gazi'den önce ölme büyük ihtimalle Osmanlı tahtına geçecekti. Çünkü Süleyman Paşa babası Orhan Gazi'nin ihtiyarlığı ve hastalığı gibi nedenlerle ülke yönetimini büyük ölçüde üstlenmişti.

Süleyman Paşa'nın gençlik yıllarından başlayarak üstlenmiş olduğu vazifeler ve gerçekleştirmiş olduğu fetihler genel manada belirtmek gerekirse şöyle belirtilebilir. İzmit'in fethinden sonra babası adına Koca-ili'nin idari işleriyle ilgilenmiş ve Koca-ili'nde çeşitli düzenlemeler yapmıştır. Karesi Beyliğinin ilhakıyla babasının uygun görmesiyle İzmit'teki yöneticiliğinden Karesi bölgesinin yöneticiliğine atanmıştır. Rumeli'ye geçişte ve Rumeli'deki fetihlerde gösterdiği önemli başarılar, Balkanlarda Bulgarlara ve Sırlara karşı mücadeleleri ve zaferleri, Ankara'nın ele geçirilmesi gibi fetihler ve üstlenmiş olduğu yöneticilik vazifeleri Süleyman Paşa'nın yöneticilik yönünü ve askeri gücünü gösterir.¹⁰⁴

Süleyman Paşa Edirne'nin fethi için hazırlıklara başladığı bir sırada¹⁰⁵ av esnasında bir çukura düşerek veya suikast sonucu hayatını kaybetti. Süleyman Paşa Rumeli'nin terk edilmesi gibi bir ihtimalin önüne geçmek amacıyla da ölmek üzereyken cesedinin Bolayır'da gömülmesini ve yerinin belli edilmemesini vasiyet etmişti.¹⁰⁶ Süleyman Paşa vefat ettikten sonra Orhan Gazi Süleyman Paşa'nın yerine oğlu Şehzade Murad'ı görevlendirmiştir.

¹⁰⁴ Enver Konukçu, "Orhan Gazi'nin Şehit Oğlu Süleyman Paşa", *Orhan Gazi ve Dönemi*, s. 131-137.

¹⁰⁵ Armağan, "Orhan Gazi", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt 1, s. 95.

¹⁰⁶ İnalçık, "Orhan", *DİA*, Cilt 33, s. 382.

Süleyman Paşa'nın ölümüyle ilgili 1357¹⁰⁷, 1358¹⁰⁸, 1359¹⁰⁹ ve 1360¹¹⁰ gibi çeşitli tarihler mevcuttur. Ama genel manada 1358 ve 1359 tarihleri üzerinde durulmuştur. En çok kabul gören tarih 1359'dur denebilir. Süleyman Paşa'nın ölümünü fırsat bilen Bizanslı bazı kuvvetler Türkleri Rumeli'den atabilmek için girişimlerde bulduysalar da başarılı olamamışlardır.

1.3.11. Edirne Şehrinin Alınması

Edirne'nin fethiyle ilgili kaynaklarla değişik tarihler mevcuttur. Fakat Edirne'nin fethini Şehzade Murad ve Lala Şahin gerçekleştirmiştir. Edirne'nin fetih tarihini daha geç gösterme yanılgısı, Şehzade Murad'ın Edirne'yi sultan olduktan sonra fethettiği bilgisinden kaynaklanır. Oysa Şehzade Murad 1357-1362 yılları arasında Rumeli uç beyi olarak faaliyette bulunmuş, Edirne'yi de 1361'de fethetmiştir.¹¹¹

Süleyman Paşa Rumeli'de gerçekleşen fetihlerde büyük başarılar elde etmiştir. Süleyman Paşa'nın av esnasında çukura düşüp ölmesinin ardından savaş bölgesi başsız kalmıştı. Süleyman Paşa'nın ölümünün ardından genç şehzade Murad ve Lala Şahin bu önemli uç bölgesinin kontrolünü devraldılar. Süleyman Paşa'nın ölümüyle ve Şehzade Halil'in kaçırılmasıyla¹¹² muvakkaten durmuş fetihler, Şehzade Murad ve kabiliyetli birer kumandan olan Lala Şahin, Hacı İlbeyi ve Evrenos Gazi'nin gayretleriyle tekrar başlatıldı.¹¹³

Şehzade Murad ve kumandanların asıl hedefi Edirne'nin ele geçirilmesiydi. Bu hedefi gerçekleştirmek için Edirne çevresinde bulunan yerleşim yerlerinin, hisarların ele geçirilmesi önemliydi. Bu nedenle Evrenos kuvvetleriyle Malkara ve İpsala bölgesine yöneldi ve bu bölgenin fethini gerçekleştirdi. Hacı İlbeyi ise güneye yani sahil tarafına inerek Dedeğacı (Megri-Makrı) kasabasını ve limanını aldı ve Dedeğacı'nı aldıktan sonra "Didimatihon" denilen Dimetoka'yı da ele geçirdi.¹¹⁴

¹⁰⁷ Âşık Paşazade, s. 95; İnalçık, "Orhan", *DİA*, Cilt 33, s. 382.

¹⁰⁸ Kazıcı, Cilt 10, s. 87.

¹⁰⁹ Armağan, "Orhan Gazi", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt 1, s. 96; Neşri, Cilt 1, s. 92.

¹¹⁰ Uzunçarşılı, Cilt 1, s. 158.

¹¹¹ İnalçık, "Orhan", *DİA*, Cilt 33, s. 382.

¹¹² İnalçık, "Orhan", *DİA*, Cilt 33, s. 383.

¹¹³ Armağan, "Orhan Gazi", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt 1, s. 96.

¹¹⁴ Uzunçarşılı, Cilt 1, s. 163.

Şehzade Murad ve Lala Şahin ise İstanbul'dan gelebilecek herhangi bir yardımı engellemek amacıyla İstanbul yolu üzerindeki bölgelerden ilkin Çorlu hisarını almıştır. Şehzade Murad ve Lala Şahin Çorlu'yu ele geçirdikten sonra İstanbul-Edirne yolu üzerindeki hisarlara yöneldiler ve bu hisarları ele geçirdiler. Şehzade Murad ve Lala Şahin yaptıkları seferler sonucunda İstanbul-Edirne yolu üzerindeki Çorlu, Minisi, Burgos (Lüle-Burgaz) kalelerini ele geçirmişlerdir.¹¹⁵

Yapılan bu fetihlerle Edirne'nin fethi esnasında çevresindeki hisarlardan gelebilecek herhangi bir saldırı ihtimalini ortadan kaldırmak hedeflenmiştir. Edirne'yi muhasara altına almadan gerek İstanbul yönünden gelebilecek yardımı gerekse de Sırp'lar tarafından gelebilecek yardımının önü kesilmiş oluyordu. Böylece Edirne'nin fethinin gerçekleşmesi için önemli bir alt yapının oluşturulduğu görülmektedir.

Edirne'nin fethi için gerekli altyapı çalışması tamamlandıktan sonra Bizans'ın İstanbul'dan sonra en büyük şehri olan Edirne'nin fethine karar verildi. Edirne'nin fethini gerçekleştirmek için Lüleburgaz'da bir araya gelen kumandanlar Edirne üzerine yürüdüler. Edirne tekfuru Osmanlı askerlerinin şehre yaklaştığı haberini alınca ordusuyla birlikte Sazlıdere mevkiinde savaş için konuşlandı. Sazlıdere mevkiinde meydana gelen savaşta mağlup olan Edirne tekfuru savaş alanını terk ederek tekrar şehre kapandı. Bir süre muhasara altında kaldıktan sonra şehri koruyamayacağını anlayan Edirne tekfuru yakın adamları ve aile fertleriyle beraber Meriç nehri üzerinden kayıklarla Enez'e kaçtı. Bunun üzerine Edirne halkı teslim olmaktan başka çare bulamayıp, İstanbul'un fethine kadar Osmanlılara başkentlik yapacak olan bu şehri Osmanlılara teslim ettiler.¹¹⁶

Trakya'nın doğusunda gerçekleştirilen fetihler ve Edirne'nin fethi, Osmanlıların Avrupa'da kesin olarak yerleştiklerinin kanıtıdır.¹¹⁷ Edirne'nin fethi Rumeli topraklarında kalıcı olma kararlılığının da göstergesidir. Yine Trakya topraklarının Anadolu'dan getirilen Türklerle iskân edilmesi de bu topraklarda planlı bir siyasetin izlendiğinin kanıtıdır.

¹¹⁵ İnalçık, "Orhan", *DİA*, Cilt 33, s. 383.

¹¹⁶ Armağan, "Orhan Gazi", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt 1, s. 96-97.

¹¹⁷ Kazıcı, Cilt 10, s. 93.

1.4. Orhan Gazi'nin Öümü

Orhan Gazi'nin ölüm tarihi net olarak bilinmese de, tüm kaynakların ittifak ettikleri nokta Orhan Gazi'nin ölümünün oğlu Süleyman Paşa'nın ölümünden sonra olduğudur. Süleyman Paşa'nın ölümünden ne kadar sonra öldüğü konusunda da farklı rivayetler mevcuttur. Osmanlı kronikleri, Orhan Gazi'nin ölümünün oğlu Süleyman Paşa'nın ölümünden iki ay sonra¹¹⁸ meydana geldiğini belirtirler. Ankara'daki Lala Paşa Camii'nin 763 H. /1362 M. tarihli kitabesinde Orhan Gazi'nin hayatta olduğu anlaşıldığına göre vefatının ya bu sene veya az sonra olduğu söylenebilir.¹¹⁹ Elimizdeki bilgilerden hareketle Orhan Gazi'nin vefatını 1362'den daha önceye götürmek yanlış olur. Orhan Gazi'nin vefatıyla ilgili genel kabul 1362 senesinin Mart ayıdır.

Orhan Gazi'nin ölüm sebebi hakkında ise oğlu Süleyman Paşa'nın ölümünün tesiriyle çok üzüлp, kederlenmesi ve bunun sonucunda dermansız bir hastalığa yakalanması gösterilir.¹²⁰ Başka bir rivayette de Orhan Gazi'nin 1362 Martında Bursa'da vebadan öldüğü belirtilmektedir. Bununla birlikte Orhan Gazi'nin 1354'te karaciğer rahatsızlığı geçirdiğinden kendisine Taronites adlı Rum hekimin baktığından da bahsedilir.¹²¹

Orhan Gazi, hükümdarlığı boyunca önemli fetihler gerçekleştirmiştir. Bunlar kısaca babasının kuşatıp da alamadığı Bursa'nın fethi, Pelekanon'da Bizans İmparatorunu hezimete uğratması, Hıristiyanlar için büyük öneme sahip İznik şehrinin alınması, İzmit ve Ankara şehirlerinin fethi, Karesi oğullarının ilhakı ve Rumeli'ye geçiş gibi sıralanabilir. Orhan Gazi sadece askeri başarılar elde etmemiş, askeri başarıların yanı sıra fethedilen yerlerde önemli ilim yuvaları olan medreseleri kurarak şehirlerin bilgi ve kültür seviyelerini yükseltmeyi de hedeflemiştir

Orhan Gazi babası Osman Gazi'den aldığı 16.000 metre karelik beyliği, hükümdarlığı süresince 95.000 metre karelik güçlü bir devlet haline getirerek, babasından aldığı toprakları yaklaşık altı misli genişletmeyi başarmıştır. Fetihlerden

¹¹⁸ Âşık Paşazade, s. 95; Neşri, Cilt 1, s. 92; Hoca Sadeddin Efendi, Cilt 1, s. 105; Münecimbaşı, s. 102.

¹¹⁹ Uzunçarşılı, Cilt 1, s. 159.

¹²⁰ Münecimbaşı, s. 102.

¹²¹ İnalçık, "Orhan", *DİA*, Cilt 33, s. 383.

sonra bu topraklarda 3 milyon insan yaşadığı tahmin ediliyor. Bu rakam o zamanın şartlarına göre büyük bir rakamdı.¹²²

Orhan Gazi'nin yaklaşık olarak 37 yıl hükümdarlık yapması, Orhan Gazi'yi 36 Osmanlı sultanı arasında en uzun hükümdarlık yapanlar arasına koymuştur. Orhan Gazi hükümdarlığı süresince devraldığı beyliği devlete dönüştürmeyi başarmıştır. Hatta "Osmanlı Devleti, Orhan bey zamanında kurulmuştur"¹²³ denirse yanlış olmaz.

Orhan Gazi'nin Süleyman Paşa, Murad Hüdavendigâr, İbrahim, Halil ve Kasım adlarında 5 oğlu ile Fatma adında bir kızı vardır. Çocuklarından Kasım ve Süleyman Paşa babalarından önce vefat etmişlerdir.¹²⁴

¹²² Öztuna, *Türkiye Tarihi*, s. 57.

¹²³ Ahmed Akgündüz, *Bilinmeyen Osmanlı*, İstanbul, OSAV, 1999, s. 39.

¹²⁴ Armağan, "Orhan Gazi", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt 1, s. 98.

2. BÖLÜM

ORHAN GAZİ DÖNEMİNİN DEVLET TEŞKİLATI, İLİM VE KÜLTÜR HAYATI

2.1. Orhan Gazi Döneminin Devlet Teşkilatı

Osman Gazi döneminde uç beyliği şeklinde basit bir teşkilatlanmadan oluşan Osmanlı Beyliği, Orhan Gazi döneminde sınırlarının genişlemesiyle birlikte özellikle Bursa ve İznik şehirlerinin alınmasının ardından sistemli askeri ve idari teşkilatlanmaya gereksinim duymuştur.

Osmanlı Devleti, ilk teşkilatlanmasını Orhan Gazi döneminde oluşturdu. Daha önce küçük bir beylik olan devlet, Orhan Gazi'nin yaptığı fetihler neticesinde sınırlarını genişletti. Fethedilen toprakların idaresi, yönetimi ve güvenliği meselesi teşkilatlanmayı gerekli kıldı.

Orhan Gazi döneminde meydana gelen teşkilatlanmanın basit bir yapıdan meydana geldiği görülmektedir. Fakat bu teşkilatlanmayı önemli kılan Osmanlı tarihindeki ilk teşkilatlanma olmasıdır. Orhan Gazi döneminde meydana gelen bu teşkilatlanma gelecekte meydana gelecek profesyonel teşkilatlanmanın çekirdeğini oluşturması açısından da önemlidir.

Orhan Gazi döneminde meydana gelen devlet teşkilatlanmalarını dört kategori altında incelemek mümkündür. Bunlar; Divan teşkilatının oluşturulması, askeri ve adli teşkilatlanma ile para basılmasıdır.

2.1.1. Divan Teşkilatı ve İlk Vezirler

Osmanlı, ilk devlet teşkilatını Anadolu Selçuklu ile İlhanlı devletlerini örnek alarak oluşturmuştur. Oluşturulan bu teşkilatlanmanın en önemli merkezini divan oluşturmaktaydı.

Divan, ülkede meydana gelen bütün önemli olayların görüşülüp, karara bağlandığı önemli bir kuruldur. Osmanlı klasik döneminde divanın başkanlığını Sultanlar yapmaktaydı. Divan, daha sonraki dönemlerde ise vezir-i azam (sadrazam) başkanlığında toplanırdı.

Osman Gazi döneminde gazilerin ve beylerin katılımıyla oluşan ve önemli kararların alındığı bir divan (kurultay)'ın olduğu bilinmektedir. Fakat klasik Osmanlı siyasi kurumlarının en önemlilerinden biri olan divan-ı hümayunun temellerinin Orhan Gazi tarafından meydana getirildiği kabul edilir.¹²⁵

Osmanlı devlet teşkilatlanmasında Padişah'tan sonra gelen ve devleti padişahın vekili olarak yöneten kişiye vezir denilirdi. Vezirlerin sayısı I. Murad dönemine kadar bir iken daha sonra birden fazla olmuş ve bu vezirlerin içlerinden biri de vezir-i azam (sadrazam) olarak adlandırılmıştır.

Asporça Hatun'un 723 H. /1323 M. tarihli vakfiyesinden anlaşıldığına göre ilk Osmanlı veziri, Hacı Kemaleddin oğlu Alâeddin Paşa'dır. Alâeddin Paşa, ilmiye sınıfından ve âlim bir zattı. XIV. asrın sonlarına kadar vezirliğin ulemadan kişiler tarafından yürütüldüğü görülmektedir, İlhanlıların da aynı usulle vezirlerini atadıkları göz önüne alındığında vezirlik makamının ilk devirlerde İlhanlılar model olarak oluşturulduğu görülür.¹²⁶

İlk dönem Osmanlı müverrihlerinden Âşık Paşazade¹²⁷ Osmanlı'nın ilk vezirini Hacı Kemaleddin oğlu Alâeddin Paşa değil de Orhan Gazi'nin kardeşi Alaaddin Paşa olarak göstermiştir. Bu karışıklığın nedeninin isim benzeri olduğu kanaatindeyiz.

İlk Osmanlı veziri Alâeddin Paşa'dan sonra Mahmud oğlu Nizameddin Paşa veya başka bir rivayete göre Ahmed Mahmud Paşa, sonra da sırasıyla Hacı Paşa ile Sinaneddin Yusuf Paşa vezirlik yapmışlardır. İlk vezirler askeri sınıfın dışından kişilerdi. Bu vezirler hükümdara askeri ve idari konularda yardımcı olurlardı. Fakat Orhan Gazi döneminde askeri işler subaşı ve beylerbeyi tarafından yürütülmekteydi.¹²⁸

Orhan Gazi zamanında divana katılacak beylerin giyecekleri elbise ve başlarına saracakları sarığın şekli de belirlenmişti. Divana katılacak üyelere bu kıyafetleri giymek zorunlu kılınmıştı. Hatta "Divana geldin burma tülbindin hani,

¹²⁵ Şükrü Karatepe, "Devlet Yönetimi", *Osmanlı Dünyayı Nasıl Yönetti*, y. y., İz yayıncılık, t. y., s. 56.

¹²⁶ Uzunçarşılı, Cilt 1, s. 126.

¹²⁷ Âşık Paşazade, s. 83.

¹²⁸ Armağan, "Orhan Gazi", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt 1, s. 99.

nerede?”¹²⁹ Derlerdi. Kıyafetlerinin farklılığından ötürü yöneticiler, askeri sınıftakiler ve halk birbirinden ayırt edilirdi.¹³⁰

Osmanlı Devleti’ni “çoban” Türkmen beylerinin kuramayacağı ve yönetemeyeceği tezini savunan bazı Batılı tarihçiler büyük bir yanılığa düşmüşlerdir. Çünkü Osman Gazi’nin kayınpederi Edebalı’dan (ö. 726 H. /1326 M.) beri beyliğin idaresi fakih ve ulemadan kişiler tarafından yürütülmüştür. Bu âlim idareciler İslam hukukunu ve kurumlarını iyi bilen yetenekli kişilerdi.¹³¹

2.1.2. Askeri Teşkilatlanma

Osman Gazi döneminde devlet basit kural ve kurumlar ile yönetiliyordu. Osman Gazi zamanında toplumun bütün üyeleri gazalarda veya savunma gerektiğinde savaşa koşarlardı. Yani toplum tümüyle savaşçıydı. Orhan Gazi döneminde ise devlet epey gelişmiş ve genişlemiş olduğundan yeni askeri kurumların tesisine ihtiyaç duyuldu.¹³²

Orhan Gazi düzenli ve disiplinli bir orduyla büyük zaferler kazanılacağını biliyordu. İlk dönemlerde aşiretlerden gelen gaziler bir aşiret beyi kumandasında seferleri katılırdı. Fakat bu aşiretlere bağlı olan askerler, her zaman görev başında bulunma imkânına sahip değillerdi. Bununla birlikte uzun süre muhasaralarda bekleyemiyorlar, bu da zaferlerin kazanılmasını geciktiriyordu. Bu sebeple Orhan Gazi, Vezir Alâeddin Paşa ile Bursa Kadısı Kara Halil Paşa’nın da çabalarıyla orduda yeni düzenlemeler yaptı.¹³³

Orhan Gazi döneminde oluşturulan yeni ordu yaya ve müselleme (atlı) biner kişilik birliklerden meydana geliyordu. Bu birlikler fetihlerde fayda sağlayacak güçlü kuvvetli Türk gençlerinden oluşturulmuştu. Bu askerler savaş zamanında gündelik hizmetleri karşılığında maaş alırlar, savaş zamanı dışındaki zamanlarda ise kendilerine verilen toprakları işleyip vergiden muaf tutulurlardı.¹³⁴

¹²⁹ Âşık Paşazade, s. 83.

¹³⁰ Uzunçarşılı, Cilt 1, s. 126.

¹³¹ İnalçık, “Orhan”, *DİA*, Cilt 33, s. 383.

¹³² Metin Kunt, Cilt 2, s. 38.

¹³³ Armağan, “Orhan Gazi”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt 1, s. 103.

¹³⁴ Uzunçarşılı, Cilt 1, s. 128.

Yaya ve müsellemler birlikleri Kapıkulu ocaklarının oluşturulmasına kadar kazanılan zaferlerde önemli görevler üstlenmişlerdir. İznik'in fethi ve Pelekanon zaferinden önce oluşturulduğu anlaşılan yaya ve müsellemler ordusu bu zaferlerin kazanılmasında da amil olmuşlardır. Daha sonraki zamanlarda bu birliklerin harbe katılmalarına lüzum kalmayınca ordunun geri hizmetlerinde kullanılmışlardır.¹³⁵

Orhan Gazi devrinde bütün ordu işlerinden sorumlu olan ve bu bakımdan hükümdardan sonra en çok sözü geçen kişi beylerbeyiydi. Orhan Gazi'nin beylerbeyi büyük oğlu Süleyman Paşaydı. Süleyman Paşa'nın ölümü üzerine Beylerbeyilik makamına Lala Şahin getirildi. Fakat I. Murad zamanında ordu komutanlığı vezir Çandarlı Halil Paşa'ya verilince, beylerbeyliğinin Orhan Gazi dönemindeki nüfuzu kalmamıştır. Orhan Gazi'den sonraki dönemlerde Beylerbeyilik makamı Rumeli ve Anadolu olmak üzere ikiye ayrılacaktır.¹³⁶

Orhan Gazi devrinde seferlere katılan Türkmen yaya birlikleri arasında okçulukta üstün beceri kazanmış özel bir savaşçı grubu da oluşturulmuştur. Bu savaşçı birlikler taktıkları kızıl börk ile ayırt edilirdi. Orhan Gazi, Vezir Alâeddin Paşa'nın çalışmalarıyla kendi maiyetinde sürekli hizmet gören hassa yaya birlikleri de oluşturmuştur. Bu birlikler kızıl börklü Türkmenlerden farklı olarak hassa askerlerine özel "ak börk" giyerlerdi.¹³⁷

Orhan Gazi döneminde yeniçeri ocağının kurulduğu da sanılmaktadır. Yaya ve müsellemler askerlerin vazifelerini suiistimale başlamaları ve itaatsizlik göstermeleri üzerine, Hristiyan esirlerden devşirilmiş muvazzaf bir ordu Çandarlı Kara Halil tarafından tavsiye edilmiştir. Daha sonra I. Murad zamanında esas teşkilatlanma oluşturulacak ve bu teşkilatlanma yeniçeri diye adlandırılacaktır. Dünyada ilk muvazzaf ordu teşkilatı Osmanlı Devleti'ne aittir. Yeniçeri teşkilatını 1447 senesinde VII. Şarl'ın kurduğu Frank-Arşır adıyla anılan muvazzaf askerler takip etmektedir.¹³⁸

Osmanlıda eyaletlerde toprağı işleme, toprakların güvenliğini sağlama ve devletin ihtiyacı olan askeri birlikleri temin amacıyla tımar sistemi uygulanmıştır. Âşık Paşazade *Tevarih-i Âl-i Osman*'da¹³⁹ Orhan Gazi'nin fethettiğı eyaletleri

¹³⁵ Uzunçarşılı, Cilt 1, s. 128.

¹³⁶ Armağan, "Orhan Gazi", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt 1, s. 103.

¹³⁷ İnalçık, "Orhan", *DİA*, Cilt 33, s. 383-384.

¹³⁸ Akgündüz, *Bilinmeyen Osmanlı*, s. 41-42.

¹³⁹ Âşık Paşazade, s. 87-89.

kimlere tımar olarak verdiğinden bahseder. Tımar kelimesi Türklerde “bakım” anlamında kullanılırdı. Tımar, eyaletlerde toprak tasarrufuna dayanan belli bir atlı asker teşkilatına da ad olmuştur. Osman Gazi dönemindeki yurtluk sisteminin Orhan Gazi ve I. Murad dönemlerinde tımar sistemine doğru bir gelişme gösterdiği söylenebilir.¹⁴⁰

Orhan Gazi döneminde askeri teşkilatlanmanın temelinde İslami gaza ideolojisinin egemen olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönemde gaza ideolojisi devlet siyasetine yön verir. İslam devletinin sınırlarını yayma, toplumdaki bireyleri ve devlet yöneticilerini harekete geçiren önemli bir güçtür. Osmanlı Devleti bir uç beyliği olarak meydana geldiği için, Hristiyanlara karşı sürekli mücadele devam ettirilmiştir.¹⁴¹

Orhan Gazi orduyu daha disiplinli ve düzenli hale getirmiştir. Daha önce tüm halk gazalara iştirak ederken, Orhan Gazi ile birlikte muvazzaf birlikler oluşturulmuştur. Bu muvazzaf birliklerin kendilerine has kıyafetleri de meydana getirilmişti. Böylece ordu daha profesyonel hale gelmiştir.

2.1.3. Adli Teşkilatlanma

İslam Hukukuna göre yargı yetkisi hükümdara verilmiştir. Hükümdar isterse bu yetkiyi kendisi kullanır, isterse vekil tayin ettiği kişileri görevlendirebilirdi. Osmanlılar İslam hukuku kaidelerine göre adli teşkilatlanmalarını meydana getirmişlerdir. Hükümdarlar zaman zaman önemli davalarda bu yetkilerini kullanmışlarsa da genellikle yargı vazifesini vekil tayin ettikleri kişilere devretmişlerdir.¹⁴²

Orhan Gazi döneminde Osmanlı topraklarının genişlemesiyle adli teşkilatlanma da ona paralel olarak gelişmişti. Şehirlerin başına bir kadı tayin edilmişti. Osmanlı tarihinde bilinen ilk kadı Çandarlı (Cendereli) Kara Halil Paşa'dır. Orhan Gazi döneminde kadılar genellikle askeri işlerin dışında kalan işleri yürütüyorlardı. Orhan Gazi devrinde kadıların en yüksek makam ve mercii Bursa kadılığıydı. Bursa kadısı divana dâhil olduğu gibi, diğer kadıların tayin ve görevden

¹⁴⁰ İnalçık, “Orhan”, *DİA*, Cilt 33, s. 384.

¹⁴¹ Halil İnalçık, “Osmanlı Tarihinde Devlet ve Asker”, *Doğu Batı Makaleler III*, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2010, s. 11.

¹⁴² Karatepe, “Devlet Yönetimi”, *Osmanlı Dünyayı Nasıl Yönetti*, s. 69.

alma işlerine bakardı. Ancak idari yapı kazaskerlik makamının kurulmasıyla değişikliğe uğramıştır.¹⁴³

2.1.4. Para Basılması

Osmanlılar ilk dönemlerinde kendilerine has paraları bulunmadığından ötürü değişik paralar kullanmışlardır. Osmanlıların kendilerine özgü paraları olmadan önce Selçuklu, Moğol ve Bizans paralarını kullandıkları bilinmektedir. Devletin en önemli yapılarından birinin ekonomi olduğu göz önüne alındığında bağımsız bir devletin para biriminin olması gerekiyordu.¹⁴⁴

Osmanlılarda ilk para basımı Orhan Gazi döneminde meydana gelmiştir. Eski Osmanlı rivayetlerinde Osman Gazi adına 699/1299 senesinde Karacahisar’da hutbe okunduğu belirtilmişse de para basımından bahsedilmez. Son zamanlarda Osman Gazi’ye ait bir sikke bulunduğu iddia edilmiştir. Fakat bu sikkenin sahte olduğu ortaya çıkmıştır. Nümizmatiklere göre ilk Osmanlı sikkesi Orhan Gazi’ye ait olan 1327 tarihli sikkedir.¹⁴⁵

Orhan Gazi’nin hükümdarlığının ikinci senesinde ve Bursa’nın fethinin bir yıl sonrasında hükümdarlık alameti olarak Bursa’da akçe yani gümüş sikke kestirilmiştir. Kestirilen bu sikkenin bir tarafında “La ilahe illallah Muhammedün Resulullah” ile ilk dört halife olan Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali’nin isimleri bulunmaktaydı. Sikkenin diğer tarafında ise sikkeyi bastıran kişinin ismi Orhan b. Osman, sikkenin basıldığı şehir olan Bursa ile sikkenin basım tarihi hicri 727 senesi ve Osmanlıların mensup oldukları Kayı boyunun damgası bulunmaktaydı.¹⁴⁶

Orhan Gazi’ye ait olan sikkenin üzerinde Arapça lafızların ve isimlerin kullanılması ilginçtir. *İbn Battuta Seyahatnamesi*’nde Orhan Gazi döneminde Arapçanın yaygın olmamakla beraber muteber olduğundan ve Arapça konuşanların itibar gördüğünden bahseder.¹⁴⁷

¹⁴³ Armağan, “Orhan Gazi”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt 1, s. 99-102.

¹⁴⁴ Armağan, “Orhan Gazi”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt 1, s. 103.

¹⁴⁵ İnalçık, “Osmanlı Devleti’nin Kuruluş Problemi”, *Doğu Batı Makaleler I*, s. 123.

¹⁴⁶ Uzunçarşılı, Cilt 1, s. 125.

¹⁴⁷ İbn Battuta, Cilt 1, s. 432-433.

Meskûkât katalogunda (İsmail Galib ve Halil Edhem) Orhan Gazi'ye ait olduğu iddia edilen ve Tatar sikkelerine benzeyen bir sikkeden de bahsedilir. Orhan Gazi'nin hükümdarlığının ilk zamanlarında İlhanlı Tatarlarının hâkimiyetini kabul ile İlhanlılara vergi verdiği göz önüne alındığında böyle bir sikkenin varlığı da kabul edilebilir. Orhan Gazi'nin bu Tatar sikkesinde önce sultanı-azam unvanıyla İlhanlı hükümdarını ardından da kendi ismini zikretmiş olduğu düşünülebilir.¹⁴⁸ Bunun yanında Orhan Gazi'ye ait olduğu düşünülen beş tip sikkenin tespit edildiği de söylenmektedir.¹⁴⁹

İslam devlet hukukunda bir kişinin hükümdar olması, kendi adının Cuma hutbesinde anılması ve kendi adına sikke bastırmasıyla mümkündür.¹⁵⁰ Bu açıdan Orhan Gazi döneminde para basılması önemli bir hadisedir. Orhan Gazi'nin hükümdarlığının ilk yıllarında tam olarak bağımsız olduğu söylenememekle beraber, hükümdarlığının son dönemlerinde özellikle İlhanlı Devleti'nin çöküşüyle beraber tam bağımsızlığı elde ettiği görülür.

2.2. Orhan Gazi Döneminin İlim Ve Kültür Hayatı

Osmanlı Devleti'ni kurumsal bir devlet statüsüne getiren Orhan Gazi, bir taraftan askeri, idari ve adli yönden devlet teşkilatlanmasını yaparken diğer taraftan devletin ilmi ve içtimai teşkilatlanmasını da ihmal etmemiştir. Orhan Gazi, fethinden sonra Osmanlı Devleti'ne başkentlik yapmış olan İznik kentine cami, imarethane ve medrese yaptırarak, Osmanlı Devleti'nin ilim ve kültür hayatına büyük katkı sağlayan kurumları meydana getirmiştir.¹⁵¹

Orhan Gazi, Osmanlıyı istikbale taşıyacak olan mayanın ilim ve kültür ile yoğrulması gerektiğini kavramıştır. Bu nedenle Orhan Gazi, Bursa'da, Bilecik'te, Adapazarı'nda, Ereğli'de, Gebze'de, İzmit'te, İznik'te ve daha nice beldelerde büyük bir inşa faaliyetine girişmiş, cami, mescit, medrese, türbe, imarethane, çeşme ve hamam gibi hayır eserlerini toprağa tohum olarak atmıştır. Orhan Gazi, bu işlerle bizzat kendisi ilgilenmiş, hatta Bursa'da Orhaniye Külliyesinin bir parçası olarak yaptırdığı caminin kandillerini kendi elleriyle yakmıştır. Orhan Gazi'nin yaptırdığı

¹⁴⁸ Uzunçarşılı, Cilt 1, s. 125.

¹⁴⁹ İnalçık, "Orhan", *DİA*, Cilt 33, s. 383.

¹⁵⁰ İnalçık, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Problemi", *Doğu Batı Makaleler I*, s. 123.

¹⁵¹ Uzunçarşılı, Cilt 1, s. 522.

imarethanede fakir-fukaraya hizmet ettiği, bizzat kendi eliyle yemek dağıttığı da rivayet edilir.¹⁵²

Orhan Gazi, devletin temelini atıp teşkilatlanmaları gerçekleştirdiği sıralarda İznik medresesi ile de ilmi teşkilatlanmayı gerçekleştiriyordu. Orhan Gazi, bir yandan devletin sınırlarını genişletirken öte yandan ilim adamlarına gösterilen himaye ile de Orta Asya, İran, Suriye, Mısır ve Anadolu beyliklerinden Osmanlı devletine bir hayli fikir adamı ve sanatkârın gelmesine vesile olmuştur.¹⁵³

Orhan Gazi döneminde Anadolu’da Ahi, Babai ve Mevlevi tarikatları en faal devirlerini yaşıyorlardı. Osmanlı topraklarında ise Ahilik ve Babailik tarikatları önemli bir nüfuza sahipti. Osmanlı Devleti’nin temeli atılırken ahilikten ve ahi reislerinin nüfuzlarından istifade edilmiştir. Osman Gazi’nin kayın babası Şeyh Edebali de Ahi reislerinden biriydi.¹⁵⁴

Osmanlı Devleti’nin kuruluş yıllarında tasavvuf kültürü ve dervişler hayatın her alanında etkin olan, yaşamı ve düşünme hayatını derinden etkileyen önemli bir güce sahipti. Söz konusu gerçeği daha iyi anlayabilmek için Orhan Gazi’nin doğup büyüdüğü zamanda yetişen, eserler veren, fikir ve sohbetleriyle insanlara ışıklar tutan âlim ve şeyhlerin iyi bilinmesi gerekir.¹⁵⁵

2.2.1. Orhan Gazi Döneminin Âlimleri ve Şeyhleri

Bu kısımda Orhan Gazi döneminde yaşamış âlim ve şeyhlerin; dönemin ilim ve kültür hayatına etkileri, varsa meydana getirdikleri eserleri, Orhan Gazi ile olan münasebetleri, halka olan tesirleri incelenmeye çalışılacaktır. Dönemin ilim ve kültür hayatını anlamak açısından âlim ve şeyhlerin hayatlarının anlaşılması büyük öneme sahiptir.

2.2.1.1. Davud-i Kayserî

Davud-i Kayserî olarak tanınan âlimin tam adı Davud b. Muhammed b. Muhammed er-Rumî el-Kayserî¹⁵⁶ veya Davud b. Mahmud b. Muhammed er-Rumî

¹⁵² Armağan, “Orhan Gazi”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt 1, s. 77.

¹⁵³ Uzunçarşılı, Cilt 1, s. 535.

¹⁵⁴ Uzunçarşılı, Cilt 1, s. 530.

¹⁵⁵ Mustafa Kara, “Sultan Orhan Gazi Döneminin Gönül Sultanları”, *Orhan Gazi ve Dönemi*, s. 24.

¹⁵⁶ Süleyman Uludağ, “Davud-i Kayserî”, *Orhan Gazi ve Dönemi*, s. 13.

el-Kayserî'dir.¹⁵⁷ Memleketi Kayseri olarak bilinir. Fakat Taşköprülüzade Ahmed Efendi *Şakaik-i Numaniye* adlı eserinde Davud-i Kayserî'yi tanıtırken “Âlim, Fadıl, Kamil, Mevla, Davud-i Kayserî Karamânî” ifadesini kullanır.¹⁵⁸ Bu ifadeden yola çıkarak Davud-i Kayserî'nin Karamanlı olduğu yönünde de yorumlar mevcuttur. Fakat çoğunlukla kabul gören görüş Kayserili olduğu yönündedir. Davud-i Kayserî'nin Anadolulu olduğunu belirtmek için de “er-Rumî” tabiri kullanılmıştır. Doğum tarihi tam olarak bilinmemekle beraber hocaları arasında gösterilen Siraceddin el-Urmevî'nin (ö. 682 H. /1283 M.), Kayseri'den Konya'ya başkadı olarak tayin edildiği 1273 tarihinde Davud-i Kayserî'nin on iki yaş civarında olduğu göz önüne alındığında doğum tarihinin 1260 yılı civarı olduğu söylenebilir.¹⁵⁹

Davud-i Kayserî tahsil hayatına Kayseri'de başladı. Dini ve nakli ilimleri öğrendikten sonra özellikle dini ilimlerde bilgisini artırmak için Mısır'a gitti. Mısır'da ne kadar kaldığı ve Anadolu'ya ne zaman döndüğü belli değildir. Bazı kaynaklarda Sadreddin Konevî'nin (ö. 673 H. /1274 M.) öğrencisi olduğu kaydedilmişse de bunun doğru olması mümkün değildir. Çünkü Davud-i Kayseri'nin tahsil için Konya'ya gittiğine dair bir bilgi yoktur. Bunun yanında Konevî'nin öldüğü tarihten (ö. 673 H. /1274 M.) bir yıl önce hocası Urmevî (ö. 682 H. /1283 M.), ile Konya'ya geldiği düşünülse dahi bu yıllarda çok genç yaşta olduğundan tasavvufla ilgisi olmaması gerekir.¹⁶⁰

Davud-i Kayserî, Mısır'da ve İran'da büyük mutasavvıflarla görüşmüş, onların sohbetlerinde bulunmuştur. İbnü'l-Arabî (ö. 638 H. /1240 M.), Sadreddin Konevî ve Abdürrezzak Kaşanî (ö. 736 H. /1335 M.) gibi mutasavvıfların geliştirip sistemleştirdiği vahdet-i vücud nazariyesini benimsemiştir.¹⁶¹ Ayrıca İbnü'l-Arabî'nin *Füsusu'l-Hikem* adlı eserini de şerh etmiştir. Şerh ettiği eserin başına bir mukaddime de oluşturmuştur. Yazdığı mukaddimeyle tasavvuf ilmini açıklamış ve bu mukaddimeyle nakli ilimlerde ne kadar mahir olduğunu göstermiştir.¹⁶² Davud-i

¹⁵⁷ Ali Toksarı, “Davud-i Kayserî”, *Evliyalar Ansiklopedisi*, İstanbul, Tercüman Yayınları, 1990, Cilt 2, s. 133.

¹⁵⁸ Taşköprizade, *eş-Şekaiku'n-Numaniyefi Ulemai'd-Devleti'l-Osmaniye*, Beyrut, Daru'l-Kitabil Arabî, 1975, s. 8.

¹⁵⁹ Mehmet Bayraktar, “Davud-i Kayserî”, *DİA*, İstanbul, TDV, 1994, Cilt 9, s. 32.

¹⁶⁰ Bayraktar, “Davud-i Kayserî”, *DİA*, Cilt 9, s. 32.

¹⁶¹ Uludağ, “Davud-i Kayserî”, *Orhan Gazi ve Dönemi*, s. 13.

¹⁶² Taşköprizade, *eş-Şekaiku'n-Numaniye*, s. 8.

Kayserî *Füsusu'l-Hikem* şerhiyle kendisinden sonraki müellif sufileri etkilemiştir. Bu şerh kendi döneminde Anadolu dışında da tanınmıştır. Molla Fenarî (ö. 834 H. /1431 M.), Kutbüddin İznikî (ö. 821 H. /1418 M.), Sofyalı Bali Efendi (ö. 960 H. /1553M.), Abdullah Bosnevî (ö. 1054 H./1644 M.) ve İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1137 H./1725 M.) gibi Osmanlı âlim ve mutasavvıfları da Davud-i Kayserî'nin *Füsusu'l-Hikem* şerhindeki görüşlerden etkilenmişlerdir.¹⁶³

Davud-i Kayserî tasavvufî düşünce açısından İbnü'l-Arabî'nin yolunu takip etmekle beraber tarikat mensubu ve irşad faaliyeti yürüten bir şeyh değildir. Bazı kaynaklarda İbnü'l-Arabî'ye nispet edilen Ekberîyye tarikatı müntesibi olarak gösterilmesi, Şeyh-i Ekber'in (Muhyiddin İbnü'l-Arabî) düşünce sistemini benimsemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Bunun yanında Ekberîyye ekolü diğer tarikatlar gibi adab ve erkânı olan bir tarikat değildir.¹⁶⁴

Davud-i Kayserî'nin Ekberîyye tarikatına mensup olduğunu savunanlar tasavvufta manevi mertebeleri tamamlayarak halifelik mertebesine yükseldiğini iddia etmişlerdir. Davud-i Kayserî'nin tarikat silsilesini ise şöyle kabul ederler:

1. Muhyiddin İbnü'l-Arabî (ö. 638 H. /1240 M.)
2. Sadreddin Konevî
3. Kemaleddin Abdürrezzak Kaşanî
4. Davud-i Kayserî¹⁶⁵

Orhan Gazi, İznik şehrini fethettikten sonra burada Osmanlı devletinin ilk medresesini kurmuş, bu medreseye de müderris olarak Davud-i Kayserî'yi tayin etmiştir. Böylelikle Davud-i Kayserî Osmanlı devletinin ilk müderrisi olmuştur.¹⁶⁶ 30 akçe maaşla tayin edilen Davud-i Kayserî, ölümüne kadar yaklaşık on beş yıl bu görevde kalmıştır. Müderrislik vazifesi sırasında bir yandan öğrenci yetiştirirken bir yandan da eserlerini kaleme aldı. İznik medresesinde okuttuğu dersler hakkında bilgi bulunmamakla beraber hadis ve fıkıh gibi dini ilimlerin yanı sıra felsefe ve mantık gibi akli ilimleri de okuttuğu söylenebilir.¹⁶⁷

¹⁶³ Bayraktar, "Davud-i Kayserî", *DİA*, Cilt 9, s. 34.

¹⁶⁴ Bayraktar, "Davud-i Kayserî", *DİA*, Cilt 9, s. 33.

¹⁶⁵ Toksarı, "Davud-i Kayserî", *Evliyalar Ansiklopedisi*, Cilt 2, s. 134.

¹⁶⁶ Âşık Paşazade, s. 86; Taşköprizade, *eş-Şekaiku'n-Numaniye*, s. 8.

¹⁶⁷ Bayraktar, "Davud-i Kayserî", *DİA*, Cilt 9, s. 33.

Davud-i Kayserî 751/1350 senesinde yaklaşık 90 yaşında vefat etmiştir. Davud-i Kayserî'nin nerede öldüğü ve kabrinin hangi şehirde olduğuyla ilgili ise net bilgiler mevcut değildir.¹⁶⁸

Davud-i Kayserî'nin eserleri şunlardır:

1. *Matla'uhususi'l kilem fi me'ani Füsusi'l-Hikem*: Davud-i Kayserî'nin en meşhur eseridir. Mukaddimesinde felsefi tasavvufun bütün meselelerini on iki bölümde incelenmiştir. Müellifin "Mukaddimat" adını verdiği bu kısım genellikle ayrı bir eser olarak değerlendirilip şerhin metninden ayrı olarak istinsah edilmiştir.

2. *Şerhu Kasideti't-Ta'iyye*: İbnü'l-Fâriz'ın *Nazmü's-sülük* diye de adlandırılan *et-Ta'iyyetü'l-Kübra* adlı kasidesinin şerhidir. Şerhin çeşitli tasavvuf meselelerinin incelendiği mukaddimesi müstakil bir eser gibi istinsah edilmiştir.

3. *Şerhu'l-Kasideti'l-Mimiyye*: İbnü'l-Fâriz'ın (ö. 632 H. /1235 M.) Hamriyye olarak da adlandırılan *el Kasideti'l-Mimiyye*'sinin şerhidir. İlahi aşkın ele alındığı bir mukaddimesi bulunan şerh, İlhanlı vezirlerinden Abdülkafi b. Abdullah et-Tebrizî'ye ithaf edilmiştir.

4. *Şerhu Besmele bi's-sureti'n-nev'iyyeti'l-insaniyeti'l-kâmile*: Abdurrezzak el-Kaşanî'nin *Kitabü Te'vilati'l-Kur'ani'l-Kerim* adlı eserinin mukaddimesinde besmele hakkında verdiği bilgilerin şerhidir.

5. *Nihayetü'l-beyan fi dirayeti'z-zaman*: Davud-i Kayserî bu eserinde Aristo (M. Ö. 384-322) ve Ebü'l-Berekat el-Bağdadi'nin (ö. 547 H. /1152 M. [?]) zaman anlayışını tenkit ederek yeni bir zaman felsefesi geliştirmeyi denemiştir.

6. *Tahkikuma'i'l-hayat ve keşfü esrari'z-zulümat*: Davud-i Kayserî, Hz. Hızır'ın yaşayıp yaşamadığını, veli mi peygamber mi olduğunu tartıştığı eseridir. *Risale fi beyani ahvali'l-Hızır* olarak da bilinen eser Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde (nr. 2687/2) ve Princeton Üniversitesi Kütüphanesi'nde (nr. 731) bulunmaktadır.

7. *Keşfü'l-hicab'an kelami Rabbi'l-erbab*: Davud-i Kayserî bu eserinde Mu'tezile, Hanbeliyye ve Kerramiyye mezheplerinin Allah'ın kelim sıfatıyla ilgili konularını özetledikten sonra tenkit etmiş, bu konuya vahdet-i vücud anlayışı çerçevesinde yeni yorumlar getirmiştir.

8. *Esasü'l-vahdaniyye ve menba'u'l-ferdaniyye*: Eserde vahdet-i vücud nazariyesi açısından vahdet-i kesret meselesi ele alınmıştır.¹⁶⁹

¹⁶⁸ Toksarı, "Davud-i Kayserî", *Evlialar Ansiklopedisi*, Cilt 2, s. 134.

¹⁶⁹ Bayraktar, "Davud-i Kayserî", *DİA*, Cilt 9, s. 35.

9. *İthafu's-süleymani fi Ahdi'l-Orhani*: Davud-i Kayserî, Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa'ya ithaf ettiği bu risalede ilimlerin tasnifinden bahseder.¹⁷⁰

2.2.1.2. Taceddin-i Kürdî

Hakkında çok az malumat bulunan Taceddin-i Kürdî'nin ismi kaynaklarda farklı şekilde geçmektedir. Taceddin-i Geredevî¹⁷¹, Taceddin-i Kürderî¹⁷², Taceddin-i Kürdî¹⁷³ gibi farklı isimlerle anılan âlimin isminin yanlış yazımdan kaynaklanan bir sıkıntı sonucu yanlış aktarılmış olduğu ve isminin Taceddin-i Kürdî olduğu kanaatindeyiz.

Taceddin-i Kürdî Konya şehrinde bulunan dönemin ünlü âlimlerinden *el-Metalîu ve beyanu'l-hikmet* adlı eserin müellifi Siraceddin Urmevî'nin öğrencisidir.¹⁷⁴ Taceddin-i Kürdî, birçok ilim tahsil etmiş, bu ilimlerde önemli kademeler kat etmiş ve özellikle fıkıh alanında derin bir bilgiye sahip olmuştur.¹⁷⁵

Orhan Gazi, Osmanlı'nın ilk müderrisi olan Davud-i Kayserî'nin ölümünden sonra İznik medresesine Taceddin-i Kürdî'yi müderris olarak tayin etti. Taceddin-i Kürdî, İznik medresesinde verdiği dersler sayesinde öğrencilere büyük katkı sağladı.¹⁷⁶

Taceddin-i Kürdî, dönemin ünlü isimlerden Şeyh Edebalî'nin ve Osmanlıda vezirlik yapan Çandarlı Kara Hayreddin Paşa'nın (ö. 789 H. /1387 M.) da kayınpederidir.¹⁷⁷

Taceddin-i Kürdî'nin nerede doğduğu, ne zaman doğduğu, nerede vefat ettiği ve ne zaman vefat ettiğiyle ilgili kaynaklarda bilgilere rastlayamadık. Bunun yanında yazdığını zannettiğimiz eserlerinin de neler olduğuna da kaynaklarda ulaşamadık.

¹⁷⁰ Uludağ, "Davud-i Kayserî", *Orhan Gazi ve Dönemi*, s. 17.

¹⁷¹ Bayraktar, "Davud-i Kayserî", *DİA*, Cilt 9, s. 33.

¹⁷² Taşköprizade, *eş-Şekaiku'n-Numaniye*, s. 9.

¹⁷³ Âşıkpaşazade, Cilt 1, s. 86; Mecdî Mehmed Efendi, *Hadâiku's-Şakaik*, haz. Abdulkadir Özcan, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1989, Cilt 1, s. 27.

¹⁷⁴ Âşıkpaşazade, Cilt 1, s. 86.

¹⁷⁵ Taşköprizade, *eş-Şekaiku'n-Numaniye*, s. 9.

¹⁷⁶ Taşköprizade, *eş-Şekaiku'n-Numaniye*, s. 9.

¹⁷⁷ Taşköprizade, *eş-Şekaiku'n-Numaniye*, s. 9.

2.2.1.3. Alâeddin Ali Esved

Afyonkarahisar doğumlu olup babasının adı Ömer'dir.¹⁷⁸ Anadolu'da "Kara Hoca" diye meşhur olmuştur. Alâeddin Ali Esved tahsil görmek amacıyla İran'a gitmiş, oradaki âlimlerden ders aldıktan sonra tekrar Anadolu'ya geri dönmüştür. Orhan Gazi tarafından Taceddin-i Kürdî'nin vefatının ardından İznik medresesine müderris olarak tayin edilmiştir.¹⁷⁹

Alâeddin Ali Esved, İznik medresesinde müderrislik yaptığı dönemde *el-Vikaye* adlı eseri şerh etmiştir. Alâeddin Ali Esved'in talebeleri arasında oğlu Hasan Paşa¹⁸⁰ ile Molla Şemseddin Fenârî de bulunmaktadır. Molla Şemseddin Fenârî, Alâeddin Ali Esved'den ders almış fakat aralarında çıkan muhalefet ve tartışmalardan dolayı Alâeddin Ali Esved'in ders halkasından ayrılmıştır.¹⁸¹

Alâeddin Ali Esved'in eserleri şunlardır:

1. *El-İnaye*: Alâeddin Ali Esved'in, Tacüşşeria el-Mahubî'nin (ö. 709 H. /1309 M.) Hanefî fikhına dair *el-Vikaye* adlı eserine yaptığı şerhtir. İki cilt halinde bulunan bu eserin Süleymaniye Kütüphanesi'nde yazma nüshaları vardır.¹⁸² Taşköprizade, bizzat bu eserleri görüp, bu kitaptan faydalandığını belirtmiştir.¹⁸³

2. *Künüzü'l-envar*: Sultan I. Murad adına kaleme alınan *Rumüzü'l-esrar* adlı fikhî usulüne dair bir eserin şerhidir. Yazma bir nüshası Nuruosmaniye Kütüphanesi'ndedir.

Alâeddin Ali Esved ayrıca Hatib el-Kazvinî'ye (ö. 739 H. /1338 M.) ait *el-İzah fi'l-me'anive'l-beyan* adlı eserle Celaleddin Ömer el-Habbazî'nin (ö. 691 H. /1292 M.) fikhî usulüne dair *el-Muğni* adlı kitabını da şerh etmiştir.¹⁸⁴

2.2.1.4. Çandarlı Kara Halil Hayreddin Paşa

Asıl adı Halil olup önceleri Kara ve Karaca lakabı, vezirliği esnasında da Hayreddin unvanıyla anılmıştır. Karaman'ın Sivrihisar kazasına bağlı Çendere

¹⁷⁸ Ahmet Özel, "Alâeddin Ali Esved", *DİA*, İstanbul, TDV, 1989, Cilt 2, s. 319.

¹⁷⁹ Taşköprizade, *eş-Şekaiku'n-Numaniye*, s. 9.

¹⁸⁰ Özel, "Alâeddin Ali Esved", *DİA*, Cilt 2, s. 319.

¹⁸¹ Taşköprizade, *eş-Şekaiku'n-Numaniye*, s. 9.

¹⁸² Özel, "Alâeddin Ali Esved", *DİA*, Cilt 2, s. 319.

¹⁸³ Taşköprizade, *eş-Şekaiku'n-Numaniye*, s. 9.

¹⁸⁴ Özel, "Alâeddin Ali Esved", *DİA*, Cilt 2, s. 319.

köyünden Ali adlı bir kişinin oğludur. İznik Medresesi müderrislerinden Taceddin Kürdî'nin kızıyla evlendikten sonra Şeyh Edebali ile bacanak olmuş ve bu münasebetle de Orhan Gazi ile akraba olmuştur. Anadolu Ahi teşkilatına bağlı bulunduğu için de süratle yükselmiştir.¹⁸⁵

Taşköprizade *eş-Şekaiku'n-Numaniye* adlı eserinde Çandarlı Kara Halil Paşa'ya kadılık vazifesi verilmesini iki farklı rivayetle aktarmaktadır. Bu rivayetlerin birincisinde Sultan Orhan Gazi, Alâeddin Esved'i ziyarete gider, Alâeddin Esved o esnada ibadetle meşgul olduğundan bir süre Alâeddin Esved'i bekler, Sultan Orhan Gazi de orada hazır bulunan Alâeddin Esved'in talebelerine namaz kılmak istediğini belirtir, imamlığı Çandarlı Kara Halil Paşa yapar. Alâeddin Esved ibadetini tamamlayınca Sultan Orhan Gazi ile görüşür. Orhan Gazi, Alâeddin Esved'den seferlerde şer'i işleri görmesi için bir talebesini kendisiyle birlikte görevlendirmesini ister fakat talebeler gitmek istemezler, Orhan Gazi ısrar edince Alâeddin Esved talebelerinden Çandarlı Kara Halil'i verir, o da bu vazifeyi istemeyerek kabul eder. İkinci rivayette ise Çandarlı Kara Halil Paşa'nın Orhan Gazi zamanında aşamalı olarak çeşitli kadılık görevlerinde bulunduktan sonra Sultan Murad zamanında Kazaskerlik, Vezirlik ve Emirü'l-ümeralık yaptığından bahseder.¹⁸⁶

Birinci rivayette Çandarlı Kara Halil Paşa'nın aniden önemli vazifelere getirilmesinin tamamen tesadüf eseriymiş gibi gösterilmesi tarihi gerçeklerle bağdaşmamaktadır. İkinci rivayetin ise tarihi gerçeklere daha uygun olduğu kanaatindeyiz.¹⁸⁷

Çandarlı Kara Halil Paşa, Osman Gazi'nin son senelerinde yani Orhan Gazi'nin babasına vekâlet ettiği birkaç sene içinde Bilecik Kadılığı yaptı. Bilecik Kadılığının ardından İznik ve ardından da Bursa Kadılığı yapmıştır. Çandarlı Kara Halil Paşa Bursa Kadılığı yaptığı tarihte Bursa Kadılığı Osmanlı'da en yüksek hâkimlikti. Çandarlı Kara Halil Paşa, kadılık vazifesi süresince Osmanlı'da ilk düzenli birlik olan yaya teşkilatını da düzenlemiştir.¹⁸⁸

Çandarlı Kara Halil Paşa, ilk Osmanlı vezirleri olan Alâeddin Paşa, Ahmed Paşa, Hacı Paşa ve Sinaneddin Yusuf Paşa'dan sonra vezir olup, vezirliği zamanında

¹⁸⁵ Münir Aktepe, "Çandarlı Kara Halil Hayreddin Paşa", *DİA*, İstanbul, TDV, 1993, Cilt 8, s. 214.

¹⁸⁶ Taşköprizade, *eş-Şekaiku'n-Numaniye*, s. 10.

¹⁸⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Çandarlı Vezir Ailesi*, Ankara, TTK Yayınları, 1974, s. 5.

¹⁸⁸ Uzunçarşılı, *Çandarlı Vezir Ailesi*, s. 6.

Hayreddin unvanını aldı. Vezirlik ile birlikte beylerbeylik görevini yani ordu komutanlığını yürüten ilk vezir oldu. Vezirlik görevine ne zaman başladığı tam olarak bilinmemekle beraber ilk dönem Osmanlı kaynakları 765 (1363-1364) veya 766 (1364-1365) yıllarını kabul ederler.¹⁸⁹

Çandarlı Kara Halil Hayreddin Paşa, özellikle Sultan Murad devrinde başarılı işler meydana getirerek Sultan Murad'ın büyük itimat ve teveccühünü kazanmıştır. Bu itimadın göstergesi olarak Hayreddin Paşa'nın vezirliğinden sonra oğlu Ali Paşa'nın vezirliğe getirilmesi gösterilebilir.¹⁹⁰

Çandarlı Kara Halil Paşa'nın askeri teşkilatlanma, devlet hazinesinin tesisi, esirlerden beşte birinin devlet hesabına alınmasını sağlamak gibi yaptığı bir kısım düzenlemeler rakiplerinin muhalefetine yol açmış, gerek menşei gerekse tahsili itibariyle küçümsenmiştir. Fakat devrin tanınmış aileleriyle akraba olan Çandarlı Halil Paşa'nın teşkilatçı ve kudretli bir vezir olduğu gerçekleştirdiği işlerden anlaşılmaktadır.¹⁹¹

Çandarlı Kara Halil Paşa aynı zamanda birçok hayır eseri de meydana getirmiştir. Bunlar şöyle sıralanabilir.

1. İznik Yeşil Camii: Hayreddin Paşa'nın yaptırmış olduğu ilk eseri İznik'teki Yeşil Cami'dir. Caminin dış kapısındaki kitabeden caminin yapımına Hayreddin Paşa'nın sağlığında (780 H. /1378 M.) başladığı kendisinden sonra 794 H. /1391 M. senesinde oğlu Veziri-i Azam Ali Paşa tarafından caminin tamamlandığı anlaşılmaktadır.

2. Kurşunlu Camii: Bugün Yunanlıların elinde bulunan Serez kasabasında olup, Eski Cami olarak da bilinir. Cami 787 H. /1385 M. tarihinde tamamlanmıştır. Evliya Çelebi Serez'i gezdiği sırada kitabesini görerek istinsah etmiştir.

3. Eski Camii: Evliya Çelebi'nin *Seyahatnamesi*'nde Sultan Camii diye de isimlendirilen caminin Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa'ya ait olduğu da söylenmektedir. Gelibolu'da bulunan ve 787 H. /1385 M. tarihinde tamamlandığı anlaşılan caminin üç kapısı vardır.¹⁹²

¹⁸⁹ Aktepe, "Çandarlı Kara Halil Hayreddin Paşa", *DİA*, Cilt 8, s. 215.

¹⁹⁰ Uzunçarşılı, *Çandarlı Vezir Ailesi*, s. 19.

¹⁹¹ Aktepe, "Çandarlı Kara Halil Hayreddin Paşa", *DİA*, Cilt 8, s. 215.

¹⁹² Uzunçarşılı, *Çandarlı Vezir Ailesi*, s. 23-28.

Çandarlı Kara Halil Paşa'nın Ali, İlyas ve İbrahim adında üç oğlundan ikisi Vezir-i Azam olmuş, İlyas Paşa ise Beylerbeyliğine kadar yükselmiştir. Çandarlı Kara Halil Paşa, 789 (1387) tarihinde hastalanmış ve Serez'de vefat etmiştir. Cenazesi büyük oğlu Ali Paşa tarafından İznik'e getirilerek Lefke (Osmaneli) kapısı dışına defnedilmiştir. Türbesi 1922'de Yunanlılar tarafından tahrip edilmiş olduğu için sonradan aynı aileden gelen Nuh Neciyüddin Bey tarafından eski şekliyle tamir edilmiştir.¹⁹³

2.2.1.5. Muhsin-i Kayserî

İsmi kaynaklarda Muhsin-i Kayserî veya bazı kaynaklarda Abdulmuhsin-i Kayserî¹⁹⁴ olarak da geçen âlimin hayatı hakkında yeterli bilgi mevcut değildir. İlk eğitimini başta babası Mecdüddin Muhammed el Kayserî olmak üzere çeşitli âlimlerden alan Muhsin-i Kayserî, tahsil için gittiği Şam bölgesinde tefsir ve hadis, Mısır'da fıkıh okudu. Öğrenimini tamamladıktan sonra döndüğü Kayseri'de birçok talebe yetiştirdi. Taşköprizade, Nişancı Mehmed Paşa ve Bursalı Mehmed Tahir gibi biyografi yazarlarının Orhan Gazi devri uleması arasında saydığı Muhsin-i Kayserî'yi bir Anadolu âlimi olarak nitelendirmek daha doğru olacaktır. Çünkü onun Osmanlı Devleti'nin hâkimiyet bölgesinde yaşadığına dair bilgi bulunmadığı gibi memleketi Kayseri de ölümünden sonra Osmanlı topraklarına katılmıştır.¹⁹⁵

Muhsin-i Kayserî, fıkıh ilmi ve özellikle miras hukuku alanında önemli bilgilere sahip olup, miras hukuku alanında o zamanın şartlarında bütün konuları içeren belîğ bir nazım meydana getirmiştir.¹⁹⁶ Arap edebiyatı, beyan ve aruza da hâkim olduğu anlaşılan Muhsin-i Kayserî, devrin hâkim anlayışı uyarınca Arapça ile eserlerini telif etmiştir. Kayseri'de vefat eden ve Kazancılar Camii civarında defnedilen Muhsin-i Kayserî'nin ölüm tarihi olarak 755 (1354) veya 761 (1360) yılları verilmekteyse de *Şerhu Kitabı'n-Necdiyyat* adlı eserini 759 (1358) senesinde tamamladığına göre ikinci tarih daha doğru olmalıdır.¹⁹⁷

Muhsin-i Kayserî'nin Eserleri şunlardır:

¹⁹³ Aktepe, "Çandarlı Kara Halil Hayreddin Paşa", *DİA*, Cilt 8, s. 215.

¹⁹⁴ Mecdî Mehmed Efendi, *Hadâiku's-Şakaik*, Cilt 1, s. 31.

¹⁹⁵ Taşköprizade, *eş-Şekaiku'n-Numaniye*, s. 10; Recep Cici, "Muhsin-i Kayserî", *DİA*, Cilt 31, s. 48.

¹⁹⁶ Taşköprizade, *eş-Şekaiku'n-Numaniye*, s. 10.

¹⁹⁷ Cici, "Muhsin-i Kayserî", *DİA*, Cilt 31, s. 48.

1. *Cami'u'd-dürer*: Muhammed b. Muhammed es-Secavendî'nin ö. 596 H. / M. 1200'den sonra) *el-Fera'izü's-Siraciyye*'sinin manzum hale getirilmiş şeklidir. 736 (1335) yılında kaleme alınan 166 beyitlik bu risale yirmi dokuz bölüm halinde düzenlenmiştir. Eserin Süleymaniye Kütüphanesi'nde çok sayıda yazma nüshası vardır.

2. *Şerhu'l-Muhtasar fi 'ilmi'l-'aruz* (*Şerhu'l-'aruz*, *Şerhu 'aruzi'l-Endelüsî*): Ebü'l-Ceyş el-Endelüsî el-Ensari'nin *el-Muhtasar fi 'ilmi'l-'aruz* adlı kitabının şerhidir. Pek çok yazma nüshası bulunan kitap *Muhsin el-Kayserî 'ale'l-Endelüsî* adıyla basılmıştır.

3. *Şerhu Kitâbi'n-Necdiyyât*: Ebîverdi'nin “İrâkıyyât”, “Necdiyyât” ve “Vecdiyyât” adıyla üç kısma ayrılan divanın ikinci kısmının şerhidir.

Kaynaklarda Muhsin-i Kayserî'ye *Hâşiyetü Gâyeti'l-beyân* ve *Risâle fi'l-fıkıh* gibi eserler de nispet edilmektedir.¹⁹⁸

2.2.1.6. Geyikli Baba

Geyikli Baba, Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemini yansıtan menkıbevî tarihin önde gelen simalarından ve bu tarihin kahramanlarından gazi-derviş tipinin en iyi temsilcilerindedir. Geyikli Baba, Bektaşiliğin kuruluşunda önemli rol oynamış olan çağdaşı Abdal Musa ile birlikte Osmanlı kaynaklarında en fazla iz bırakmış şahsiyetlerinden olup, Osmanlı'nın dini içtimaî tarihinin erken döneminin de en dikkat çekici şahsiyetlerindedir.¹⁹⁹

Orhan Gazi döneminin Osmanlı evliyalarından olan Geyikli Baba aslen Azerbaycan'ın Hoy şehrendir. Baba İlyas Horasanî'ye (ö. 637 H. /1240 M.) intisap ederek seyrü sülûkunu tamamlayan, Ebu'l-Vefa Bağdadî'nin (ö. 501 H. /1107 M.) tarikatına mensup olan ve Anadolu'yu İslâmlaştırıp aydınlatan dervişlerden biridir.²⁰⁰

Geyikli Baba asıl adı olmayıp, kaynaklarda kendi dönemindeki halk tarafından bu lakap geyiğe binmesinden ve geyiklerle olan münasebetinden dolayı verildiği söylenmektedir. Fakat bu lakap sırtını hayvan postuyla örten Kalenderiyye tarikatına mensup dervişler gibi muhtemelen geyik postuyla dolaştığı için de verilmiş

¹⁹⁸ Cici, “Muhsin-i Kayserî”, *DİA*, Cilt 31, s. 48.

¹⁹⁹ Ahmet Yaşar Ocak, “Geyikli Baba”, *DİA*, İstanbul, TDV, 1996, Cilt 14, s. 45.

²⁰⁰ Ali Toksarı, “Geyikli Baba”, *Evlialar Ansiklopedisi*, Cilt 2, s. 215.

olabilir. Asıl adı *eş-Şekaiku'n-Numaniye*'de Arif-i Billâh, Şeyh-i Mezbur²⁰¹ diye geçmekle beraber Yunus Emre'ye ait manzumede Hasan olarak geçer, Bursalı İsmail Belîğ (ö. 1142 H. /1729 M.) ise ismini Ulvî Baba olarak kaydeder.²⁰²

Geyikli Baba ile bazı devlet adamları arasında yakınlıkların meydana geldiği, hatta Osmanlı hükümdarına yakınlığıyla tanınan Turgut Alp ile Geyikli Baba'nın sık sık görüştükleri ve Turgut Alp'in Geyikli Baba'nın müridi olduğu anlaşılmaktadır. Turgut Alp, Orhan Gazi'ye Geyikli Baba'dan bahsetmiş, kerametlerini dinleyen hükümdar onu görmek üzere huzuruna davet ettiğinde Geyikli Baba önce bu davete itibar etmemiş, ancak ısrarı üzerine Orhan Gazi ile görüşmeyi kabul etmiştir. Orhan Gazi bu görüşmeden memnun kalıp İnegöl bölgesini bağışlamak istemiş fakat Geyikli baba: “Saltanat ve mal emirler içindir, fakirlerin buna ihtiyacı yoktur. Sultan ısrar edince bana şu tepede fakirler için bir yer ver ki odun toplayayım” demiştir. Geyikli Baba yine bir gün sırtından bir çınar (veya kavak) fidanı ile Orhan Gazi'nin ikametgâhının önüne gelmiş ve uzun ömrü temsil eden bu fidanı bahçeye dikerek uzaklaşmıştır. Geyikli Baba, bununla Osmanlı Devleti'nin kutsiyetine ve uzun ömürlü olacağına işaret etmiştir.²⁰³

Geyikli Baba, Kalenderiyye-Vefâiyye-Babaîlik-Rum abdallarıyla bağlantısı olan bir derviştir. Osmanlı kaynaklarında geçen ve çağdaşı olan diğer Rum abdalları gibi Geyikli Baba'nın da meczup karakterli bir Türkmen şeyhi olduğu söylenebilir. Geyikli Baba'nın Orhan Gazi ile karşılaşması sırasında hükümdarın kendisine kim olduğunu sorması üzerine verdiği cevap “Baba İlyas müridiyim, Seyyid Ebü'l-Vefâ tarikindenim” şeklindedir. Bu cevap XIV. yüzyılda Rum abdalları ile anılan gazi-dervişlerin önemli bir çoğunluğunun, Tacülârifin Seyyid Ebü'l-Vefâ el-Bağdâdî'nin tarikati olan Vefâiyye'ye ve aynı zamanda Babaî hareketine bağlı olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.²⁰⁴

Geyikli Baba, Bursa'nın Gürsu ilçesine bağlı Babasultan köyündeki külliye içinde medfundur. Defnedildiği yer Geyikli Baba türbesi olarak isimlendirilir, türbenin yanındaki caminin avlusunda bulunan ulu çınarın Bursa'da Orhan Gazi'nin

²⁰¹ Taşköprizade, *eş-Şekaiku'n-Numaniye*, s. 11.

²⁰² Taşköprizade, *eş-Şekaiku'n-Numaniye*, s. 11; Ocak, “Geyikli Baba”, *DİA*, Cilt 14, s. 46.

²⁰³ Âşık Paşazade, s. 87-89; Taşköprizade, *eş-Şekaiku'n-Numaniye*, s. 11; Ocak, “Geyikli Baba”, *DİA*, Cilt 14, s. 46.

²⁰⁴ Ocak, “Geyikli Baba”, *DİA*, Cilt 14, s. 46.

sarayına Geyikli Baba tarafından dikilen çınarla aynı zamanlı olduğuna inanılır. Bursa'nın Babasultan köyünde her yıl Geyikli Baba için çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir.²⁰⁵

2.2.1.7. Karaca Ahmed

Orhan Gazi dönemi dervişlerinden olan Karaca Ahmed rivayete göre Acem diyarında hükümdar olan Süleyman el-Horasanî'nin oğludur. Daha önceleri zevk ve sefa içinde bir hayat sürerken cezbeyle kapılarak dervişliğe yönelmiştir. Karaca Ahmed Anadolu'ya gelerek Geyve Akhisarı'nın fethine katılmış, fetihden sonra da Akhisar'a yerleşmiştir.²⁰⁶

Alevi-Bektaşî geleneğinde Karaca Ahmed, Anadolu erenlerinin gözcüsü ve Sivrihisarlı Şeyh Nûreddin'in mürididir. Karaca Ahmed'in Bektaşîliğe yönelmesi Osmanlı topraklarında yoğun şekilde Bektaşîlik propagandası yapan Abdal Musa vasıtasıyla olmuştur. Hacı Bektaş-ı Veli Anadolu'ya gelip Karaca Ahmed ile karşılaştığında aralarında Orta Asya şaman geleneğinde yer alan olağanüstü güçler gösterme ve vahşi hayvanları itaat altına alma gibi hadiseler meydana gelmiştir. Yine Alevi-Bektaşî geleneğine göre Karaca Ahmed'in Hacı Bektaş'tan önce Anadolu'ya geldiğinden de bahsedilir. Fakat Hacı Bektaş'ın Miladi 1240 yılında Babailer isyanıyla Anadolu'ya geldiği bilinmekte ve Saruhanoğulları'na ait bir vakfiyede de Karaca Ahmed'in Miladi 1371 yılında hayatta olduğu belirtilmektedir. Bu iki bilgi karşılaştırıldığında Karaca Ahmed'in Hacı Bektaş'tan önce Anadolu'da olduğunun söylenmesine şüpheyle bakılmalıdır.²⁰⁷

Karaca Ahmed'in Orhan Gazi döneminde Bizanslılar ile Osmanlı arasında yapılan Palekanon savaşının ardından Üsküdar'a geldiği ve bugün Karaca Ahmed diye adlandırılan bölgeye yerleştiği, çok sayıda mürid yetiştirdiğinden bahsedilir. Karaca Ahmed, Rumeli'deki fetihlere katıldıktan sonra Anadolu'da kurmuş olduğu tekkeler sayesinde Anadolu'nun İslamlaşmasını sağlamış ve hastaları tedavi etmiştir. Karaca Ahmed'in Afyon'da bugün kendi adıyla anılan bölgede beylerden birinin akıl hastası kızını tedavi etmesi şöhretini daha da artırmıştır. Karaca Ahmed'in ruh

²⁰⁵ Ocak, "Geyikli Baba", *DİA*, Cilt 14, s. 46.

²⁰⁶ Taşköprizade, *eş-Şekaiku'n-Numaniye*, s. 12; Haşim Şahin, "Karaca Ahmed", *DİA*, İstanbul, TDV, 2001, Cilt 24, s. 374.

²⁰⁷ Şahin, "Karaca Ahmed", *DİA*, Cilt 24, s. 374-375.

hastalıklarına şifa bulan bir hekim olarak görülmesi günümüzde de devam etmektedir. Karaca Ahmed'e ait olduğuna inanılan türbelerde hasta tedavilerinin yapılması onun Türk tıp folklorundaki yerini göstermesi açısından da önemlidir.²⁰⁸

Karaca Ahmed'in Anadolu'nun birçok yerinde makamı ve türbesi bulunmaktadır. Onun İstanbul-Üsküdar, Afyon, Manisa, Aydın, Sivrihisar, Göynük, Makedonya'da yedi türbesi; Akhisar Karaköy, Eşme-Karaca Ahmed ve Manisa Horoz köylerinde üç makamı vardır. Üsküdar'daki Karaca Ahmed türbesinin yanındaki Karacaahmet Mezarlığı da Karaca Ahmed adına izafe edilmektedir.²⁰⁹

2.2.1.8. Ahi Evran

Asıl ismi Şeyh Nasîruddin Mahmûd Ahi Evran b. Abbas olup kısaca Ahi Evran (Evren) diye tanınır. Tarihi bir kişiliğe sahip olmasına rağmen gerçek hayatı menkıbeler arasında unutulmuştur. Evren ismi gök, kâinat, yılan ve ejderha anlamına gelmektedir. Bu isimden anlaşıldığı üzere kendisine efsanevi bir kişilik izafe edilmiştir.²¹⁰

Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen mutasavvıflardan biri olan Ahi Evran, Anadolu'da Denizli, Konya ve Kayseri'de geçici süre ikamet etmiş, birçok şehir ve kasabayı gezerek Ahilik teşkilatının kurulmasında, gelişiminde ve yayılmasında önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Anadolu'da birçok faaliyette bulunduktan sonra Kırşehir'e yerleşmiş ve ölümüne kadar burada ikamet etmiştir. Tarihi kaynaklar incelendiğinde çağdaşları arasında Mevlânâ Celâleddin-i Rumî (ö. 672 H. /1273 M.) ve Hacı Bektâş-ı Velî'nin (ö. 669 H. /1271 M. [?]) olduğu görülmektedir. Ahi Evran'ın Hacı Bektâş Vilâyetnamesi'nde, menkıbevi şahıslarla münasebeti ve Hacı Bektâş ile yakınlığından bahsedilir.²¹¹

Taşköprizade, *eş-Şekaiku'n-Numaniye* adlı eserinde Ahi Evran hakkında çok az bilgi vermektedir. Ahi Evran'ın tasavvufî yönüne ve kerametlerine dikkati

²⁰⁸ Şahin, "Karaca Ahmed", *DİA*, Cilt 24, s. 374-375.

²⁰⁹ Şahin, "Karaca Ahmed", *DİA*, Cilt 24, s. 375.

²¹⁰ İlhan Şahin, "Ahi Evran", *DİA*, İstanbul, TDV, 1988, Cilt 1, s. 529; Mefail Hızlı, "Ahiliğin Anadolu'daki Gelişim Süreci", *Ahilik*, ed. Baki Çakır, İskender Gümüş, İstanbul, Kırklareli Üniversitesi Yayınları, 2011, s. 21.

²¹¹ Şahin, "Ahi Evran", *DİA*, Cilt 1, s. 529-530; Hızlı, "Ahiliğin Anadolu'daki Gelişim Süreci", *Ahilik*, s. 21.

çekerek, Ahi Evran'ın makbul dualara, hoş nefeslere sahip olduğundan ve kendisinde övgüye layık kerametler zuhur ettiğinden bahseder.²¹²

Ahi Evran'ın debbağlık mesleğini icra ettiğine dair anane, onun velî olarak anılmasının ardından debbağ mesleğinin pîri olarak da yüceltilmesine neden olmuştur. Bu bakımdan Türk debbağlık silsilenamesi Ahi Evran'a dayandırılmış oradan da bütün debbağların piri olan Zeyd-i Hindî'ye götürülmüştür. Ahi Evran Osmanlı Devleti döneminde esnaf zümresi arasında pîr olarak itibar kazanmış ve namı bütün Anadolu, Rumeli, Bosna ve hatta Kırım'a kadar yayılmıştır.²¹³

Kurucusu olarak Ahi Evran'ın gösterildiği Ahilik teşkilatı yüzyıllar boyunca esnaf ve sanatkârlara yön vermiş, onların işlerinin düzenlenmesinde katkıda bulunmuş, Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşunda önemli rol oynamıştır. Devlet adamları Ahilik teşkilatına girmeyi şeref saymışlardır. Osmanlı hükümdarlarından Orhan Gazi de ahidi ve ahilerin, asıl isimleri yanında kullandıkları lakaplardan birini, *İhtiyaruddin* lakabını kullanıyordu. Yine Orhan Gazi'nin oğlu Sultan Murad da ahilere yakınlığıyla bilinirdi.²¹⁴

Ahi Evren'in rivayete göre doksan üç yıl yaşadığı ve ölümünün veya öldürülüşünün 1262 veya 1300-1317 tarihleri arasında bir tarihte olduğu ileri sürülmektedir.²¹⁵

2.2.1.9. Abdal Mûsâ

Aslen Azerbaycan'ın Hoy şehrinde olan, pirinin de Yatağan Baba adında meşhur bir veli olduğu kaydedilen Abdal Mûsâ'nın Anadolu'da hem Teke (Antalya) hem de Bursa ve çevresinde yaşadığı iddia edilir. Abdal Mûsâ'nın gerçek şahsiyeti, tarihi diye ileri sürülen rivayetlerin menkıbe ve şahsî yorumlardan meydana gelmesinden dolayı çok belirgin değildir. Abdal Mûsâ, menkıbeleri Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ile ilgili rivayetlere karışmış, Bektaşî ananesinde ehemmiyetli bir yeri olan Anadolu abdallarından biridir.²¹⁶

²¹² Taşköprizade, *eş-Şekaiku'n-Numaniye*, s. 12.

²¹³ Şahin, "Ahi Evran", *DİA*, Cilt 1, s. 530.

²¹⁴ Hızlı, "Ahiliğin Anadolu'daki Gelişim Süreci", *Ahilik*, s. 21.

²¹⁵ Şahin, "Ahi Evran", *DİA*, Cilt 1, s. 530.

²¹⁶ Orhan F. Köprülü, "Abdal Mûsâ", *DİA*, İstanbul, TDV, 1988, Cilt 1, s. 64.

Bektaşî kültüründe ehemmiyetli bir yere sahip olan Abdal Mûsâ, *Güldeste* eserinin müellifi Belîğ'e göre Bursa fethinden önce Buhara'dan gelen kırk abdalın biri olarak gösterilir. Meşhur Bektâşî velisi Kaygusuz Abdal'ın (ö. 848 H. /1444 M. [?]) Abdal Mûsâ'dan icâzet alışı Kaygusuz Abdal Menâkıbı'nda genişçe anlatılır. Bektaşîlerin bazı kaynaklarında ve Finike yakınlarındaki Kâfi Baba Tekkesi kitâbesinde Abdal Mûsâ “pîr-i sâni” olarak anılmakta ve Abdal Mûsâ'nın kurduğu tekke Bektâşîliğin dört dergâhından biri sayılmaktadır. Bektâşî ayini yapılırken yere serilen on iki posttan on birincisinin Ayakçı Şah Abdal Mûsâ Postu diye adlandırılması, Bektâşîler arasında Abdal Mûsâ'nın ehemmiyetini gösterir.²¹⁷

Taşköprizade, *eş-Şekaiku'n-Numaniye* adlı eserinde Abdal Mûsâ'nın Bursa fethine Sultan Orhan Gazi ile birlikte katıldığından ve Abdal Mûsâ'nın kabrinin Bursa'da olduğundan bahseder. Bunun yanında Abdal Mûsâ'nın keramet sahibi bir zat olduğundan ve Geyikli Baba ile Abdal Mûsâ arasında meydana gelen kerametten Geyikli Baba'nın üstün geldiğinden de bahseder.²¹⁸

2.2.1.10. Abdal Murad

Abdal Murad, Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemi menkıbelerinde adı geçen abdallardan biridir. *Güldeste* adlı eserin müellifi Belîğ'e göre Abdal Murad, Bursa'nın fethedilmesinden önce Bursa'ya gelen kırk abdalın biridir. Sultan Orhan Gazi ile birlikte Bursa'nın fethine katılan Abdal Murad, Bursa'nın fethinden sonra vefat edince bugün Bursa'da bulunan türbesine defnedilmiştir. Türbesinde kocaman kılıcı ile tunç topuzunun XVII. yüzyılda bulunduğu iddia edilmekteyse de XIX. yüzyılın sonlarında bunlara rastlanamamıştır. Avrupalı seyyahlara dayanarak bilgi veren Hasluck ile Belîğ'in ve Evliya Çelebi'nin (ö. 1095/1684 [?]) kılıç ile ilgili verdiği bilgiler farklılık göstermektedir.²¹⁹

Evliya Çelebi, Orhan Gazi'nin Abdal Murad adına bir tekke yaptırdığından ve yaptırdığı bu tekkenin kap kacaklarını temin edip tekkeye vakfettiğinden, tekkenin çevresinin bir mesire alanı olduğundan bahseder. Bu tekkenin o devirde Bektaşîlerin elinde olduğundan da bahseder. Âşıkpaşazâde'de, *eş-Şekaiku'n-Numaniye'de*, Âlî

²¹⁷ Orhan F. Köprülü, “Abdal Mûsâ”, *DİA*, Cilt 1, s. 64.

²¹⁸ Taşköprizade, *eş-Şekaiku'n-Numaniye*, s. 12.

²¹⁹ Taşköprizade, *eş-Şekaiku'n-Numaniye*, s. 12; Orhan F. Köprülü, “Abdal Murad”, *DİA*, Cilt 1, s. 63-64.

ve Hoca Sâdeddin’de Abdal Murad ile Hacı Bektâş-ı Velî arasında herhangi bir münasebet olduğundan bahsedilmez. XX. yüzyılın başlarına kadar Bektâşi tekkesi olarak varlığını sürdüren Abdal Murad tekkesi, XVII. yüzyılın ikinci yarısından sonra Bektaşilerin eline geçmiş olabilir. Abdal Murad’a ait türbe ve zâviyenin Alacahırka semtinin yukarısında bulunan kireç ocağının üst tarafında bugün yalnızca kalıntıları vardır.²²⁰

2.2.1.11. Dûğlu Baba

Bursa’nın fethine Sultan Orhan Gazi ile birlikte katılan meczup karakterli bir derviştir. Dûğ kelimesi Farsçada ayran anlamına gelmektedir. Dûğlu Baba asıl ismi olmayıp savaş esnasında askerlere ayran hazırlayıp, susadıkları zaman onlara dağıttığından kendisine Dûğlu Baba lakabı verilmiştir. Taşköprizade, *eş-Şekaiku’n-Numaniye*’de dûğ kelimesinin Dûğlu Baba’nın dilinde ayranı ifade eden bir kelime olduğundan bahseder. Bu cümleden hareketle Dûğlu Baba’nın Fars kökenli bir derviş olduğu söylenebilir. Dûğlu Baba’nın mezarı Bursa yakınlarında bir dağın üzerinde bulunmaktadır.²²¹

2.2.2. Orhan Gazi Döneminde Yapılan Mimari Eserler

Orhan Gazi döneminde inşa edildiği tespit edilen mimari eserler 64 cami, 14 türbe, 12 mescid, 11 medrese, 10 hamam, 10 zaviye, 3 tekke, 3 mektep, 2 imaret, 2 han, 2 hisar, 2 kabir, 1 saray ve 1 köprüden oluşmaktadır.²²² Biz Orhan Gazi dönemindeki bütün mimari eserleri değil de belli başlılarını incelemeye çalışacağız. Orhan Gazi döneminde yapıldığı tespit edilen mimari eserlerin listesini de belli başlı mimari eserleri inceledikten sonra tablo halinde ekler kısmında vereceğiz. Orhan Gazi döneminde yapılan mimari eserleri üç başlık altında incelemeye çalışacağız. Bunlar: Camiler ve mescidler, medreseler ve diğer mimari eserler şeklinde olacaktır.

2.2.2.1. Camiler ve Mescidler

Meydana getirilen eserlerin içinde mimari ağırlığın, 76 cami-mescide ait olduğu görülmektedir. Mimari eserlerin yarısına yakınının cami ve mescidlerden

²²⁰ Orhan F. Köprülü, “Abdal Murad”, *DİA*, Cilt 1, s. 64.

²²¹ Taşköprizade, *eş-Şekaiku’n-Numaniye*, s. 12.

²²² Hicabi Gülgen, “Orhan Gazi Devri Mimari Eserlerin Tahlili”, *Orhan Gazi ve Dönemi*, s. 515.

oluşmasını yoğun şekilde yapılan fetih ve ardından hızlı gelişen iskân faaliyetleriyle açıklayabiliriz. Orhan Gazi dönemindeki camilerden bazısının kiliseden camiye dönüştürüldükleri de olmuştur.²²³ Orhan Gazi dönemindeki belli başlı cami ve mescidler şunlardır.

2.2.2.1.1. İznik Orhan Gazi Camii (İmareti)

Günümüze sadece duvar kalıntıları gelen camide gerçekleştirilen kazı çalışmalarında parçaları çevreye dağılmış bir kitabe bulunmuştur. Bu kitabede sadece yapının inşa tarihinin en sonundaki rakamın 5 olduğu ve Sultan Orhan Gazi unvanı okunabilmiştir. Orhan Gazi'nin 1326 tarihinde Sultan olduğu ve İznik'in fethinin 1331 senesinde gerçekleştiği göz önüne alındığında kitabenin en erken 735 H. /M. 1335 yılına ait olabileceği kabul edilebilir. İmaretin vakfiyesi bilinmemektedir.²²⁴

2.2.2.1.2. Bursa Orhan Gazi Camii (İmareti)

İmaret kitabesine göre 740 H. /M. 1339-40 tarihinde tamamlandığı anlaşılan yapı Karamanoğulları tarafından 816 H. /M. 1413'te yakılmıştır. İmaretin ilk büyük tamiri Çelebi Sultan Mehmed'in emriyle 828 H. /M. 1417'de Vezir-i Azam Bayezid Paşa tarafından gerçekleştirilmiştir. 1271 H. /M. 1855 tarihinde depremde zarar gören Bursa Orhan Gazi Camii 1280-81 H. /M. 1863-64'de Parvillêe tarafından bazı bölümleri tamir edilmiştir. Camii, XIX. yüzyılın ikinci yarısında büyük ölçüde restore edilmiştir. Günümüze ulaşan cami, ilk yapının boyutlarını koruyamamıştır. Karamanoğulları'nın yaktığı binanın son cemaat yeri ile ön bölümünün tahrip olduğu bilinmektedir.²²⁵

2.2.2.1.3. Bilecik Orhan Gazi Mescidi (İmareti)

Kitabesi günümüze kadar ulaşamadığı için yapının ne zaman tamamlandığıyla ilgili kesin bir bilgi yoktur. İmaretin boyut ve inşa tekniği olarak Orhan Gazi dönemindeki diğer yapılara benzerliği ve ismine dayanılarak Orhan Gazi

²²³ Gülgen, "Orhan Gazi Devri Mimari Eserlerin Tahlili", *Orhan Gazi ve Dönemi*, s. 515-516.

²²⁴ Canan Parla, "Orhan Gazi Dönemi İmaretleri", *Bilecik Orhan Gazi İmareti Kazı Sonuçları*, ed. Erol Altınsapan, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2003, s. 79.

²²⁵ Parla, "Orhan Gazi Dönemi İmaretleri", *Bilecik Orhan Gazi İmareti Kazı Sonuçları*, s. 88.

döneminde (1324-1362) yapıldığı sanılmaktadır. İmaretin vakfiyesi bilinmemektedir.²²⁶

2.2.2.1.4. Alâeddin Bey (Paşa) Camii

Bu cami ismini Sultan Orhan Gazi'nin ağabeyi Alâeddin Bey'den alır. Kendi isteğiyle devlet yönetimini Orhan Gazi'ye bırakan Alâeddin Bey, Bursa'da ilk hayır eseri yaptıranlardandır. Alâeddin Bey, Bursa'da Kükürtlü civarında bir tekke, Hisar içinde biri kaplıca yakınında, diğeri Hisar'ın üst tarafında iki mescid yapmıştır. Bugün sadece kendi ismiyle anılan Alâeddin Camii ayakta olup diğeri yapılar günümüze ulaşmamıştır. 726 H./M. 1326 tarihinde yapıldığı anlaşılan bu camii halen ibadete açıktır.²²⁷

2.2.2.1.5. Çoban Bey Mescidi

İsmini Orhan Gazi'nin kardeşi Çoban Bey'den alan mescid, Bursa'nın Çoban Bey Mahallesinde bulunmaktaydı. Çoban Bey, Bursa'nın fethine katılan gazilerdendi. Setbaşı, Molla Arap, Yeşil ve Gökdere'nin doğu yakasından Irgandı Köprüsü'ne kadar yerlerin sahibi olan Çoban Bey, Balabancık Hisarı'nın bulunduğu mahallede kendisine bir türbe inşa edip, civarındaki yerleri vakfetmiş, daha sonra da evlâdlarından birisi babası adına türbenin yanında bir mescid yaptırmıştır. Son cemaat yeri revaklı olduğu bilinen mescit günümüze ulaşmamıştır.²²⁸

2.2.2.1.6. İl-Erioğlu Ahmed Bey Mescidi

Orhan Gazi'nin silah arkadaşlarından İl-Eri Hoca'nın Hacı Ahmed adındaki oğlunun, Bey Sarayı'nın hemen yakınındaki yaptırdığı mesciddir. Bursa kalesine inşa edilen ilk mescidin İl-Erioğlu Ahmed Bey mescidi olduğu rivayet edilmektedir. Bu mescidle ilgili sicillerde ve kaynaklarda pek malumat bulunmamaktadır.²²⁹

²²⁶ Parla, "Orhan Gazi Dönemi İmaretleri", *Bilecik Orhan Gazi İmareti Kazı Sonuçları*, s. 83.

²²⁷ Saadet Maydaer, "Orhan Gazi Döneminde Hisar", *Orhan Gazi ve Dönemi*, s. 90-91; Doğan Yavaş, "Orhan Gazi Dönemi Bursa Eserleri", *Orhan Gazi ve Dönemi*, s. 505.

²²⁸ Yavaş, "Orhan Gazi Dönemi Bursa Eserleri", *Orhan Gazi ve Dönemi*, s. 503.

²²⁹ Maydaer, "Orhan Gazi Döneminde Hisar", *Orhan Gazi ve Dönemi*, s. 89-90.

2.2.2.1.7. Nilüfer Hatun Mescidi

Bursa Kaleiçi'nde Orhan Gazi'nin eşi Nilüfer Hatun tarafından yaptırıldığı tahmin edilen mesciddir. Bu mescidin diğer bir ismi de Darphane Mescididir. Vaktiyle darphane, mescid yakınlarında bulunduğu mahalleye ve mescide Darphane ismi verilmişti. Halk arasında Zarbhane de denilen ahşap mescid, 1865 yılında güzel bir restoreden geçmiştir. Bursa eşraflarından Hacı Mustafa Efendi bu mescide minber ilave ederek camiye dönüştürmüştü de hatip aidatının vakfi olmamasından tekrar mescid haline dönüştürülmüştür. Bugün Tophane meydanında bulunan bu eser hizmet binası olarak varlığını devam ettirmektedir.²³⁰

2.2.2.1.8. Süleyman Paşa (Veled-i Helvâî) Mescidi

Orhan Gazi ve büyük oğlu Süleyman Paşa tarafından Bursa Hisarı'nda Helvâî Mahallesi'nde inşa ettirilen mescittir. Mescidin ne zaman yapıldığıyla ilgili bilgiler net olmamakla beraber Süleyman Paşa'nın vefat tarihi olan 760 H./M. 1359'dan önce olduğu bilinmektedir. Mescidin yapıldığı mahallenin ismi Fatih devrinden beri Helvacıoğlu olarak bilinir. Süleyman Paşa Mescidinin ismi zamanla unutulmuş mescid, Helvâî, Veled-i Helvâî/İbn-i Helvâî, Helvacıoğlu gibi isimlerle anılır olmuştur. Günümüzde mescidin mihrab duvarı ile kalın, kesme kefeke taş-tuğla ile yapılmış tek bir duvarı ayakta kalabilmiştir.²³¹

2.2.2.1.9. Lala Şahin Mescidi

Mescide ismini veren Lala Şahin Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda önemli görevler üstlenen bir komutandır. Hıristiyan bir aileye mensup iken küçük yaşta Orhan Gazi tarafından yetiştirilmiş ve Müslüman olmuştur. Lala Şahin'in Bursa'da hisarda inşa ettirdiği mescidin 749/1348 tarihli olduğu düşünülmektedir. Lala Şahin Mescidi, Bursa'da en eski Osmanlı eserleri arasında bulunur.²³²

2.2.2.2. Medreseler

Osmanlı Devleti'nde daha kuruluş döneminde başlayan kültür faaliyetlerinin hızlı bir gelişim gösterdiği görülmektedir. Türkler Anadolu'ya yerleştikten sonra

²³⁰ Yavaş, "Orhan Gazi Dönemi Bursa Eserleri", *Orhan Gazi ve Dönemi*, s. 504-505.

²³¹ Maydaer, "Orhan Gazi Döneminde Hisar", *Orhan Gazi ve Dönemi*, s. 96-97.

²³² Maydaer, "Orhan Gazi Döneminde Hisar", *Orhan Gazi ve Dönemi*, s. 98.

eğitime büyük önem vermiş, kısa sürede Şehir, kasaba ve köylerde çeşitli eğitim kurumlarını tesis etmişlerdir. İlim aısından ileri İslam ülkelerindeki âlimler Anadolu'ya davet edilmiştir. Türklerin ilim adamlarına verdiği önemi duyan âlimler Maverâünnehir, İnan, Mısır, Suriye ve diğer bölgelerden Anadolu'ya gelmişlerdir. İlk dönem Osmanlı âlimlerinin yetişmesinde bu seyyah âlimlerin etkisi büyüktür.²³³

Osmanlı Devleti'nde ilk medrese Orhan Gazi döneminde inşa edilmiştir. Bu medresenin tesisinden önce de şüphesiz ilim faaliyetleri devam etmekteydi fakat İznik medresesinin kuruluşuna kadar Osmanlılarda bu çeşit bir eğitim kurumuna rastlanmamıştır.²³⁴ Orhan Gazi döneminde inşa edildiği düşünölen 11 medrese²³⁵ vardır. Bu medreselerin belli başlıları şunlardır.

2.2.2.2.1. İznik Orhan Gazi Medresesi

Osmanlı'nın ilk medresesi olarak İznik Orhan Gazi Medresesi genel kabul görmektedir. Fakat Süleyman Paşa'nın İzmit'te inşa ettirdiği medresenin de ilk medrese olabileceği bazı müverrihler tarafından ileri sürölmektedir. *şakâik* ve onu referans alan kaynaklara baktığımızda ilk medresenin İznik Orhan Gazi Medresesi olduğu aıkça anlaşılır.²³⁶ Taşköprizade, *eş-şekaiku'n-Numaniye* 'de Davud-i Kayserî'den bahsederken Orhan Gazi'nin İznik şehrinde bir medrese kurduğundan ve bu medresenin Osmanlı'nın ilk medresesi olduğundan bahseder. Davud-i Kayserî'nin de İznik Orhan Gazi Medresesi'ne müderris olarak tayin edildiğinden bahseder.²³⁷

İznik Orhan Gazi Medresesinin Neşrî ve diğer kaynaklarda belirtildiği gibi İznik'te bulunan manastır veya kiliselerden çevrilmiş olmayıp, medresenin bizzat Orhan Gazi tarafından inşa edilmiş olduğunu vakfiyesinden anlıyoruz. Vakfiyede Orhan Gazi'nin İznik'teki medresesini yaptıktan sonra tanzim ettiğinden ve Molla

²³³ Mustafa Bilge, *İlk Osmanlı Medreseleri*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Faköltesi Yayınları, 1984, s. 5.

²³⁴ Ayşe Zişan Furat, "Eğitim-Mimari İlişkisi Aısından Kuruluş Dönemi Osmanlı Medreseleri", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Faköltesi Dergisi*, S. 8, 2003, s. 186.

²³⁵ Gülgen, "Orhan Gazi Devri Mimari Eserlerin Tahlili", *Orhan Gazi ve Dönemi*, s. 520-523.

²³⁶ Mefail Hızlı, "Kuruluşundan Osmanlılara Kadar Medreseler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Faköltesi Dergisi*, S. 2, 1987, s. 279.

²³⁷ Taşköprizade, *eş-şekaiku'n-Numaniye*, s. 8.

Hüsrev tarafından 841 H. /1428 M.'de tescil edilen bu vakfiye suretinde, medresenin bina edildiğinden ve Hayreddin Paşa Camii'nin yanında olduğundan bahsedilir.²³⁸

Mimari açıdan ve öğretim tarzı açısından Selçuklu geleneğini devam ettiren bu medrese, Çelebi Sultan Mehmed devrinde (816-824 H. / M.1413-1421) Bursa'da inşa edilen Sultaniye (Yeşil) Medresesi'ne kadar Osmanlı medreselerinin en önemlisi olarak kalmıştır.²³⁹ Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) devrinde İznik Orhan Gazi müderrislerinden Kemal Çelebi (ö. 957 H. /1550 M.)'ye günde 50 akçe verildiğinden ve bu medresenin o devirde de önemli bir ilim merkezi olduğundan bahsedilir.²⁴⁰

İznik Orhan Gazi Medresesi'nde kuruluşundan Fatih devrine kadar sırayla Davud-i Kayseri, Taceddin-i Kürdî, Alaaddin Esved (ö. 800 H. /1397 M.), Mevlânâ Kutbuddin Muhammed İznikî, Taceddin İbrahim Hatibzâde (ö. 864 H./ 1459 M.), Mevlânâ Hayâlî Çelebî (ö. 885 H. /1480 M.), Hasan Çelebi (ö. 860 H. /1455 M.)²⁴¹ müderrislik yapmıştır.

İznik Orhan Gazi medresesine Sultan Orhan Gazi, tanzim ettiği vakfiyede belirttiği gibi bir takım vakıflar yapmıştı. Orhan Gazi'nin Medreseye yaptığı vakıflar Kozluca köyü etrafı ile İznik şehrindeki evlerdir. Toplanan vakıf gelirlerinin 1/6'sı talebelere 5/6 ise müderrislere tahsis edilmiştir. Müderrisler aynı zamanda vakfın mütevellisi olmuşlardır. İlk müderris Davud-i Kayserî hayatta olduğu müddetçe hem mütevellî hem de vakıf nazırı olarak gösterilmiştir.²⁴²

2.2.2.2.2. Bursa Lala Şahin Medresesi

Lala Şahin Medresesi, Orhan Gazi'nin kumandanlarından Lala Şahin Paşa tarafından yaptırılmıştır. Bursa Lala Şahin Paşa Medresesi'nin (vakfiye tarihi-749 H. /1348 M.) inşa tarihini dikkate alırsak bu medresenin ikinci Osmanlı medresesi olduğunu söylemek mümkündür. Lala Şahin Medresesi Arabiye, Hisar ve Sercâniye

²³⁸ Bilge, *İlk Osmanlı Medreseleri*, s. 67.

²³⁹ Hızlı, "Kuruluşundan Osmanlılara Kadar Medreseler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 280.

²⁴⁰ Bilge, *İlk Osmanlı Medreseleri*, s. 68.

²⁴¹ Bilge, *İlk Osmanlı Medreseleri*, s. 68-72.

²⁴² Bilge, *İlk Osmanlı Medreseleri*, s. 72-73.

medresesi adlarıyla da anılmaktadır.²⁴³ Osmanlı hanedanı dışında bir kimse tarafından yapılan medrese olması yönüyle de bu medrese bir ilktir.²⁴⁴

Lala Şahin Paşa, gerek Orhan Gazi zamanında gerekse de I. Murad zamanında önemli fetihlerin gerçekleşmesinde katkı sağlamıştır. Osmanlı'da ilk kez Paşa unvanını alan Lala Şahin Paşa'nın Bursa'da bir medrese, bir mescid ve bir kervansarayı ile diğer bazı hayratları da bulunmaktadır.²⁴⁵

Lala Şahin Medresesi, dersane ile birlikte toplam sekiz oda, üç tuvalet ve bir çamaşırhaneden meydana gelen, üzeri kiremitle örtülü bir bina olup avlusunda kaldırım ve şadırvan vardı. Ayrıca medresesinin yanı başında bir matbah (mutfak) ve bir çeşme bulunmaktaydı. Medrese bir avlu duvarıyla da çevrelenmişti.²⁴⁶

Vakfiyesine göre müderrise her gün sekiz akçe nakit, her yılda yirmi yedi müd (eski bir hacim ölçüsü) buğday verilmiş; talebeye ise her gün üç akçe dağıtılmıştır. Ayrıca vakfiyenin müderriste aradığı özellikler şunlardı: İlmi seviyesinin yanında ders vermeye yetenek sahibi olmak, buna ilaveten tatil günleri dışında geçerli bir mazereti bulunmadığı sürece dersleri kesinlikle terk etmemek.²⁴⁷

Medresede ilk dönemlerde görev yaptığı tespit edilebilen müderrislerin isimleri şunlardır: Muhyiddin Efendi (1480), Seyyid Kıvâmüddin Efendi (1493), Mevlâna Muhyiddin Efendi (1508), Kirmastîzâde Efendi (1520'den önce), Hasan Efendi (1524), Ekmel Efendi (1542), Seydi Halife b. Hasan (1543), Mahmud b. Abdi (1543), Abdulkerim b. Nasruddin (1546), Muhyiddin b. Mustafa (1546).²⁴⁸ Sonradan gelen müderrisler Bostani Çelebî (ö. 1043 H. /1633 M.), Molla Şeyh Muhammed b. Mustafa (ö. 1060 H. /1650 M.), Atâzâde Mehmed Efendi diye devam etmektedirler.²⁴⁹

Bursa Lala Şahin Paşa Medresesi bugün Tophane'den Pınarbaşı mezarlığına doğru giden Kavaklı Caddesi ile Ortapazar Caddesi'nin kesiştiği noktada

²⁴³ Yekta Demiralp, *Erken Dönem Osmanlı Medreseleri*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999, s. 11.

²⁴⁴ Bilge, *İlk Osmanlı Medreseleri*, s. 91.

²⁴⁵ Mefail Hızlı, "Orhan Gazi Döneminde Eğitim ve Eğitim Kurumları", *Orhan Gazi ve Dönemi*, s. 233.

²⁴⁶ Hızlı, "Orhan Gazi Döneminde Eğitim ve Eğitim Kurumları", *Orhan Gazi ve Dönemi*, s. 234.

²⁴⁷ Hızlı, "Orhan Gazi Döneminde Eğitim ve Eğitim Kurumları", *Orhan Gazi ve Dönemi*, s. 234.

²⁴⁸ Hızlı, "Orhan Gazi Döneminde Eğitim ve Eğitim Kurumları", *Orhan Gazi ve Dönemi*, s. 235.

²⁴⁹ Bilge, *İlk Osmanlı Medreseleri*, s. 93-94.

bulunmaktadır. Medrese günümüzde çocuklara yönelik Hisar Kütüphanesi olarak kullanılmaktadır.²⁵⁰

2.2.2.2.3. İznik Süleyman Paşa Medresesi

Eski kayıtlarda “Yaylâkiye Medresesi” diye de anılan İznik Süleyman Paşa Medresesi’nin inşa kitabesi bulunmadığından kesin bir inşa tarihi vermek mümkün değildir.²⁵¹ Fakat Süleyman Paşa’nın 761 H. /1359-1360 senesinde 43 yaşında iken av esnasından vefat ettiği göz önüne alındığında bu tarihten daha önceki bir dönemde inşa edildiği anlaşılmaktadır.

İznik Orhan Gazi Medresesinden sonra kurulduğu anlaşılan ve Osmanlı’nın ilk devir medreselerinden olan Süleyman Paşa Medresesi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*’nde İznik’te bulunan yedi medresenin en önemlisi diye gösterilir. Yine Süleyman Paşa Medresesi’nin ayrı bir öneme sahip olduğundan ve dâru’l-hadîs ile dâru’l-kurrâsı bulunduğu bahsedilir.²⁵² Fakat Evliya Çelebi’nin bahsettiği dâru’l-hadis ve dâru’l-kurrâdan günümüze herhangi bir iz kalmamıştır.²⁵³

Süleyman Paşa Medresesi 11 odadan oluşup, üç kollu olarak düzenlenmiştir. Kolları arasında boş bir alan vardır. Yapının yan taraflarında üçer ve arkasında da beş oda bulunmaktadır. Dershane, yanındaki müderris odası olduğu sanılan odayla bağlantılıdır. Bu yol ile müderris veya muid, talebe içerisinden geçmeden dershaneye ulaşabilmekteydi.²⁵⁴

Süleyman Paşa Medresesi’nin vakıflarıyla ilgili birçok kayda rastlanmaktadır. Bu kayıtlardan bir kaçısı şunlardır:

1. İznik şehrinde bir bostan, senede 700
2. Kale içinde bir bağ, senede 130
3. Kale içinde bir pâre bi’r (kuyu), senede 60²⁵⁵

²⁵⁰ Hızlı, “Orhan Gazi Döneminde Eğitim ve Eğitim Kurumları”, *Orhan Gazi ve Dönemi*, s. 233.

²⁵¹ Demiralp, *Erken Dönem Osmanlı Medreseleri*, s. 21-24.

²⁵² Bilge, *İlk Osmanlı Medreseleri*, s. 74.

²⁵³ Demiralp, *Erken Dönem Osmanlı Medreseleri*, s. 21.

²⁵⁴ Furat, "Eğitim-Mimari İlişkisi Açısından Kuruluş Dönemi Osmanlı Medreseleri", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 188.

²⁵⁵ Bilge, *İlk Osmanlı Medreseleri*, s. 74.

İznik Süleyman Paşa Medresesi'nde kuruluş devrinde müderrislik yapmış olanlarla ilgili başta ilk kaynaklar olmak üzere hiçbir kaynakta bilgi verilmemektedir. Tespit edilen müderrisler daha sonraki zamanlara aittir. Bunlar sırayla Taceddin İbrahim (ö. 864 H. /1459 M.), Mevlânâ Muhyi (İbn al-Hatib) (ö. 901 H. /1495 M.), Mevlana Fahri, Mehmed Abdülvehhab (ö. 955 H. /1548 M.), Ahizade (966 H. /1558 M.), Sarı Muhiddin (ö. 967 H. /1559 M.), Dede Halife (ö. 973 H. /1565 M.) diye devam etmektedir.²⁵⁶

İznik Süleyman Paşa Medresesi bugün Maltepe Mahallesi'nde Mahmut Çelebi Caddesi ile Özbek Sokağı'nın kesiştiği köşede bulunmaktadır. Oldukça harap durumda bulunan medrese, 1968'de gerçekleştirilen onarım sonrası, İznik Müftülüğü'ne bağlı Kuran Kursu olarak kullanılmaya başlanmıştır.²⁵⁷

2.2.2.2.4. Bursa Orhan Gazi Medresesi (Manastır Medresesi)

Mevkii itibariyle halk arasında Manastır Medresesi diye de meşhur olan²⁵⁸ Bursa Orhan Gazi Medresesi'nin inşası hakkında iki rivayet mevcuttur. Birinci rivayette medresenin manastırdan çevirme olduğu belirtilmektedir. Neşrî, Kemalpaşazâde, Hibrî gibi müverrihler Orhan Gazi'nin Bursa'da bulunan bir manastırı medreseye çevirdiğinden bahsederler.²⁵⁹ Diğer bir rivayette ise manastırdan çevirme olan yapının Sultan Orhan Gazi'nin türbesi olduğundan ve Bursa Orhan Gazi Medresesi'nin bu manastıra yakınlığından ötürü halk arasında bu isimle anıldığından bahsedilir. Yine bu rivayette Orhan Gazi'nin Bursa fethinden sonra devletin merkezini Bursa'ya aldığından ve bu şehirde Orhan Gazi Medresesi'ni inşa ettirdiğinden bahsedilir.²⁶⁰

Bursa Orhan Gazi Medresesi'nin vakfiyesinin bulunamamış olması medresenin kuruluş tarihi ve yeri ile ilgili net bilgilere ulaşmayı engellemektedir. Medresenin yapım tarihiyle ilgili geniş çalışmalar yapan araştırmacıların ittifak ettikleri tarih 1335'tir. Öte yandan medresenin yeri hakkında da belirsizlik söz

²⁵⁶ Bilge, *İlk Osmanlı Medreseleri*, s. 77-78.

²⁵⁷ Demiralp, *Erken Dönem Osmanlı Medreseleri*, s. 21.

²⁵⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlimiye Teşkilatı*, Ankara, TTK Yayınları, 1984, s. 2.

²⁵⁹ Bilge, *İlk Osmanlı Medreseleri*, s. 83-84.

²⁶⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlimiye Teşkilatı*, s. 2; Hızlı, "Orhan Gazi Döneminde Eğitim ve Eğitim Kurumları", *Orhan Gazi ve Dönemi*, s. 225.

konusudur. 1844 tarihli Bursa Mahkeme Sicillerinde yer alan bir bilgide medresenin türbenin hemen yanı başına inşa edildiğinden bahseder. Ancak bu bilgiden de medresenin kesin yeri tespit edilmemektedir. Çünkü medresenin türbenin hangi tarafında kaldığının da ortaya konması gerekmektedir.²⁶¹

Bursa Orhan Gazi Medresesi 15 odadan oluşmaktaydı. Medrese 1854 yılında deprem nedeniyle yıkılmış ve 1864 yılında Ahmet Vefik Paşa tarafından tamir edilmiştir. Medresenin 1324 H./1906 M. yılında 38 talebesi bulunduğu bildirilmektedir. Medrese 1921 yılında ilk mektep yapılmıştır. Vakfiyesi bulunmadığından medreseye yapılan vakıfların tam tespiti de yapılamamaktadır. Ancak müteferrik kayıtlarında tespit edilen vakıflar, Bursa'da kaledeki manastır hamamı ile Bukluç köyüdür.²⁶²

Bursa Orhan Gazi Medresesi'nin tespit edilen müderrisleri sırayla Molla Muhammed Şemseddin Fenârî, Mevlânâ Muhammed b. Armağan b. Halil (Molla Yegân) (ö. 878 H. /1473 M.), Muslihiddin Mustafa (Kızıl Katır), Molla Yegân oğlu Yusuf Bâlî, Alaaddin Ali Fenârî (ö. 901 H. /1495 M.) diye devam etmektedir.²⁶³

2.2.2.2.5. Aşağı Şehirde Bursa Orhan Gazi Medresesi

Bursa'da Orhan Gazi'nin Hisardaki Orhan Gazi Medresesi dışında bir de aşağı şehirde yaptırdığı yani hisar dışında yaptırdığı Orhan Gazi Medresesi vardır. Derece bakımından Hisardaki medreseyle mukayese edilemeyecek olan medresenin vakfiyesi bulunmamıştır. Müderrislerinin kimler olduğuyula ilgili de kaynaklarda bilgiler pek geçmez.²⁶⁴

Medresenin yeri konusunda net bilgiler bulunmamaktadır. Orhan Gazi'nin o dönemde bir hayli ıssız olduğu anlaşılan hisar dışındaki yere medrese, zaviye, misafirhane, imarethane ve mektepten oluşan bir külliye yaptırdığından bahsedilir. Bu külliyenin Ulu Camii'nin yaklaşık 150 m. kadar doğusunda bulunduğu ve Orhan Camii ile Büyükşehir Belediyesi eski binası arasında sokağın üst sol köşesinde olduğu tahmin edilir.²⁶⁵

²⁶¹ Hızlı, "Orhan Gazi Döneminde Eğitim ve Eğitim Kurumları", *Orhan Gazi ve Dönemi*, s. 226.

²⁶² Bilge, *İlk Osmanlı Medreseleri*, s. 88.

²⁶³ Bilge, *İlk Osmanlı Medreseleri*, s. 89-90.

²⁶⁴ Bilge, *İlk Osmanlı Medreseleri*, s. 91.

²⁶⁵ Hızlı, "Orhan Gazi Döneminde Eğitim ve Eğitim Kurumları", *Orhan Gazi ve Dönemi*, s. 230.

Medreseyle ilgili kaynaklarda çok az malumat bulunmaktadır. Bazı kaynaklar ise bu medreseden hiç bahsetmemektedirler. Bu durum medresenin ilim seviyesi bakımından vasatın altında olduğunu gösterir.²⁶⁶

2.2.2.3. Diğer Mimari Eserler

Orhan Gazi döneminde camiler, mescidler ve medreseler dışında da birçok mimari eser oluşturulmuştur. Oluşturulan eserler arasında türbeler, hanlar, hamamlar, zaviyeler, tekkeler, mektepler ve saray gibi önemli eserler vardır. Bu eserlerin belli başlıları şunlardır.

2.2.2.3.1. Saray (Bey Sarayı)

Bursa, fethinden sonra Osmanlı Devleti'ne payitahtlık (başkentlik) yapan önemli bir şehirdir. Başkentlik yaptığı süre zarfında devlet işlerinin yürütülmesi için Bursa'da Saray oluşturulmuştur. Osmanlı Padişahlarından Orhan Gazi, I. Murad ve Yıldırım Bayezid tarafından da kullanılan saray zaman içinde ihtiyaçlar doğrultusunda geliştirilip, büyütülmüştür. I. Murad Rumeli fetihlerini yakından takip etmek amacıyla 1366 yılında kendisine Edirne'de saray inşa etmesine rağmen Bursa'daki sarayı ihmal etmeyip zaman zaman sarayda bulunmuştur.²⁶⁷

Bey Sarayı, Bursa başkentlik yaptığı sürece yönetim merkezi olmaya devam etmiş, hatta İstanbul başkent olduktan sonra dahi asıl sarayla olan bağıni yitirmemiştir. Her ne kadar idari işlevini yitirse de İstanbul'daki sarayın işesini sağlamada önemli bir oynamıştır. Topkapı Sarayı ile arasındaki bu ilişki uzun yıllar onun bir çeşit uzantısı olarak görülmüştür. Gerek bu nedenlerle gerekse devletin ilk başkenti olması yönüyle Bursa'daki Bey Sarayı, XVII. yüzyıla kadar Padişahlar tarafından kullanılmıştır.²⁶⁸

2.2.2.3.2. Geyikli Baba Türbesi

Geyikli Baba Külliyesinin bölümlerinden biri olan türbe, Bursa'nın Gürsu ilçesine bağlı Babasultan köyünde bulunmaktadır. Osmanlı tapu defterlerinde

²⁶⁶ Bilge, *İlk Osmanlı Medreseleri*, s. 91.

²⁶⁷ Maydaer, "Orhan Gazi Döneminde Hisar", *Orhan Gazi ve Dönemi*, s. 111-112.

²⁶⁸ Maydaer, "Orhan Gazi Döneminde Hisar", *Orhan Gazi ve Dönemi*, s. 112.

“Geyikli Baba karyesi” olarak da anılan bu köy Bursa’nın 40 km. kadar doğusunda Bursa-İnegöl yolunun sağında (güneyinde) Uludağ’ın eteklerinde bulunmaktadır.²⁶⁹

Dikdörtgen planlı olan türbe Geyikli Baba Cami’nin doğu duvarına bitişiktir. Cami ile türbenin eksenleri arasında dar bir açının bulunması türbenin camiye sonradan bitştirildiğinin göstergesidir. Fakat cami ile türbenin malzeme, teknik ve mimari unsurlar açısından aynı özelliklere sahip olması her iki yapının da aynı dönemde yapıldığının yani Orhan Gazi döneminde yapıldığının göstergesidir.²⁷⁰

2.2.2.3.3. Alâeddin Bey Hamamı

Osman Gazi’nin büyük oğlu Alâeddin Bey tarafından yaptırılan hamam Bursa’da bulunan hamamların en eskilerindedir. Hamam’ın inşa tarihi tam olarak bilinmemekle beraber Alâeddin Bey’in ölüm tarihi olan 1336’dan önce yapıldığını söylemek mümkündür. Hamam Pınarbaşı yönünden aldığı suyun zamanla kirlenmesi nedeniyle 961-962 H. /1554-1555 M. yıllarında geçici bir süre kullanılamaz bir hale gelmiştir. Hamamdan günümüze sadece temeller kalabilmiştir.²⁷¹

2.2.2.3.4. Emir Hanı

Bursa’da Ulucami’nin kuzeydoğu köşesinde bulunan Emir Hanı, Orhan Gazi’nin kurmuş olduğu külliyyeye gelir getirmek amacıyla inşa edilmiştir. Bursa’nın fethinden sonra bu bölgeye At Pazarı kurulduğu fakat kısa bir zaman sonra Emir Hanı’nın inşa edildiği anlaşılıyor. Tarihi kaynaklarda Bezzazistan, Eski Bezzazistan, Bey Hanı, Sultan Hanı, Kârbansaray gibi isimlerle anılan Emir Hanı, XIX. yüzyılın sonuna kadar inşa edilecek olan hanların ilkidir. Plan ve ahenk açısından olgun bir yapıya sahip olan hanın benzeri yapılardan daha mükemmel oluşu şehir dışında kurulmasından kaynaklı arazinin elverişli oluşu ve belli bir arsaya bağlı kalınmak zorunda olunmayışına bağlanabilir.²⁷²

Emir Hanı iki kattan oluşup altta 36 üste de 38 olmak üzere toplam 74 adet depo ve dükkândan oluşmaktadır. Han birçok defalar yanmış ve her defasında büyük masraflarla onarılmıştır. 1855 yılında depremden zarar gören Han, 1957’deki büyük

²⁶⁹ M. Baha Tanman, “Geyikli Baba Külliyesi”, *DİA*, İstanbul, TDV, 1996, Cilt 14, s. 47.

²⁷⁰ Tanman, “Geyikli Baba Külliyesi”, *DİA*, Cilt 14, s. 48.

²⁷¹ Maydaer, “Orhan Gazi Döneminde Hisar”, *Orhan Gazi ve Dönemi*, s. 105-106.

²⁷² Yavaş, “Orhan Gazi Dönemi Bursa Eserleri”, *Orhan Gazi ve Dönemi*, s. 509.

çarşı yangınında harap olmuş ve 1962-1963 yıllarında yapılan tamiratla günümüze gelmiştir.²⁷³

²⁷³ Yavaş, “Orhan Gazi Dönemi Bursa Eserleri”, *Orhan Gazi ve Dönemi*, s. 509.

SONUÇ

Orhan Gazi, babası Osman Gazi'nin vefatından sonra, devletin kanaat önderleri ve Ahilerin desteğiyle Osmanlı Devleti'nin başına geçmiştir. Orhan Gazi devlet idaresini ele aldıktan sonra babası Osman Gazi'nin uyguladığı gaza anlayışını daha geniş çapta sürdürerek Bizans İmparatorluğu'nu her yönden çevirmiş ve imparatorluğu güçsüz hale getirmiştir. Orhan Gazi, ilke olarak Müslüman-Türk beylikleriyle savaşmamaya özen göstermiş, daha çok Bizans ile mücadele içerisinde bulunmuştur. Fakat gerek Karesi Beyliğinin ilhakında gerekse de Ankara'nın fethinde Müslüman-Türk güçlerle de mücadelede bulunmuştur.

Orhan Gazi devrinin siyasi olaylarında şüphesiz Bizans ile yapılan savaşlar ve antlaşmalar ehemmiyetli bir yere sahiptir. Orhan Gazi, Osmanlı Devleti'ni sürekli bir şekilde Bizans aleyhine genişletmiştir. Babası Osman Gazi'nin kuşatma altına aldığı Bursa şehrini ele geçirdikten sonra Bizans için ehemmiyetli şehirler olan İznik ve İzmit şehirlerini de Türk idaresi altına almıştır. Bizans'taki taht kavgalarından yararlanması bilen Orhan Gazi Bizans'ın Anadolu'daki topraklarının tamamına yakınına hâkimiyeti altına almış ve Üsküdar'a kadar ilerlemiştir. Orhan Gazi'nin bu ilerleyişini Bizans'taki taht mücadeleleri ve Balkanlarda siyasi otoritenin bulunmaması gibi nedenler daha da kolaylaştırmıştır.

Gerek Orhan Gazi döneminde gerekse de Osmanlı tarihinde ehemmiyetli bir yere sahip olan olaylardan biri de şüphesiz Türklerin Rumeli'ye geçişidir. Bu olay erken dönem Osmanlı kroniklerinde en ince ayrıntısına kadar menkıbevi şekillerde anlatılmaktadır. Bu olayın gerçekleşmesinde Karesi Beyliğinin ilhak edilmesi ve bu beyliğin donanma gücünden faydalanması da katkı sağlamıştır. Rumeli'ye geçişin mimarı ve Rumeli Fatihi olan Orhan Gazi'nin büyük oğlu Süleyman Paşa, Rumeli'ye geçişte ve iskânda önemli hizmetlerde bulunmuştur. Osmanlıların Rumeli'ye geçişi Avrupa devletlerini rahatsız etse de Avrupa'da güçlü bir otoritenin olmamasından dolayı Avrupa devletleri Türklerin Rumeli'ye geçişini ve iskânını engelleyememişlerdir.

Orhan Gazi, elde ettiği askeri başarıların yanında babası Osman Gazi'den aldığı beyliği devlet statüsüne çıkaracak teşkilatlanmaları yapması bakımından da

önemlidir. Orhan Gazi, Osmanlı Devleti'nde birçok ilke imza atmıştır. Düzenli ordunun yaya ve müselleme şeklinde oluşturulması, Divan'ın temellendirilmeye başlanması, ilk Osmanlı parasının basılması, Osmanlı tarihinde meydana gelen ilklerdendir. Orhan Gazi döneminde meydana gelen teşkilatlanmanın basit bir yapıdan meydana geldiği görülmektedir. Fakat bu teşkilatlanmayı önemli kılan Osmanlı tarihindeki ilk teşkilatlanma olmasıdır. Orhan Gazi döneminde meydana gelen bu teşkilatlanma gelecekte meydana gelecek profesyonel teşkilatlanmanın çekirdeğini oluşturması açısından da önemlidir.

Orhan Gazi birçok alanda Osmanlı Devleti'nde ilklere imza attığı gibi eğitim-öğretim alanında da ilklere imza atmıştır. İznik'te kurulan Orhan Gazi Medresesi Osmanlı Devleti'nin ilk medresesi olarak kabul edilmektedir. Osman Gazi döneminde de birçok eğitim-öğretim faaliyeti yapıldığı kesin olmakla beraber kurumsal anlamda müesseselerin tesisi Orhan Gazi döneminde gerçekleştirilmiştir. Orhan Gazi, ilim açısından ileri İslam ülkelerindeki âlimleri Osmanlı'ya davet etmiştir. Türklerin ilim ve kültüre verdiği önemi duyan âlimler Maveraünnehir, İran, Mısır, Suriye ve diğer bölgelerden gelip Osmanlı topraklarına yerleşmişlerdir. Anadolu topraklarına gelen bu beyin göçü sayesinde büyük Osmanlı âlimleri yetişmiştir.

Orhan Gazi, fethedilen toprakları asıl yurt görüp bu topraklara birçok imaret yaptırmıştır. İslam kültürünü yansıtan bu eserler, fethedilen yerlerin İslamlaşmasında büyük rol oynamışlardır. Orhan Gazi, İslam memleketlerinin nişanesi olarak fethedilen şehirlere ve kasabalara yoğun şekilde cami-mescid inşa etmiştir. Orhan Gazi döneminde inşa edilen mimari eserlerin yarısına yakını cami-mescidler oluşturmaktadır. Bunun yanında ilim ve kültür faaliyetlerinin gerçekleştirileceği medreseler, mektepler ile halkın sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla han, hamam, tekke ve zaviyeler de inşa edilmiştir.

Orhan Gazi, gerek kişiliğiyle gerekse de ortaya koyduğu eserlerle örnek bir kişiydi. Yaklaşık 37 yıl hükümdarlığı boyunca birçok zafer elde etmiş, cesur bir komutan olduğunu kanıtlamıştır. Orhan Gazi, savaşçı kişiliği yanında barıştan da hoşlanır ve zaferleri kan dökmeden kazanmak isterdi. Netice itibarıyla Orhan Gazi, hükümdarlığı süresince devraldığı beyliği devlete dönüştürmesi ve yeni kurumlar oluşturması sebebiyle Osmanlı Devleti'nin gerçek kurucusu sayılabilir

KAYNAKÇA

- Ahmet Rasim, *Osmanlı Tarihi*, İstanbul: Emre Yayınları, 2002, Cilt 1.
- Akgündüz, Ahmed, *Bilinmeyen Osmanlı*, İstanbul: OSAV, 1999.
- Aktepe, Münir, “Çandarlı Kara Halil Hayreddin Paşa”, *DİA*, İstanbul: TDV, 1993, Cilt 8.
- Algül, Hüseyin, “Bursa’nın Fethi ve Fatihî”, *Orhan Gazi ve Dönemi*, ed. İsmail Selimoğlu, İstanbul: Bursa Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2011.
- Armağan, Mustafa, “Orhan Gazi”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, İstanbul: İz Yayıncılık, 1996, Cilt 1.
- Âşık Paşazade, *Tevarih-i Âl-i Osman*, haz. Kemal Yavuz, Yekta Saraç, İstanbul: Gökkubbe Yayınları, 2010.
- Bayraktar, Mehmet, “Davud-i Kayserî”, *DİA*, İstanbul: TDV, 1994, Cilt 9.
- Bilge, Mustafa, *İlk Osmanlı Medreseleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1984.
- Cici, Recep, “Muhsin-i Kayserî”, *DİA*, İstanbul: TDV, 2006, Cilt 31.
- Çabuk, Vahid, *Kuruluşun Cumhuriyete Büyük Osmanlı Tarihi*, İstanbul: Emre Yayınları, 1999, Cilt 2.
- Demiralp, Yekta, *Erken Dönem Osmanlı Medreseleri*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999.
- Doğan, D. Mehmet, “Osman Gazi”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, İstanbul: İz Yayıncılık, 1996, Cilt 1.
- Ebu Abdullah Muhammed İbn Battuta Tanci, *İbn Battuta Seyahatnamesi*, çev. A. Sait Aykut, İstanbul: YKY, 2004, Cilt 1.
- Furat, Ayşe Zişan, "Eğitim-Mimari İlişkisi Açısından Kuruluş Dönemi Osmanlı Medreseleri," *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 8, 2003.
- Grenard, Fernand, *Asya'nın Yükselişi ve Düşüşü*, çev. Orhan Yüksel, İstanbul: MEB Yayınları, 1992.

- Gülgen, Hicabi, “Orhan Gazi Devri Mimari Eserlerin Tahlili”, *Orhan Gazi ve Dönemi*, ed. İsmail Selimoğlu, İstanbul: Bursa Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2011.
- Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, çev. Mehmed Ata Bey, İstanbul: Üçdal Yayınları, 1992, Cilt 1.
- Hızlı, Mefail, “Ahiliğin Anadolu’daki Gelişim Süreci”, *Ahilik*, ed. Baki Çakır, İskender Gümüş, İstanbul: Kırklareli Üniversitesi Yayınları, 2011.
- , “Orhan Gazi Döneminde Eğitim ve Eğitim Kurumları”, *Orhan Gazi ve Dönemi*, ed. İsmail Selimoğlu, İstanbul: Bursa Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2011.
- , "Kuruluşundan Osmanlılara Kadar Medreseler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 2, 1987.
- Hoca Sadeddin Efendi, *Tacü't-tevarih*, sad. İsmet Parmaksızoğlu, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1979, Cilt 1.
- İnalcık, Halil, “Orhan”, *DİA*, İstanbul: TDV Yayınları, 2007, Cilt 33.
- , “Osmanlı Tarihinde Devlet ve Asker”, *Doğu Batı Makaleler III*, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2010.
- , “Osmanlı Devleti’nin Kuruluş Problemi”, *Doğu Batı Makaleler I*, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2010.
- Jorga, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2005, Cilt 1.
- Kara, Mustafa, “Sultan Orhan Gazi Döneminin Gönül Sultanları”, *Orhan Gazi ve Dönemi*, ed. İsmail Selimoğlu, İstanbul: Bursa Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2011.
- Karatepe, Şükrü, “Devlet Yönetimi”, *Osmanlı Dünyayı Nasıl Yönetti*, y.y. , İz yayıncılık, t.y. .
- Kazıcı, Ziya, *Osmanlı Tarihi ve Medeniyeti*, İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1995, Cilt 10.
- Konukçu, Enver, “Orhan Gazi’nin Şehit Oğlu Süleyman Paşa”, *Orhan Gazi ve Dönemi*, ed. İsmail Selimoğlu, İstanbul: Bursa Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2011.
- Köprülü, M. Fuad, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2009.

- Köprülü, Orhan F. , “Abdal Murad”, *DİA*, İstanbul: TDV, 1988, Cilt 1.
- , “Abdal Mûsâ”, *DİA*, İstanbul: TDV, 1988, Cilt 1.
- Kunt, Metin. *Türkiye Tarihi*, İstanbul: Cem Yayınları, 1995, Cilt 2.
- Mantran, Robert, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Server Tanili, İstanbul: Cem Yayınları, 1995, Cilt 1.
- Maydaer, Saadet, “Orhan Gazi Döneminde Hisar”, *Orhan Gazi ve Dönemi*, ed. İsmail Selimoğlu, İstanbul: Bursa Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2011.
- Mecdi Mehmed Efendi, *Hadâiku’ş-Şakaik*, haz. Abdulkadir Özcan, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989, Cilt 1.
- Mehmed Neşri, *Neşri Tarihi*, haz. Mehmet Altay Köymen, Ankara: Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1983, Cilt 1.
- Müneccimbaşı Ahmed B. Lütfullah, *Camiü’l-Düvel*, çev. Ahmed Ağırakça, İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.
- Ocak, Ahmet Yaşar, “Geyikli Baba”, *DİA*, İstanbul: TDV, 1996, Cilt 14.
- Özel, Ahmet, “Alâeddin Ali Esved”, *DİA*, İstanbul: TDV, 1989, Cilt 2.
- Öztuna, Yılmaz, *Resimlerle Türkiye Tarihi*, İstanbul: Hayat Yayınları, 1970.
- Parla, Canan, “Orhan Gazi Dönemi İmaretleri”, *Bilecik Orhan Gazi İmaretleri Kazı Sonuçları*, ed. Erol Altınsapan, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2003.
- Şahin, Haşim, “Karaca Ahmed”, *DİA*, İstanbul: TDV, 2001, Cilt 24.
- Şahin, İlhan, “Ahi Evran”, *DİA*, İstanbul: TDV, 1988, Cilt 1.
- , “Kuruluştan Fetret Devrine Kadar Osmanlı Siyasi Tarihi”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, İstanbul: Çağ Yayınları, 1986, Cilt 10.
- Tanman, M. Baha, “Geyikli Baba Külliyesi”, *DİA*, İstanbul: TDV, 1996, Cilt 14.
- Taşköprizade, *eş-Şekaiku’n-Numaniye fi Ulama-i Devlet-i Osmaniye*, Beyrut: Daru’l Kitabil Arabî, 1975.
- Toksarı, Ali, “Geyikli Baba”, *Evliyalar Ansiklopedisi*, İstanbul: Tercüman Yayınları, 1990, Cilt 2.
- , “Davud-i Kayserî”, *Evliyalar Ansiklopedisi*, İstanbul: Tercüman Yayınları, 1990, Cilt 2.
- Uludağ, Süleyman, “Davud-i Kayserî”, *Orhan Gazi ve Dönemi*, ed. İsmail Selimoğlu, İstanbul: Bursa Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2011.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Çandarlı Vezir Ailesi*, Ankara: TTK Yayınları, 1974.
- , *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, Ankara: TTK Yayınları, 1984.

-----, *Osmanlı Tarihi*, Ankara: TTK Yayınları, 1972, Cilt 1.

Witteck, Paul, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu*, çev. Fatmagül Berktay, İstanbul: Pencere Yayınları, 2000.

Yavaş, Doğan, “Orhan Gazi Dönemi Bursa Eserleri”, *Orhan Gazi ve Dönemi*, ed. İsmail Selimoğlu, İstanbul: Bursa Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2011.

Yücel, Yaşar ve Ali Sevim, *Türkiye Tarihi*, Ankara: TTK Yayınları, 1990, Cilt 2.

EKLER

EK 1 :

Orhan Gazi Döneminde İnşa Edilen Mimari Eserlerin Listesi²⁷⁴

1	Adapazarı	Orhan Gazi Camii
2	Aftun Dere Köyü	Orhan Gazi Camii
3	Aftun Dere Köyü (Yukarı)	Orhan Gazi Camii
4	Akça Kese Köyü	Orhan Gazi Camii
5	Akça Ova	Orhan Gazi Camii
6	Akça Ova	Orhan Gazi Medresesi
7	Araman Köyü	Orhan Gazi Camii
8	Baba Sultan Nahiyesi	Geyikli Baba Camii
9	Baba Sultan Nahiyesi	Geyikli Baba Türbesi
10	Baba Sultan Nahiyesi	Baba Sultan Hamamı
11	Bekçi Yörükler	Orhan Gazi Camii

²⁷⁴ Ekrem Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinin İlk Devri: Ertuğrul, Osman, Orhan Gaziler, Hüdavendigâr ve Yıldırım Bayezid 630-805(1230-1402): İstanbul Mimari Çağının Menşe'i*, İstanbul, İstanbul Fetih Cemiyeti, 1996, Cilt 1'den naklen Gülgen, "Orhan Gazi Devri Mimari Eserlerin Tahlili", *Orhan Gazi ve Dönemi*, s. 520-523.

12	Belen Köyü	Orhan Gazi Camii
13	Bilecik	Orhan Gazi Camii
14	Bilecik	Orhan Gazi Camii
15	Bilecik	Süleyman Paşa Camii
16	Bilecik	Şeyh Edebalı ve Mal Hatun Türbeleri
17	Bilecik	Orhan Gazi İmaretı
18	Bolayır	Gazi Süleyman Paşa Camii
19	Bolayır	Gazi Süleyman Paşa Türbesi
20	Bursa	Ahi Hasan Mescidi
21	Bursa	Alâeddin Bey(Paşa)Camii
22	Bursa	Alâeddin Bey Mescidi
23	Bursa	Çoban Bey Mescidi
24	Bursa	Gazi Ak Timur Mescidi
25	Bursa	İl-Eri Oğlu Ahmed Bey
26	Bursa	Lala Şahin Paşa Mescidi
27	Bursa	Nilüfer Hatun Mescidi

28	Bursa	Kale İçinde Orhan Gazi Camii
29	Bursa	Alâeddin Camii eşmesi
30	Bursa	Orhan Camii
31	Bursa	Süleyman Paşaa Mescidi
32	Bursa	Süleyman Paşaa Mescidi
33	Bursa	Zarbhane Mescidi
34	Bursa	Lala Şahin Paşaa Medresesi
35	Bursa	Orhan Gazi Medresesi
36	Bursa	Aşaağı Şehirde Orhan Gazi Medresesi
37	Bursa	Orhan Gazi Mektebi
38	Bursa	Orhan-İmaret-Zaviyesi
39	Bursa	Orhan Gazi Aşhane ve Ambarı
40	Bursa	Bezir Hanı
41	Bursa	Emir Hanı
42	Bursa	Abdal Murad Tekkesi
43	Bursa	Abdal Murad Tekkesi

44	Bursa	Alâeddin Bey Tekkesi
45	Bursa	Nilüfer Hatun Tekkesi
46	Bursa	Çoban Bey Türbesi
47	Bursa	Sultan Orhan Türbesi
48	Bursa	Osman Gazi Türbesi
49	Bursa	Alâeddin Bey Hamamı
50	Bursa	Yeni Hamam
51	Bursa	Orhan Gazi Hamamı
52	Bursa	Bursa Hisarı
53	Bursa	Bursa Aşağı Hisarı
54	Bursa	Bey Sarayı
55	Bursa	Nilüfer Hatun Köprüsü
56	Bursa	B.Kaynarca Köyünde Şeyh Muslihuddin Camii
57	Bursa	Büyük Tersiyeye Köyünde Orhan Gazi Camii
58	Bolayır	Gazi Süleyman Paşa Camii
59	Bolayır	Süleyman Paşa Türbesi

60	Bolu	Lala Şahin Paşa Zaviyesi
61	Çayır Köyü	Orhan Gazi Camii
62	Emir Ali Köyü	Orhan Gazi Camii
63	Ereğli Kasabası	Orhan Gazi Camii
64	Ezine	Abdurrahman Camii
65	Ezine	Âhi Yunus Zaviye ve Türbesi
66	Ferecik	Gazi Süleyman Paşa Camii
67	Filiba	Lala Şahin Camii
68	Gebze	Orhan Gazi Camii
69	Geniş Köyü	Sultan Orhan Camii
70	Geniş Köyü	Orhan Gazi Camii
71	Geyve	Süleyman Paşa Camii
72	Göynük	Süleyman Paşa Camii
73	Gümüş Ova Nahiyesi	Orhan Gazi Camii
74	Gümüş Ova Nahiyesi	Orhan Gazi Camii
75	Gürle Köyü	Orhan Gazi Camii

76	Göynük	Süleyman Paşa Hamamı
77	Harman Kaya Köyü	Gazi Köse'de Mihal Kabri
78	Hasanlar Köyü	Orhan Gazi Camii
79	Hoca Köyü	Orhan Gazi Camii
80	Hoca Köyü	Orhan Gazi Camii
81	İzmit	Akça Koca Camii
82	İzmit	Orhan Gazi Camii
83	İzmit	Süleyman Paşa Medresesi
84	İzmit	Süleyman Paşa Hamamı
85	İzmit	Kaymakçı Çiftliği Orhan Gazi Camii
86	İzmit	Ayasofya Camii
87	İzmit	Ece Yakub-zade Mahmud Çelebi Camii
88	İzmit	Hacı Hamza Camii
89	İzmit	Hacı Özbek Camii
90	İzmit	Orhan Gazi Mescidi
91	İzmit	Süleyman Paşa Mescidi

92	İzник	Orhan Gazi Medresesi
93	İzник	Süleyman Paşa Medresesi
94	İzник	Orhan Gazi Mektebi
95	İzник	Süleyman Paşa Mektebi
96	İzник	Orhan Gazi İmareti
97	İzник	Hacı Hamza Künbedi
98	İzник	Kırgızlar Türbesi
99	İzник	Orhan Gazi Hamamı
100	Kandıra Kasabası	Orhan Gazi Camii
101	Kandıra	Orhan Gazi Camii
102	Kandıra	Akça Koca Camii
103	Kandıra	Akça Koca Türbesi
104	Kara Belen	Doğlu Baba Zaviyesi ve Türbesi
105	Karacabey	Mihaliç Bey ve Zaviyesi
106	Kaval Köyü	Süleyman Paşa Camii
107	Kaymaklı	Orhan Gazi Camii

108	Kuyumculu	Orhan Gazi Camii
109	Küçük Kaynarca	Şeyh Muslihuddin Camii
110	Küre-i Kebir	Sultan Orhan Camii
111	Kaymas	Orhan Gazi Camii
112	Küre-i Sağıyr	Orhan Gazi Camii
113	Lapseki	Süleyman Paşa Camii
114	Malkara	Süleyman Paşa Camii
115	Mekece	Orhan Gazi Zaviyesi
116	Melen Köyü	Orhan Gazi Camii
117	M. Kemal Paşa	Lala Şahin Paşa Camii
118	M. Kemal Paşa	Lala Şahin Paşa Zaviyesi
119	M. Kemal Paşa	Lala Şahin Paşa Hamamı
120	M. Kemal Paşa	Lala Şahin Paşa Türbesi
121	M. Kemal Paşa	Lala Şahin Paşa Medresesi
122	Orhan Gazi Kasabası	Orhan Gazi Camii
123	Sapanca	Orhan Gazi Medresesi

124	Söğüd	Orhan Gazi Medresesi
125	Söğüd	Ertuğrul Gazi Türbesi
126	Sölöz Köyü	Orhan Gazi Camii ve Zaviyesi
127	Şabhâne Kasabası	Süleyman Paşa Camii
128	Tacuddin Kasabası	Tacuddin Karyesinde Zaviye
129	Tepeköy	Orhan Gazi Camii
130	Vize	Gazi Süleyman Paşa Camii
131	Yar Hisar Köyü	Orhan Gazi Camii
132	Yar Hisar Köyü	Orhan Gazi Hamamı
133	Yenişehir	Orhan Gazi Camii
134	Yenişehir	Süleyman Paşa Medresesi ve Türbesi
135	Yenişehir	Pustinpuş Baba Zaviyesi
136	Yenişehir	Pustinpuş Baba Hamamı
137	Yağlıca Köyü	Orhan Gazi Camii